

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea
E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton
E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna
Borító: Zách Eszter

Ügyműhelyek: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit
Terjesztés: Zsiga Kristóf
E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12–14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-kesztőségben.

A címlapon: a *Kilencek*
és Király László

Elsüllyedt csatatér?

A költészet képessé és méltóvá tehet a szeretetre, amikor szívünk alatt hültni kezd az anyaföld. Anakronisztikusnak vagy naivnak tűnhet ez a vélemény egy olyan korban, amelyből kisöpörték a verset sok más szellemi értékkel együtt, mint ami fölött már elrobogott az idő. Meglehet, hogy nem lelkünk aranytartaléka, csupán, akár a boldogsághormonok, agyunk kémiai kisülése mindaz, amit Lascaux-tól a *Zug Március!*-ig felhordtunk a költészet barlangfalaira – de még ha be is bizonyítja ezt a jövő tudósnemzedéke, akkor sem látom másnak nélküle az embert, mint barbár hordák makogó lényének, aki élet-halál harcot vív a vízért.

Tudom, hogy így gondolták, így érezték ezt negyven évvel ezelőtt a *Kilencek* költőcsoport alkotói is – s amit a húsz-huszonöt évvel később indult nemzedék nyomukban hol menetelő, hol kullogó tagjaként bátran megállapíthatok: így gondolják, így érzik ma is. Ezt nemcsak az 1969-ben hosszas iszapbirkózás után napvilágot látott *Elérhetetlen föld* című antológia versanyaga bizonyítja Nagy László útra bocsátó előszavával – hanem az azóta sorjázó kötetekben megírt és mára kikerülhetetlenné vált életművek is egyértelműen igazolják. Különböznem tudták volna végigcsinálni mindazt, amit végigcsináltak. Az alkotás lélekmentő tusája mellett maradt elég erejük és hitük arra is mindvégig ellenszélben, hogy irodalmi műhelyeket hozzanak létre, folyóiratokat szerkesszenek, teltházias irodalmi találkozók szervezzenek, nemzetközi kapcsolatokat kössenek és ápoljanak, újabb és újabb tehetségeket fedezzenek föl és indítsanak el a pályán. Abban a korban, amelyben a politikai hatalom korifeusai minden eszközt megragadtak annak érdekében, hogy elgáncsolják és elrekesszék őket egyre népesedő, igazságra szomjazó olvasótáboruktól – és az elmúlt két évtizedben is, amelynek kánonképző guru-jai legszívesebben kiírták volna őket a magyar irodalomtörténetből, mert olyan témákat is megverseltek, amelyek, úgy tűnik, nemcsak a kommunista pártérdekeknek, de a gondolkodó embert silány fogyasztóvá zsugorító multiknak s az azok marionett-madzagain rángatózó médi-umoknak és politikusoknak is útban vannak. Mikre gondolok?: haza, otthon, hit, öntudat, becsület, szerelem, szabadság... – vagy épp mindezek hiánya. Csupa olyan emberi tartalom, amellyel az egyén önálló individuumként, a közösség pedig önálló nemzetként élheti meg önmagát a nagyvilágban. Nem állítom, hogy a nyelvfilozófiai mankókra támaszkodó és mára maga alá roskadni látszó, egyre inkább a sznobok úri passziójává degradálódó szövegirodalom pápai ugyanezért akarták a *Kilenceket* lemosni az irodalom palettájáról, de a gyanú árnyéka most már mindéig fölöttük lebeg.

Köszöntjük a *Kilenceket* indulásuk negyvenedik évfordulóján e decemberi szám rendhagyó összeállításával. Példaként mutatva föl azt az emberi-művészi küzdelmet, amelyet megvívta értünk az „elsüllyedt csatatéren”.

Szentmártoni János

Szentmártoni János: <i>Elsüllyedt csatatér?</i>	1
KILENCEK	
Nagy László előszava az <i>Elérhetetlen föld című antológiához</i>	3
Rózsa Endre: <i>Ősz, 1964; Balatonszemes; Párhuzamok; Kiköpött por a felelet; Férfikorban; Mint szörnyeteg gyümölcsöt</i>	4
<i>Rózsa Endréről</i>	7
Utassy József: <i>Monológ a pódiumon; Kit koldus hazámnak hívok; Csillagvirágváza; Erőforrás; Akár a szarvasok; Hol ifjúságod tűnt el</i>	8
<i>Utassy Józsefről</i>	11
Győri László: <i>Kiver a láz, földem eltemet; A holdvivő bárány; Nyitány; Szilvafa; Éveim enyve</i>	12
<i>Győri Lászlóról</i>	15
Koncsek József: <i>Karé Magdolna; Nagyanyám lakodalma; Alkuszom apámmal; Episztola barátomhoz, hívőkhöz és magamhoz; Mandulás vers</i>	16
<i>Koncsek Józsefről</i>	19
Péntek Imre: <i>Ifjúságom emlékműve; Idyll; Baleseti jegyzőkönyv egy gondnoknő haláláról; Hősök</i>	20
<i>Péntek Imréről</i>	23
Oláh János: <i>Elérhetetlen föld; Szabadság; Pásztor; Nemzedékem; Elromlott homokóra; A nemlét dallama</i>	24
<i>Oláh Jánosról</i>	27
Kiss Benedek: <i>Hivogató; Szótlan vagyok; Létem, temetőm!; Nyáresti delirium; Sugarak erdejében</i>	28
<i>Kiss Benedekről</i>	31
Mezey Katalin: <i>Credo; 1996; Párbeszéd; Ártalmatlan; A solymász; Akár a rozsdás késeket</i>	32
<i>Mezey Katalinról</i>	35
Kovács István: <i>Ágyúöntők földje; Virrasztás egy altemplomban; Évszakváltozások; Az ismeretlen katonák; Kultusz-évek; Katyn fekete könyve; Láttam</i>	36
<i>Kovács Istvánról</i>	39
Király László: <i>Mi lett volna... (Levélféle a Kilenceknek)</i>	40
Nagy Gábor: <i>Egy-két kuruc összehajol (50., 40. és 20. évfordulás számvetés – beszélgetés Oláh Jánossal)</i>	41
Angyal János: <i>Az Elérhetetlen föld sorsa és fogadtatása</i>	60
Vasy Géza: <i>Előítételek helyett újraolvasást!</i>	63
Bakos István: <i>Emlékeim a kollégista Kilencekről</i>	65
Csontos János: <i>Együtt és külön</i>	68
A Bethlen Gábor-díjasok és laudátoraik névsora – 1986–2009	70
<i>Szerzőink</i>	71

A bibliográfiát Győri László állította össze

A Kilencekről Kovács Endre felvételeit közöljük a 62., 67. és 69. oldalon

Szentmártoni János fotóját Bakos Zoltán készítette

Fiatal tehetségek ha fölrepülni rajban akarnak, az néha törvényszerű pillanata az irodalomnak. Az ilyen vállalkozás, túl azon, hogy létérdekek szövetsége, új szemlélet, újfajta költői értékek fölmutatása kell hogy legyen. Csak ilyen igénnyel olvassuk verseiket, de sugaras karriert ne jósoljunk nekik, bármennyire közel állnak hozzánk. Ismerünk tönkre prófétált, agyon-segített tehetségeket, a közelmúltból is néhányat. Ám a lehetőség mégiscsak jobb, mint az abszolút lehetetlenség, amiben részük volt.

Előjáróban fontos néhány szót ejteni társadalmi eredetükről. Verseikből kiderül, hogy szinte valamennyien kétkézi dolgozók gyermekei. Mint ilyenek, átélték és fölfogták szüleik létformáját, ismerik ténylegesen és eléggé a fizikai munkát, az őket körülvevő dolgokat, a természetet, az anyagi világot. Ez máris erénye költészetüknek. Valamennyien egyetemet végeztek, 23–27 évesek. Életkoruk s küldetésük szerint is kötelességük még magasabbra emelni mércéjüket.

Másik eredetük, a szellemi, nem ilyen egyszerű képlet. Hajszálgökökerekkel biztatást kutatnak s találnak is a huszadik századi líra forradalmaiban. Dicsérnivalóan csak a romolhatatlan sókat szívják magukba. Hat rájuk okítóan a szürrealizmus éppúgy, mint a huszadik századi racionalisták. De a beat-költők egy-egy vonása is rokonítható velük. Az eddig alig használt nyers szavakat, metaforákat bátran vetik papírra, ami nem obszcenitás, inkább a szűz indulatok rögzítése. Félreértés ne essék: az ő költői létezésük nem függvénye a föntebb említett szellemi égtájaknak, csak impulzusokról lehet szó, a költői személyiség kialakulásának útjai sokkal rejtettebbek.

A legfontosabb, és amiben mindnyájan megegyeznek, a következő: hűek a magyar költészetéhez, a folytonosságot folytatni akarják. Kötődnek az empirikus igazságokhoz jobban, mint az előtük járó néhány nemzedék általában. Leszámolnak az álszocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül. Nevetséges volna számonkérni tőlük azt a tizenkilencedik századi stílust, amit némelyek megkövetelnek, mint örökérvényű kifejezését a népért, emberiségért föllobbanó nyugtalanságnak.

Befejezésül is e költők főbb jellemzőit említem csak. Általában biztosan verselnek, új hangzásokra sikerrel törekszenek. Sűrítenek teljes erejű költői képben. Némelyikük szálkásan puritán, szatírára, öniróniára erősen hajló. Van, aki kölykösen üde és hetyke. Egyaránt kedvelik a dalformát, szabad verset. A tagoló magyar vers alapján táncos vagy ropogó ritmus-tömbökkel kísérleteznek. Komoly ügyekről komolyan szólnak. Etikus költők, felelősségvállalók. – De antológiájuk kiadására nehezen akadt vállalkozó. Sejteti ez a tény is, hogy kibontakozásuk nem lesz idilli. Költőknek nem éppen áldatlan állapot az ilyen, és vigasztaló, hogy a fehér papír fölött mindenki egyedül van, s valójában csak önmagához fohászkozhat, csak önmagában bízhat. Csak a vers fontos. A vershez sokféle erő kell. Én a jövőre nézve is: hiszek az ő erejükben.

Budapest, 1967. december 23.

NAGY LÁSZLÓ

RÓZSA ENDRE
Ősz, 1964

I.
*Amit én földobtam madárnak,
 mind visszahullt rám – kőnek,
 Máig sem tudom: nyíltabb égbolt,
 vagy szív kell hozzá könnyebb.*

*Máig sem tudom: szemem ágát
 mért fosztotta ki végképp
 minden elfűtt-levélnyi távlat,
 hulló-gyümölcsnyi mélység.*

*Csak azt tudom, hogy ősz van újra,
 s mint csontig-vérző préda,
 vacog a habzó Duna száján
 egy gerezd dinnye héja.*

*Csak azt tudom, hogy kettéhulltak
 az arcok és a szárnyak,
 a gigászi téli díszszemlére
 sorakoznak a tárgyak.*

*Csak azt tudom, hogy föld és égbolt
 állkapcsa összekattan,
 és zajtalanul morzsol engem
 a csillag-fogsorokban.*

II.
*Varjak közé csap le a szél:
 riadtan égre szállnak,
 örvénylő pernye-rongyai
 a széttaposott nyárnak.*

*Még eszelős fák állanak:
 gyökér; ág s minden ízük
 még markolja a kék magast,
 s a mélyt is; szinte izzik!*

*De már halak surrannak el
 alatt, a televényben,
 fölöttük fű taréja fut,
 majd megmered fehéren.*

*S kipattogja kő-szemreit
 a fürkész napraforgó.
 Visszhangzó üveg-ketyegéssel
 telik a sziklahorhó.*

*A terméketlen kín egét
 sasok ekéi szántják!...
 ...Ki akaszt végre már belé
 egy értelmes barázdát?!*

Balatonszemes

*ültem a roppant vizeknél világos éjszaka
 kék gyökerek futották be a holdat
 kék moha
 mikor a lányok jöttek*

*kaszasuhogással teli
 hajukból a fölvert aranykor
 fürjei
 kitárt szárnyal felém menekültek*

*s régi kenyérsütések illata
 lódult a tájban cipók harangoztak
 előttem mint soha
 a hullámok pozsgás kalácsot hoztak*

*rakjatos szájkosarat a napra
 mohó délben ne bukjék rám
 ki ne harapja
 mellemből ami éltet*

*az éjszakát mikor a lányok
 szélnek kínálták párolgó testüket
 s izzó fogsor volt körülöttük a lábnyom
 amint sátrukba tértek*

Párhuzamok

*Ahol az álom véget ér
a mélybe hajló ágak
makacs gyümölcsseik helyén
hókölöncöket ráznak
beszakad minden óraszám
s csillag-osztásos égen
elakadnak a madárszárnyak
de te még aludj szépen*

*kezed lehajlik álmodón
mint hanglemezre tűje
alatta a semmi forog
mély dallamot gyűrűzve
gondolsz-e most a fehér kőre
amit a tóba dobtam
s csendülön lökve kört a körre
merült el a habokban*

*Az ember már a dolgokhoz
terepszínű pofát vág
de van-e joga gondolkozz
feladni minden álmát
cipelni kint és benn a málhát
s az út szélén mint a lovak
füvet rágni vagy méla szájszák
abrákjaként a csókokat*

*sokáig méltán hittem én
az ifjúság a legszebb
s most mint egy fakír hevenyén
szöges fűvében fekszem
csak annyi mintha megöregszem
s szakállam szétszivarog
a gyökerek közt s nem baj ez sem
dehát mire is várok*

*Est jön meg hozza a folyó
hajadat hömpölyögve
örvényeiben surrogó
kövek döccennek össze
s úgy imbolyog fel tündökölve
az égitestek rendje
mintha az égre mindörökre
mélyeidből kerengne*

Kiköpött por a felelet

Kőszeg várában

*A választást – széttépheted.
Sorsod csak egyként élheted.
Lehetsz, ami eleve vagy:
szeretetéhes fenevad.*

*A gyönyör és a szenvedés,
a meg-, a föl- s beismerés
sutba vágható adalék
ahhoz, hogy ki – mi volna még?*

*Rögöt rág lent a koponya,
kiköpött por a válasza.*

*Ha lecsattan az állkapocs,
torokba jegesen hatol
az úr, s meglékelt tők a fej –
hol lesz a száj, amely felel,
vagy buzgó feleletre kész?
Az eleven kérdez, emészt;
de kiürít a némaság,
s hűlt vérükbe tokoz a vád:
érdemes volt? Ha ennyi volt?*

*Magunkká nőni semmi mód,
s mássá lenniük nem lehet?*

Kiköpött por a felelet!

Férfikorban

*Visszamazatosodni!
Kilenc hónapon át, mindegyre zsugorodva,
nemlétünk összejtéig!
Mind tompábban – de élni! És megélni,
ami addig történik.*

*Mostoha anyaméhben,
hol a köldökszínór hóhétkötétként rándul,
nyakunkra tekeredve –
mosolyognánk és intenénk: „No, jól van!
Csak ne olyan sietve!”*

*Születést vég őrizzen;
mint kezdet a halált, csontketrecben a húst e
semmivel összezárva!
Moroghatna a fenevad, s ledőlhet
sejtjeim köztársasága.*

*Mert én leszek szabaddá:
absztrakt személy, aki jelenvalóbb a csontnál,
s bármilyen kövületnél.
Vagyok trilliomod emberiség-történet,
aki akár egy sejtben újraeszmél!*

Mint szörnyeteg gyümölcsöt

*mely nem tud leszakadni
és fölfalja a fát
már le nem rázhatom
ha itt terem szívemben
e magtalan világ*

RÓZSA ENDRE (Pécs, 1941. október 30. – Budapest, 1995. április 18.) az ELTE történelem–magyar szakán végzett, az Eötvös Kollégiumban lakott. A Móra Ferenc Könyvkiadó szerkesztőjeként dolgozott. 1994-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét.

Kötetei: *Kavicsszüret*. Bp. Magvető, 1970. 126 o. (Új versek); *Senki ideje*. Bp. Magvető, 1974. 122 o.; *Kietlen ünnep*. Bp. Magvető, 1979. 162 o.; *Sárkányeregető*. Gyerekversek. Bp. Móra, 1985. 31 o. (Óvodások könyvespolca); *Az anyag emlékezete*. Bp. Magvető, 1987. 118 o. ; *Szomjúság örökmécei*. Bp. Eötvös, 1989. 127 o.; *Árnyékszobrok*. Bp. Széphalom Könyvműhely, 1993. 231 o.; *Az ámokfutó álmai*. Hátrahagyott versek. Bp. Széphalom Könyvműhely, 1998. 143 o.

Az *Elsüllyedt csatatér* ékes példája annak, hogy egy irodalmi mű ismertségébe, megítélésébe a keletkezés pillanatának történelmi felhajtó ereje és az utóéletben mutatkozó, különösen sűrű idézettség is jelentősen belejár. (...)Végére az összemzeti hazugság és a sötét irracionális víziója lesz a költemény, mely ugyan a „sose halunk meg” felütésével indít, a küzdelem tartalmas romantikáját kergeti (tán a mártíriumot is eszményíti), de halmozza a pusztulás és a terméketlenség jegyeit, kifejezéseit. A természet állati-növényi csődjének olyan mesteri „szinesztéziás” láttatásában, mint amilyen „a vadkrumpli bokra kotol élemedett kék tojásain”, Juhász Ferenc és Nagy László civilizációs vereség-énekeinek technikáját is felvillanni vélhetjük. A vert, veszett emberalakok is megalázó vagy hamisságot hordozó szituációkban testesülnek meg. Ennek ellenére érződik, hogy szenvedő áldozat és hatalmi szereplő közt különbség van a morális pozícióban. Mindkettő vétkes, ám a „álbölcsek honá”-nak urai nyilván sokszorosan, az erőre kapni képtelenek, a látszatlét eltűrói kevésbé, másként.

TARJÁN TAMÁS: *Lábjegyzet negyedszázad távlatából*, Magyar Napló, 2001. január–február–március

Rózsa Endre 1965-ben írta ezt a verset, huszonnégy évesen. A szöveg hangvétele, feszült indulatai, kételkedő gondolatai érthetővé teszik, miért kellett első kötete megjelenésére 1970-ig várnia. (A *Kavicszüretben* jelent meg ez a vers is.) Az országot uraló diktatúra a képmutatást tette kötelezővé: a hurraóptimizmus, a rendszer lelkes támogatása, a kétely nélküli hit előfeltétele volt a sikernek, a beérkezésnek. A fiatal költő versei tagadták ezt az ideált, dühösen-ironikusan utasították el a közbeszédet átható lapos, hazug közhelyeket. (...) Az erősen társadalmi érdeklődésű, morális hajlamú költőket mindig fenyegeti az a veszély, hogy patetikussá válnak, s a gondolatokra koncentrálna kisiklik kezükből a kifejezésükre szolgáló szöveg. Rózsát e buktatók kikerülésében gazdag nyelvi fantáziája és humorérzéke segíti. Ilyen nyelvi találatok vannak: „sikoltás peckeli fel az éjszaka szájpadlását” – „öt ujjammal zengőre a szelet húrozom” – „kezed lehajlik álmodón / mint hanglemeze tője”, s különösen a *Pentatónia*, amelynek nyelvzenéje méltó a választott témához. A gondolati igényesség és a nyelvi fantázia formálták azt a szövegkörnyezetet, amelyben az *Elsüllyedt csatatér*; a korszak egyik meghatározó verse létrejött.”

VARGA LÁSZLÓ: „*Korai versek erőterében*”, Magyar Napló, 2001. január–február–március

1969-ben persze ez a nyelvkritikai trend még csaknem „földalatti”, az *Elérhetetlen föld* társadalmi lírájához viszont a kor költőfejedelme, Nagy László ír előszót, s nyíltan nevezi az antológia fiatal költőit „etikusoknak és felelősségvállalóknak”. Minthogy azok is voltak. Takaratlanul vállalták érzelmeiket, direkt módon vallották meg rossz

közérzetüket, csalódottságukat, sőt kiszolgáltatottság- és fölöslegesség-tudatukat.

Lehetett-e hát ebben a történelmi és irodalmi kontextusban az *Elsüllyedt csatatér* toposzát másként értelmezni, mint az adott helyzet pusztá parabolájának, a „csata” szükségessége és ellehetetlenülése felismerésének és a felismerésből következő ambivalens lélekállapot egyenes megvállásának. (...) Summa summárum: az *Elsüllyedt csatatér* a szembenállás, a lázadás, az akarat, a voluntas versbe, s nem is akármilyen versbe: kitűnő műbe állítása, azaz társadalmi líra a javából. Az volt a megírása idején, s így hat, nyújt műélvezetet ma is.

TÖZSÉR ÁRPÁD: *Elsüllyedt műfaj*, Magyar Napló, 2001. január–február–március

Igényes gondolati líra az övé, amely a lét sokféle veszélyeztetettségével szemben keresi az ellenerőt, s azt elsősorban a fegyelmezett gondolkodásban, a tudatosságban, a pontos analízisben találja meg. Eközben látja a valóság és az azt elemző tudat korlátozottságát, de feltételezi ugyanezeknek a határtalanságát is. A gondolat költői megformáltsága és a költőiség gondolatisága szüntelenül egymásra utal. A megformálás korszerűen klasszicizáló jellegű, egy igazi poeta doctus lírája ez, amelynél a forma is világképet szervező elv.

VASY GÉZA ajánlása *Az ámokfutó álmai* (hátrahagyott versek, Széphalom) című kötethez, 1998.

A posztumusz kötet mögött egy újabb, a szöveget játéknak tekintő írói magatartás dereng fel. A techné, a művesség kezdettől fogva jellemezte Rózsát. Az irodalom mint téma központi helyet kapott a *Zabolátlan Pegazusban* is (az *Árnyékszobrok* kötetben). *Az ámokfutó álmai* még valamit hozzászól ehhez: a techné válik témává, és ez Rózsa költészetének újabb átértékelését jelenti. Rózsa Endre a játékot a véglegesség, a nemléttel szembehelyezett alkotás paradoxonában éli meg. (...) Meg kell említeni (...) költészetének egy olyan vonását is, amely valóban egy technika „sajátos alkalmazása”. Ez a technika egyaránt sajátja a magyar népdaloknak és a huszadik századi világírásnak (az angol nyelvű költészetben, úgy tűnik, újabb jelenség, leginkább Ezra Pound *Egy metróállomáson* című kétsorosával szemléltetik). Akárcsak a maga, másféle módján Weöresé, Rózsa Endre költői nyelve is *elhallgatásokból* építkezik. Kötetnyitó, ars poeticának tekinthető versének például utolsó versmondata „rántja össze” a laza metaforában egymás mellé vetett képeket: „Kagyló mélyén / felbúgó hang: / nyom előtti / nyom. / Kettérobant / babszemek közt / idő- / s tériszony. / Igazgyöngy táj / lüktetése / holnap semmi: / rom. / Csukott szem s száj / a költészet. / Szóra / én bírom.” (*Göggöm, alázatomban*).

PRÁGAI TAMÁS: *R. E. halálai. Az ámokfutó álmai* című kötetéről, Napút 1999/2.

UTASSY JÓZSEF

Monológ a pódiumon

*Maradtál volna a felvégben inkább!
Nem perzselné talpadat most a szószék.
Palócföldön porosodó faludban
pofozkodnál az asszonyakvalóért.*

*Az értelmet szolgálád közlegényként,
s íme már a vak is ujjal mutat rád:
olyan fényesre nyűtt, lassan lobot vet
testi valód becses felén a nadrág.*

*De már kölyökkorodban elkötöttél
kapufélfátoktól egy sárga kancát:
sörényeset, keselylábút, s azóta
nyargal, vágdat veled a nyugtalanság.*

*Huszonnégy évgyűrű szorítja szíved.
Elég ahhoz, hogy a világnak úgy vallj:
maradtál volna a felvégben inkább,
Palócföldön porosodó faludban.*

*A csodaszarvas-igazságot űzöd.
Verejtékes vágtd a micsoda hajsza!
Ha el nem éred, érte fogsz kimúlni,
ha meg eléred, úgylehet, miatta.*

*De jaj, taknyos kölyökként elkötötted
kapufélfátok mellől azt a kancát,
és egyre beljebb csal a rengetegbe
az iramló csodaszarvas-igazság.*

*Hát hajszold csak rendületlen, s amíg élsz:
lába nyomát a világért se hagyd el!
Mit vesztel, ha egy-két maszkos bitang majd
a legfénylőbb csillag-ágra akaszt fel!?*

Kit koldus hazámnak hívok

*Anyámnak hősi halott a párja,
méhe a szerelem hullaháza.*

*S hogy belefojtsák a szót a gyávák,
ajkát iszonyú csókra zárták.*

*Megszült hát engem: forradalmat.
De nekem minden bordám kardlap!*

*S anyám – kit koldus hazámnak hívok –
mert a megváltó krajcár hiányzik:*

*kiül a gazdag világ sarkára,
s homlokán sorsom harmonikázik.*

Csillagvirágváza

Nagy Lászlónak

Pokoljáró Arkangyalod
küszöbömre tetted,
kicsinosítottad nagyon,
hogyan beleszeresek.

Szemöldöke patkó,
szeme beszakadt tó,
tekintete rúgás rajtam:
lüktető holdsarló.

Cimpáin a függő
repedt csikócsengő,
melltartója szétvált földgömb,
csillagra derengő.

Hogy zúg az út! Bátyám,
minden fán harang van.
Félreverik a világot.
Ágyamban az Angyal!

Szája, mint a döngkút...
Fél a Hitehívány!
Mellén borzong a papiros.
Én írok, Ő diktál.

Ökörnyáron forog a Föld!
Hét nap és hét éjjel
ropja már a fergetegest
szikra a pernyével.

Ég a bálnaszíros tenger,
zöld óceán zubog:
micsoda halászlé készül!
betonút bugyborog,

pityereg a pingvines part,
tolong a hegy, a domb,
megkergül a „báránys ég”,
tüzes tehénkolomp

hull a pacstortatójásra:
rántotta lesz a dal!
a pilóta égre kozmál,
propeller-láng hadar,

s megered a kék levegő,
zuhog, zuhog, zuhog:
piros kardvirágba dőlnek
a virágárusok,

s izzik az isten sisakja,
dómkupola duhog,
indul a korom-körmenet,
s forog a Föld, forog!

tornyok törnek: ó, csillagász,
szemed párkányára
négy égtájról csörömpöl a
CSILLAGVIRÁGVÁZA.

Szturnusz jegygyűrűm
ujjamon megolvad:
SZERELEM SZERELEM
– jaj, szerelem, hol vagy,

hol vagy, te bimbó-erejű?!
Szétfeslik az ököl,
s fejem fölött, mint kihamvadt
csontcsillag tündököl.

Erőforrás

Ha nem az enyém
ha le kell majd mondani róla
akkor kinek a javára mondok le én
kié a naprendszer harmadik bolygója
ha nem az enyém

Akár a szarvasok

Szervátiusz Jenő: *Cantata Profana*

Zörgőre jár, fiúk: vége a vadonnak!

Atyánk nagy ijának nyilas félholdja kel,
ropog ellenünk, mint rőt láng a berekben.

Szemben a vénséges vén Ezüst Öreggel
megállunk, mikéntha csillagra meredten:

kilencen, akár a szarvasok, kilencen.

Magunkra riadva, patánkra maradva,
énekijesztő lett beszédünk is, zagyva.

Házunkból kimartan, hazánkból kiverten,
agancsunk boronál csak a kék hidegben.

Ágak, egek bőre horzsolódik tőle:
idő, koronánkat derező idő, te!

Jaj, ha megrong a húr, gordonkán se szebben,
se halálosabban, se szerelmesebben,

ha elbrong ama húr az öreg kezekben:

megfutamodik a vér a rengetegben,
ez úttalan úton járó rengetegben!

Kilencen? Kilencszázkilencvenkilencen!

S úgy sokasul a szám, immár Négymilliárd
fölött inog, lobog, veresedik a bárd.

Ezüst Öreg! ha ránk szarvasok szaván szólsz,
halld meg hát az Arany Szarvasifjúságszót:

NEM ISZUNK CSATÁKRA CSENDÜLŐ POHÁRBÓL!

csak tiszta forrásból,
csak tiszta forrásból.

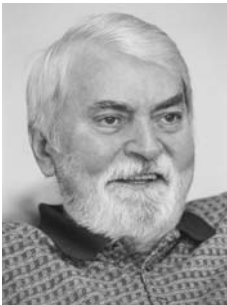
Hol ifjúságod tűnt el

Hol ifjúságod tűnt el,
fekszel hanyatt a fűben.

Hatalmas fellegárnyban,
heversz az elmúlásban.

Villanydrót-kotta-hangok
a fecskék, vadgalambok.

Dúdolod őket halkan.
Suhanc vagy. Halhatatlan.

UTASSY JÓZSEF (1941. március 23., Ózd) az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–népművelés szakon végzett, az Eötvös József Kollégiumban lakott. Rédcisen él. Többek között József Attila-díjjal (1978), Déry Tibor-jutalommal (1989), Balassi Bálint-émlékkarddal (2001), Babérkoszorúval (2001) és Kossuth-díjjal tüntették ki (2008).

Kötetei: *Tüzem, lobogóm!* Versek. 1962–67. Bp. Magvető, 1969. 90 o. (Új termés); *Csillagok árvája*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977. 66 o.; *Mézőgarzsdák*. Gyerekkversek. Bp. Móra, 1980. 68 o.; *Ave, Éva!* Bp. Magvető, 1981. 90 o.; *Pokolból jövet*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. 102 o. *Júdás idő*. Összegyűjtött versek. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984. 251 o.; *Ragadozó Föld*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. 123 o.; *Hungária kávéház? Kávéház Hungária!* Bp. Magvető, 1988. 126 o.; *Irdatlan ég alatt*. Összegyűjtött versek. 1962–1986. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988. 208 o.; *Hőemberség*. Gyerekkversek. Bp. Interjú Lap- és Könyvkiadó, 1989. 45 o.; *Keserves*. Versek. 1986–1989. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991. 149 o.; *Rezedalom*. Debrecen, Csokonai, 1991. 84 o.; *Hol ifjúságom tűnt el*. Bp. Magvető, 1992. 172 o.; *Fény a bilincsen*. Bp. Magvető, 1994. 127 o.; *Szamárécsillag*. Gyerekkversek. Debrecen, Csokonai, 1994. 59 o.; *Kálvária-ének*. Lakitelek, Antológia, 1995. 90 o.; *Földi szívárvány*. Bp. Kortárs, 1996. 103 o.; *Havak hatalma*. Gyerekkversek. Miskolc, Felsőmagyarország, 1996. 50 o.; *Ővenőt ördög*. Gyerekkversek. Karcag, Barbaricum Könyvműhely, 1997. 66 o.; *Szép napkeltő holnap*. Versek. 1995–1997. Bp. Orpheusz, 1999. 86 o. (Orpheusz könyvek); *Kiss Benedek–Mezey Katalin–Utassy József: Fursza világ*. Versek gyermekeknek. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2000. 103 o.; *Hóvirágbúvóló*. Gyerekkversek. Bp. Littera Nova, 2000. 36 o. (Sophie könyvek); *Tüzek tüze*. Összegyűjtött versek. 1957–1997. Bp. Littera Nova, 2001. 358 o.; *Isten faggatása*. 1992–1994. Bp. Littera Nova, 2000. 76 o. *Sugdós a Sátán* (1998–2001), Százhalombatta, 2002. 90. o., *Farkasordító*. Versek. 2001–2006. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2006. 94 o.; *Utassy József válogatott versei*. Bp. Magyar Napló, 2006. 165 o.

...Utassy tisztessége – tisztasága és pontossága – szinte már zavarba is ejti az olvasót. Alig is tudok költőket – s csak a legnagyobbakat – kikenél ennyire szentség a szó, akik ennyire nem gondolnak semmi külsőséggel – körülménnyel, irodalommal – , hogy az igazukat mondhassák. Utassy legszebb verseit egyszerre formálja a meggyőződés tudatos biztonsága és a vallomás tehetetlensége; kihallik belőlük a ritka tehetség lélegzetvétele, azé a kivételes szuverenitása, aki – ha megteremti – maga teremti meg önmaga szabályait. Nagy luxus ez mifelénk, Utassy is megadta már az árát, nemcsak azzal, hogy vékonyka könyve 1972-től várta készen a megjelenést, vagy mert azóta is akadnak, akiknek ez a biztonság eleve dilettáns szagú. Keservebb látni, ahogy igénye önmagát emésztí: túllendítve a költőt néha a költészet szigorú körein is: elvéve a civil igazságok és sokszor – úgy tetszik – az elhallgatás felé. Hogy szinte érezni vélem meg nem írt verseit. De amit megírt, az már végleges. Régóta tudható, s most már nyilvánvaló, hogy újabb versei klassziszváltozást hoztak Utassy pályáján. S hinni lehet azt is, hogy a versek többségében nem romló a szépség, megőrzi őket az idő, a magyar líra velük új hanggal gazdagabb.

KIS PINTÉR IMRE: *Utassy József új versei* (1977).
In: *Helyzetjelentés*, Szépirodalmi, Bp., 1979.

Az elemi erejű öröm, a dolgokra rácsodálkozó tisztaság nemcsak a második verseskönyv sajátja. A *Tüzem, lobogóm!* – verscím is tanúskodhat erről – majdnem minden verse „ragyogásban” született. Fölfokozott fénykiváncsban. A költő él-hal a fényért, azt akarja, hogy a „fölglyújtott” ifjúság a szerelem lángja és forrósága mellett érezze meg a márciusi ifjak, ama halhatatlan 1848-as nemzedék hőjét is. A *Hurrá* természeti képekbe bújtatott szemérmességében nagy az öröm. „Március! Március! Március! / Lángok a barackfaágon! / Láng, lobogó lila láng! Fiúk, / dobjuk rá a nagykabátom.” Egy nemzedék énekelte, dúdolta akkoriban a verset. Tökéletes érzelemazonossággal magáénak vallotta. Mint ahogyan Utassy költeményével, a *Zúg Márciussal* protestált is; Petőfi nevét híván segítségül. (...)

Utassy József, kortárs elődeihez hasonlóan, akkor fordítja természeti képekbe a verset, akkor teszi áttételessé – s ezáltal kiáltóbá! – a rettenetet, amikor úgy érzi, hogy lobogása nem elég. A *Micsoda évszak* a táj rövid, mozgalmas „történéseit” sorolja. Két világ, a helyileg is jól kivehető lent és fönt áll harcban egymással; lent: árok, vakond, gaz, orgona, bokor; fönt: drótkerítés, kakas, héja, fénytelen ég. S a rövid „történések” akkor válnak igazán érthetővé, akkor lesznek súlyossá, amikor a természeti világ furcsasága mellé belopózik a személyes tragédia: a költő apjának halála. S ezért is rikoltja teli torokból: élni szeretnék!

SZAKOLCZAY LAJOS: *Árva csillag. Utassy Józsefről*.
In: *Ötágú síp*, Magvető, Bp., 1989.

„Nyakatekert esztétikai okfejtések, túlbonyolított poétikák, rejtvénné álcázott költői szövegek idején Utassy József költészete gyönyörű tisztaság, szemléletes elevenség, láttató

gondolatiság és morális igényességből eredő indulat egysége. Olyan költő ő, akinek minden sorát személyiségének pecsétje hitelesíti. Ez azért is bizonyul különleges esztétikai értéknek, mert versei a lélegzetvétel természetességével szólalnak meg. Szemléletében a szinte tapintható tárgyiaság és a nagy erejű látomás egységét teremtette meg. Így a verseiben megnyilatkozó közvetlen élmények világértelmező és a világot minősítő, megítélő távlatot kapnak.

GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Júdás idő (Utassy József válogatott versei)*, 1985). In: *A szavak értelme*, Püski, Bp., 1996.

Nem tartozik a sokat író költők közé, életművének nem a terjedelme, hanem a súlya nagy. Stílustörténeti szempontból nem az újtók, hanem a hagyomány szerves folytatóinak egyike. Alkotásmódjában utat enged az *Ómagyar Mária-siralom*, a magyar népdal és népballada, a zsolnárok, Balassi, Petőfi, Ady, József Attila, Illyés Gyula, Dsida Jenő és Nagy László iránti vonzalmának. Meg-megidézi őket és utal rájuk, lelki támaszt keres bennük. A nyelvi játék s a mesterségbeli tudás csillogtatása sem idegen tőle; olykor Csokonai, Kosztolányi és Weöres játszótársának tetszik. Az igazmondó szenvedély, a tragikum és a bánat mellett (vagy ellenére) a derű perceiben a fiatalság kitörő életöröme, a bővére jökedv és a játékosság is magával ragadja. (...)

...kései lírájában már nem csupán a társadalmi, nemzeti és egyéni szabadságot jelentik a szívet fölemelő eszmék. Kozmikus élménye is az Eszme, fölülemelkedés az élet gyarlóságain, megbékélt bölcsesség. Nem belenyugvás, nem beletörődés, nem a hitványosság elfogadását jelenti – erről szó sincs, ahogy ezt *Sugdos a Sátán* (1998–2001) című kötete már a címével jelzi. (Az istenfogalom ellenpontjaként tűnt föl költészetében a Sátán, aki a testi-lelki megpróbáltatásokkal szemben megadásra, öngyilkosságra csábítja, mintegy a madáchi képletnek megfelelően.) Az élet dolgaival, terheivel és ütéseivel, szép kegyelmi pillanataival szembesülve módosul Istent szóló hangjátó műveinek hangneme. Isten mint Logosz, mint világértelem megingott előtte, amikor fiát elvesztette. De a mindenkihez elközlelő halál nemcsak elválaszt, hanem egyesít is az Úrral (mint József Attila utolsó töredékeiben).

ALFÖLDY JENŐ: *Aki „nagyon sújt és szeret.” Utassy József istenes verseiről*, Kortárs, 2007/5.

„Az utolsó egyike talán, akinek felléptét a versolvasó közönség szinte eksztázisban fogadta; akiket már kezdettől a zseninek járó dicsfényvel övezett; akiknek korai hanyatlását döbbszomorúsággal figyelte; különös hírmondó: Utassy József. Különös azért is, mert talán az egyetlen, aki a „pokolból jövet” újra tudta kezdeni, aki újabb és újabb csapások után is talpra állva, összevonva a szemöldökét s mind keserűbb indulattal bár, de szembenézett a sorssal.”

NAGY GÁBOR *Utassy József Válogatott verseihez* írt utószavából, Magyar Napló, 2006.

GYÖRI LÁSZLÓ

Kiver a láz, földem eltemet

*Kiver a láz, földem eltemet,
nem tudom, hogy mért vagyok beteg.*

*Szerelem nélkül; munka nélkül
meg kell nyugodni tévedésből.*

*Ablaknál, kútnál álldogálok,
látom a fagyos, elmúló világot.*

*Tévedni jó, ment hát ismeretlen.
Ki fog követni hétfőn, kedden?*

*Anyám idenéz, ő sem értheti,
miért lettem idegen neki.*

*Látomás? eposz? köznapi öröm?
Ki vállal szerdán, csütörtökön?*

*Fölsír, hogy milyen szerencsétlen,
két fia veszik észrevétlen.*

*Ki néz rám pénteken, szombaton?
Istenem, a vízfejű fájdalom?*

*Anyám, mondd, mibe fogódzak,
üres az óra is, ha kongat.*

*S mi marad? csak a vasárnap.
Kollégiumi, kórházi vaságyak.*

A holdvivő bárány

*Lehajlik havasan, hajlik: a szivárvány,
azon jődögél le egy fekete bárány.*

*Az üzenethozó lép a zúzmarában,
farkasfej bóbiskol csipke-maskarában.*

*Fölhajlik havasan, hajlik a szivárvány,
azon mendegél föl egy fekete bárány.*

*Mendegél, meg sem áll a fekete bárány,
huzakszik a holdra; magas a szivárvány.*

*Amikor a holdat túlfölül tapodná,
akkor az a bárány szarvaiba fogná:*

*Nem ahogy a nyűgöt, nem ahogy a jármot,
nem ahogy foga közt árkon a bogáncsot,*

*ahogyan a gyertya hordozza a lángot,
úgy viszi a holdat, viszi a világot.*

Nyitány

Vízalatti ablakot nyitottam,
nyitottam földfölötti boltot
Emezt a szájnak, hogy az éhség
ne kezdhesse földi kísértését,

amazt a szívnek, hogy a jóság
leróhassa nagymúltú adóját.
A gyönyör nyitott most ablakot
s boltot a ruhátlan gyönyör:

Föld fölött nyitottam ablakot,
nyitottam ablakot a háznak,
de azt se tudtam, hogy hol vagyok,
„huj”-jal vagy „haj”-jal parolázzak.

Miféle népből jöttem én,
a törzsjegy kiével egyezik,
kinek szívébe döftem én,
hogy fölvérzek megint?!

Éjszaka volt, őszi. Vadlibák
jajongtak csúnya nádi hangon;
akár a síp. Hol volt a vihánc?
a hancúk, hajcihők? Víz alá
rogytak a puffadt harmonikák.

Csőrükből vadmagot hullatott
a barbár honvágyak királya,
s ők húzták, csak húzták a magost,
akár a mauthauseni árva.

Szilvafa

Megérlelsz élet és halál
rejtelmes szilvafa
gyökéren gyümölcs napsütés
levélen éjszaka

Élek és megérlelsz halál
gyötrelmes szilvafa
rézüstben gyökérfortyogás
a földben ég szaga

Halok és megérlel a lét
szilvafa rejtelem
közmondásig tarolva áll
én vagyok kertje sem

Élet és halál megérlel
elrejt a szilvafa
gyökérrel ággal levéllel
mely örök és soha

Éveim enyve

*A tarkón a maszk, vagyok sajtó haraszt
az én sárverte hazából.
Szégyen nem rogyaszt, kevélység nem dagaszt,
sorsom túróm igazán jól.*

*Búsan olvastam, hogy aki múlt hatvan,
öregember már, ha nem vén.
Vagyok hatvanhat, az idő elaggat,
ragadok éveim enyvé.*

*Olyan ártatlan: hogy aki már hatvan,
öregember, vén töpörtő.
Ártatlan mondat, vétlen méregoldat,
egy kis felém röppenő kő.*

*Veleje annyi: ideje meghalni,
ideje meghalni lassan
ilyen öregnek, hisz sokan hörögnek,
ha már évük száma hatvan.*

*Aki hatvanhat, mi jót is akarhat
azon kívül: egyre túlél?
Csak egy jobb Istent, amelyet nem ismert,
de aki emberi, húsvér?*

*Nem kell Egyisten, nem kérek senkit sem
átszabni, én, aki voltam.
Nagyon jó a maszk: vagyok sajtó haraszt
tél-túl egyre-egyre jobban.*

*Nem kell dicsőség, ne jussak előrébb,
adjam a javát magamnak.
Dolgozom, élek, műben elomlik a vétek,
amely napról napra szaggat.*

*Ahogy a részem, úgy élek egészen,
tetőtől talpig nyugodtan.
Ír, aki írhat, nem sért a papírlap,
de a szó árnyéka bosszant.*

*Annyi, amennyi, minek megrezenni,
hogya újabb év ül mellém?
Az idő balján, ha így folytathatnám,
életem is megérhetném.*

GYŐRI LÁSZLÓ (1942. január 29., Orosháza) az ELTE magyar–könyvtár szakán végzett 1966-ban, az Eötvös Kollégiumban lakott. Budapesten él, az 56-os Intézet könyvtárosa. Többek között Radnóti Miklós- (1977) és József Attila-díjas (1992). 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Kötetei: *Ez a vers eladó*. Bp. Magvető, 1968. 81 o. (Új termés); *Tekintet*. Bp. Magvető, 1980. 104 o.; *Skandalum*. Régi és új versek. Bp. Ferenczy, 1995. 95 o.; *Lapokkúszás*. Győri László versei. Bp. Magvető, 1984. 101 o.; *Kutyafoci*. Gyerekkersek. Miskolc, Felsőmagyarország, 1996. 56 o.; *Bizonyos értelemben*. Válogatott és új versek. 1964–2001. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár, 2002. 242 o. (Új Forrás könyvek); *A kései éden*. Visszaemlékezések. Bp. Noran, 2005. 236 o.; *A rabbiánus kecsketartó*. Elbeszélések. Bp. Orpheusz, 2009. 207 o. (Orpheusz könyvek).

Győri László indulatait verssé és emberségigénné formálta. (...) A szecessziós, képgazdag, látomásos költészet idején előre várható volt egy lakonikusabb, nyersebb, szókimondóbb, természetesebb költői kifejezésformához való visszatérés. Ha a mostani versíró gyakorlathoz hasonlítjuk, szokatlannak tűnik Győri megszólalása. Deformáltak, szagztatottak, ki nem dolgozottak hat ez a versbeszéd. Pedig csak belső törvényeit kell megérteni és követni indulatának magatartást formáló értelmét. Egyszerre érezzük Petőfi konvenciót fitymáló természetességét és a beatköltészet indulatos szókimondását e költői modellben. Ennek a versnek is alkotóeleme a kép, de ezt a legmindennapibb, legegyszerűbb formáira redukálja. (...) Megvan jelzésein, ihlet-építőanyagaiba zárva mindaz, amit számon kérhetünk lírahagyományunk nevében egy induló költőtől: megrendülés, fájdalmak, az emlékekben égő kielégítetlenségek, kamaszbizonytalanság, a létezés szabályaival való ismerkedés, egy tájékozódó, önmagát és helyét kereső ember megnyilvánulásai.

KABDEBŐ LÓRÁNT: *Versék között. Tanulmányok, kritikák.* Magvető, 1980.

A *Tekintet* tanúsága szerint Győri László első kötetének imponálóan naiv vakmerőségétől eltávolodva, attól talán meg is rémülve csaknem teljesen elhallgat: az 1968 és 1971 közötti négy év terméséből mindössze csak 7 vers került ebbe a kötetbe. 1972 táján egy letisztultabb képesség jegyében kezd újjászerveződni ez a költészet, ám a világgép-meghatározó metamorfózis csak 1975 körül kezdődik el. (...) Fegyelmeltebbé, higgadtabbá, pontosabbá váltak sorai, ám legfőbb költői erőssége most is a pazar ritmikájú megjelenítés, a szóval festés. A *Tekintet*ben számos zsánerekép (*Szennai Mária, Disznóölők, Végrehajtok*) és a természethez erősen kötődő vers (*Füst, Pipacs, Cigánygödör, Az őszi koszikon*) kapott helyet. Ugyanakkor csírájában ott van ebben a kötetben egy lehetséges szintézis ígérete is: a *Virágok* például (de a *Hóesés* is) értékes és sikeres megvalósulása a képiségre épülő festői kifejezőmód és a filozofikus erejű létköltészet felé mutató tartalom ötvözhetőségének.

MONOSTORI IMRE a *Tekintet* című kötetről, Új Forrás, 1999. 9.

A patetikusan megvallott küldetésstudat ... a visszájára fordult, a vers egyre kevesebbeket volt képes megszólítani, a költő pedig a kéréstlen próféták sorsában volt kénytelen osztozni. Győri László – versei tanúsága szerint – már a nyolcvanas évek közepén felismerte ezt a poétikailag is értelmezhető szituációt. És bár eleinte csak afféle panaszáriákban reflektált rá, később látványosan gyengítette az öntudatos költő innentől nehezen vállalható alakját, illetve jó érzékkel bizonytalanította el és tette önmaga előtt is kérdésessé a „küldetés” jelentőségét. (...)

Válogatott verseinek új kötetében Győri ezeknek a változó-soknak a bemutatására fekteti a legnagyobb hangsúlyt. Nem időrendbe rendezi ugyanis, hanem tematikusan szervezi újra a közel négy évtized alatt született anyagot, a különböző időszakokban íródott, de azonos problémákat felvető szövegeket egymás mellé szerkesztve. Érdekes például, hogy tehát Illyés és Nagy László útján járva, a falusi emberek hétköznapijainak ábrázolása hogyan változott az évek során, és hogyan kapott ebben – a táj- és hangulatleírások során egyébként nagyon sok szépen felépített és újszerű képpel dolgozó – költészetben az Én egyre nagyobb szerepet. (...) De ugyanez megfigyelhető a költői önreflexió szintjén is, hisz még korábban a megverselés feladatjellege hangsúlyozódott (...), addig az újabb szövegekben, mint például *A versben*, mindez játékosan, könnyedebben oldódik meg: „Ezer éve a szolgálóm, inasom. / Ez a rang nem nagy, inkább alacsony.” Mindemellett az utóbbi évtizedben Győri „talált” magának egy laza rímelésű versformát, mely meghosszabbított szonetre emlékeztetve, tizenhat ötös és ötödféles jambikus sorból áll, és amely immár verstechnikailag is lehetőséget kínál e költészet további, talán minden eddiginél jelentősebb megújítására.

BEDECS LÁSZLÓ a *Bizonyos értelemben* című verseskötetről, Élet és Irodalom, 2003. május 30.

A kései Éden a sodró erővel megírt szociográfiák sorába tartozik, abba a népi írói gyöngyösorba, amelynek egyik első remekműve a *Puszták népe* volt.

Győri László könyvének nagy erénye: újból az irodalom formanyelvén, művészi igénnyel szólal meg, és művét nem terheli kevély intellektuális ballaszt, nem vezérlik álirodalmi politikai szándékok, és nem teszi kellemetlenné a görcsös újításvágy. Mitől olyan varázslatos? Attól, hogy újra látómezőnkbe emel egy láthatatlanná vált világot. Konkrétan, élesen, szinte tagadhatatlanul. A ropogós, szabatos mondatokba ágyazott, lassított megfigyelés örömet szerez az olvasónak. Nemcsak eddig nem ismert tudást szerez egy kilobbant bogáncsos bolygóról, hanem felidéz egy képet, egy életformát, az emberi létfenntartásnak egy viszontagságos stádiumát. És mindezt olyan friss, feszes stílusban, hogy az párját ritkítja a mai magyar prózában. Győri könyvének akadhatnak tágabb szemléletű művek, mélyebb összefüggéseket feltáró alkotások, mégis kétségtelen: ez a könyv irodalom (amellett, hogy szociográfia, vallomás, napló, tárcanovella-sorozat, nyelvészeti eszmefuttatás) – szépirodalom, szerkezeténél, írói gondosságánál, mérvadó művészi szempontjainál, megformált szövegénél fogva. Alakjai élnek, leírásai érzékletesek, szerkesztése ökonomikus, beszédmódja célratörő, mégis illatokban és fényekben gazdag. Nemcsak lát, hanem látomása van a paraszti világról.

BÁTHORI CSABA *A kései Éden* című elbeszélés-kötetről, Holmi, 2006. 5.

KONCZEK JÓZSEF
Karé Magdolna

*vadludak húzzák az eget
viszik viszik csontfésűdet*

*Húztad hajnaltól a kapát
befogott semmi az igát*

*Gyermekkorom boszorkánya
vadludaknak királylánya*

*Húzza a harang a delet
húzta az ág életedet*

*ásók kapák forgolódnak
nincsen nyugtod birtokodban*

*Dél van éj van görnyed a hold
sarlós hátad földig hajol*

*De ez a föld ami kicsi
élet terem visszaveszi*

*Új időt kezd tejes búzát
talán nem is emlékszik rád*

*A te sorsod örök börtön
te már többet nem dörömbölsz*

*csak a hajad nő ki onnan
fésült fűben fűsorokban*

Nagyanyám lakodalma

*Megforgattak pörögj csapkodj
rádadták a nagyharangot*

*ásó kapa kantározott
két nagy tükör megpofozott*

*sétáltattak körbe-körbe
szelet szedtek a kötődbe*

*vezettek a magas házba
hasig fölvert virágrágya*

*kötöttek a tűzhely elé
köménymagon krumplin megélj*

*jobbra-balra járd a csárdást
fortyogtasson barna rántás*

*mosolyod mint mosott ingek
bánatodat mindet mindet*

*eltáncolták előlelték
elmulatták el is ölték*

*neked csak a zöldséglevél
nyitott meg a tíz gyertyafény*

*Rádadták a nagyharangot
ásó kapa el is hantolt.*

Alkuszom apámmal

Temetésekor

Apám áll a mindenségben. Fénylő
könyökű kabátból egy rántással
végvásznat hasít, hogy kiskabát
legyen nekem kopott zubbonyából.

Apám kiosztja jussomat, iramló
éveim nyakára széles hámot
hajít, nyugodj végre, rakoncántlan,
maradj már, ne dobogj, ne kapálj,
ne szántsá lábbal az egek tornácát,

sok tányér leves, mit meg nem kaptál,
sok szelet kenyér, mit meg nem ettél,
nesze, itt van.

Széttépett kabátok,
új életre összeállt ruhák,
hagyjatok el, hagyjatok el engem,
apámba kell öltözködnöm immár,
édesapámba kell öltözködnöm immár.

Episztola barátomhoz, hívőkhöz és magamhoz

(részlet)

..... mint valami kozmosz-útra
úgy szállt föl a hívők népe, startolva a futballpályán
keringve a kupolában – két oldalt, mint jelzőfények,
jegenyefák hóféhéren folytak egybe, míg az ének
magát mind följebb csavarta, mint lobogó fényes fáklya,
mint egy tűzcsóvás úrhajó, mint egy földig-szárnyú angyal
(bennem azért képzeletben két csámpás mezítláb-talppal)
elzúgott, suhogott, dörgött, mint egy szép cső kukorica,
pattogott ki csutkáján sok nagy fodorvirágos magva,
hogy az egész Magyarország elfért boldogan alatta,
s mint az izmos hópihéket, kevergette úgy az ének
maga körül a holtakat, sistergő sok tiszta lélek
sodródott az úrhajóval, mint a csillagocska lángok,
halva született kislányok, elsőáldozó kislányok,
s férjek, kiket ló megrúgott, tó ölt, szálfa hátba vágott,
szekér kiket elragadott, asszony kiket kitagadott,
amikor a dúlás után reszketegen, mint az árnyak,
visszajöttek, botorkáltak, szalmán hátul meg is háltak,
ott repültek, sziporkáztak, mint egy csillagzó virághad,
piros pendelyes magzatok, édesapát sosem láttak,
mellettük, mint sugár-orkán, zöldes-szürkés arcú szüzek,
menyasszonynak öltözöttek, ujjukba gyöngyöt fűztek,
hústalan szájon huhogva, az orgonasípok odva
rájuk ismert, s ott szálltak mind, keveregve, kavargva...

Mandulás vers

*Ne hagyj keménynek lenni, szélben lengni,
mint nyirkos, csonka ágat a kert, a ház alatt,
terítsd rám szálló szoknyák selymét,
s meg ne alázzalak.*

*Fényben keringő gyöngygombos blúzt, inget,
combodról hámló harisnyát is, óriás-
kígyót, mely comközedig elnyelt,
s kifejtlek belőle, légy csak más, légy annyi más,*

*legyél mandulaízű szellő, hol fogaid közül
mint kerítés fokai közt a kert ígérete,
majd üdvözöl
az első mandulavirág, az első örület,*

*az első gyümölcsfa, mely kihívó hófehéren
áll az oldalon, elkiáltani
hogy mennyi kék forog örömében,
megváltani*

*a komor kedvet, zárjon az éggel össze,
e bejárható élet, a hitem,
hulltam máskor is virágközőkbe,
nincs mit veszítenem.*

KONCZEK JÓZSEF (1942. február 14., Magyarnádor) az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–oroszlak szakon végzett, az Eötvös Kollégiumban lakott. Pomázon él. 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Kötetei: *Galambok, galambok a történelemben*. Bp. ELTE Közművelődési Titkársága, 1984. 76 o.; *Költői episztola (tisztelve Arany Jánost) Szalontai Mihályhoz, magamhoz és hívókhöz zárójelekkel és utóirattal*. Salgótarján, Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 1986. 29 o.; *Egy szó*. Versek. Salgótarján, Nógrád megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya, 1987. 127 o. (Palóc könyvek); *Damó*. Elbeszélések. Bp. Masszi, 2001. 110 o.; *A tájjal maradtam* (2006); *Formáért sávargó*. Versek 2008. Bp. Hét Krajcár, 2008. 149 o.; *Az okos számár. Fanyar mesék a jó öreg Aesopus nyomán fiatal demokráciánkról*. Bp. Hungarovox, 2008. 62 o.

...a megélt múlt lírai megelevenítésében emlék és élmény idősíkjai” közt vibrál az alkotó tudat, ott van, ott a kőverte tisztásokon, ahol „Nyár van, nyár van, / szösz hull, kóc hull, / állok benne, /olyan, mintha álmodnám csak, / olyan, mintha, olyan, mintha, / nem tudnám, hogy mit csináljak”. Ez a vers beszédes alcíme szerint *Virághinta a gyermekkorból*, s ezzel nemcsak két alapvető motívumát, a természetélményét és a gyermekkorát fonja együvé, hanem egy mindegyikhez tapadó életérzést is, amelyet leginkább talán a boldogságigény fogalmával ragadhatnánk meg.

Mert milyen ez a természetkép? A béke, a tisztaság, a harmónia határozza meg. Nem ellensége, s nem is barátja az embernek, mert az ember egy vele, nélküle elképzelhetetlen a léte. Talán még az is megkockáztatható állítás, hogy ebben a költői szemléletben természetnek és embernek csak együtt, egymáshoz viszonyítva van értelme, egyik sem „létező” a másik nélkül. Még a *Ritmus* is azt mondja: „Itt a rét, a margarétarét, / S ha nem volna itt? / Hajh, / mit is kezdenék?” A *Csillagos* pedig: „Baltám megmarkoltam, / kimentem a forrásvízhez, a tölgyfához, / arcomat a hűvösséghez hajtottam, és ittam / a csillagos égből.”

VASY GÉZA: *Koncsek József költészete* (1988). In: *A kilencek. Az elérhetetlen föld alkotói*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2002.

Koncsek kitalált vagy megálmodott egy nem létező népet, a korjagot, mely Kamcsatka tundráin él, már kihalóban. Tengeri halászzattal foglalkozik, vagy a helyi halfeldolgozóban talál megélhetést. Az ősi nyelvet már alig beszéli, akárcsak a mi nyelvrokaink.

A korjag versek a Sorbonne-on tanult, elfranciásodó nyelvésztől, Soulagintól származnak. Benne szólaltak meg, amikor nagyvárosi dolgozószobájában isten háta mögötti népének nyelvét kutatta. A világ szeme elé szeretné tárnai a korjagok nyelvét, kultúráját. A maga gyarló módján franciára fordítja szerelmes verseit. Ezeket halála után találja meg francia özvegye. Konczek „korjag eredetiben”, magyarul és részben franciául is közli őket. Ismét remekel a szerelmi költészet ősi és újszerű dalaival. Tudja, amit a modern költők, festők tudnak a legjobban. Hogy a természeti ember környezete és mentalitása alkalmas az emberi lényeg megragadására. A hazai műfordítók ráéreztek, mennyi kiaknázható szépség rejtőzik a természeti népek dalaiban. Konczek a maga módján csatlakozik a kincsszerzőkhöz. Szabadjára engedhette a nyelvérzékét. A türk, csukcs-mongol, északi germán és finn hatásokat őrző korjag nyelvjáték tapasztalat és intuíció szüleménye. Az ősi korjag húros hangszer, a kantill történetesen finn szószármazék, a *Kalevalából* ismert kantelére utal. Olyasmi ez a világ, mint a gyermek József Attila és testvérei által kiötlött püngerűc, Weöres Sándor antarktisi álombirodalma vagy Gergely Ágnes Kobalt-országa.

ALFÖLDY JENŐ: *Versformák, létformák*, Magyar Napló, 2008/6.

Csendes, ám az emberlét tragikumától mélyen átitatott, bölcs derű árad e költészetből. Aki írja, otthon van a világban. Nyugalma megőrzött, modernség előtti, archaikus harmónia. Szemlélvén megeleveníti, bájjal, féltő szeretettel körül is öleli azokat a létezőket, azokat az élményeket, azokat a kulturális emlékeket, melyek a költővé átváltozó személyiséget megérintik. (...)

„A táj nem embertelen, / a táj ember nélküli” (*Kattog a fény*). Bár Konczek sokszor ember nélküli tájat fest, ennek jelentése mégsem az, mintha a táj kivetné magából teremtményét. Nem, a táj szereti, sőt, ha kell, magából újraéleszti, újjá is növeszti. Itt a művészetnek, a művészé avatódott személyiségnek megkerülhetetlen szerep jut: „Általam, velem / reményeit szüli”. Haragtalan – de egyértelműen kiolvasható – korszakkritika rejlik a téma-nem-választásokban. Amire joggal haragudhatna, mert tájellenes, arról nem ír verset, azt nem emeli be a művészet öröklétet álmodó-teremtő világába. Ellentétben a más tekintetben rokon Nagy László-i attitűddel, Konczek József számára a düh indulata nem versképző elem. Melyek hát az ihlet érzelmi forrásai? Mindenekelőtt az élő természet szeretete (így egyszerűen, sallangmentesen és mindenféle mesterséges túlhevítés nélkül); másodsorban az élő természet háttérben sejlő, két, tapasztalaton túli (metafizikai) sejtés: a halál és az öröklét; e másodikkal egyenrangúan az emberi kapcsolatok, viszonyok játékos, bájos, incselkedő-huzakodó megélése; negyedikként pedig az intellektuális vágy, hogy megértse a művészi alkotás születését és mibenlétét.

FODOR MIKLÓS *A tájjal maradtam* című kötetről, Kortárs 2007/5.

„Konczek József az 1969-ben színre lépő és a „szétbotozott nemzedék”-ként számon tartott Kilencek költőcsoport leginkább rendhagyó pályájú költője. Mültbéli mellőzése okán „az irodalmi élet mostohafia”-nak is érezhetné magát, ha nem volna benne tartás, méltóság, kurázi és önbecsülés. A másfél évtizednyi visszautasítás, agyonhallgatás és perifériára kényszerítés sem törhette meg, mert az önértékére és életfeladatára fiatalon rácszemelő emberként pontosan tudta, hogy előbb-utóbb az ő ideje is elérkezik. *A tájjal maradtam*, *az Ölelhető térség*, a *Formáért sóvárgó* és a *Damó* szerzője joggal lehet hát büszke magára, mert sohasem adta fel a harcot és önmagát, az ütések súlya alatt pedig még erősebbé vált. Mint ahogy elégtételt érezhetnek azok is (nincsenek túl sokan!), akik a nehéz időkben önzetlenül biztatták, támogatták, és sokra hivatott tehetséget felismerve hittek benne akkor is, amikor a hatalmasok a futottak még szerepére kárhoztatták, mondván, hogy a nehéz természetű és hajlíthatatlan Konczek Józsefnek nincs helye a magyar irodalomban. Hát lett. Ráadásul mára nem kevés értő olvasója, őszinte híve és tisztelője is akadt. Jelen sorok írója is örömét leli Konczek József munkáiban, és a kiemelkedő teljesítménynek kijáró elismeréssel, a kvalitásos alkotót megillető tisztelettel tekint a szerzőre.”

KÖDÖBÖCZ GÁBOR Konczek Józsefről, Magyar Napló, 2009/11.

PÉNTEK IMRE

Ifjúságom emlékműve

*Már a koszorút leakasztom
fülemről, elég a tréfa.
Minek ide sok vacak rongy,
szeméttelpek hulladéka?*

*Unalmas lett a mártíromság,
bukott vigécek hősi póza.
Libeg a szélben lyukas, rossz zsák,
emlékművem fellobogózva.*

*Eldobom ezt a koszorút, mely
virágtalan, ócska drótváz.
Akinek itt nem jutott hely,
a dologhoz jó arcot vág.*

*Én kiszállok a kocsiból
ott, ahol nincs megálló.
A zörgő szerelvény ellohol,
jajgatva csattan át a váltó.*

*Az lesz ám a megérkezés,
ha magához ölel a talpfa.
Ünnepélyes lesz az egész,
döng tábori csinadratta.*

*Uraim! A végső megoldás,
az egyetlen, emberfölötti:
két sín magányát pompás
hiddal örökre összekötni.*

*Sugározatok gyászzenét
a rádióban hetekig,
és zokogjatok, hogyha két
hatalmas fülem temetik.*

Idyll

*„napot”! – köszön a ronda bérház,
és megemeli a tetőt.
Szemből kilóg egy vénlány,
ki még horgolt az előbb.*

*Csipketerítőn kis kutyuska,
herendi porcelánból.
A táncosnőnek sincsen nyugta,
folyton ugrál, viháncol.*

*A házmester harmonikázik,
ahogy gőzösen szokás,
hajókáznak nénik, bácsik,
mint szemben a zokogás.*

Baleseti jegyzőkönyv egy gondnoknő haláláról

Retkek, hagymák,
piaci pletykák közt
a legújabb primőr halálhíred volt.
Ott terítettek ki
a betonstand sáros kóplatóján
hagymák és krumplik társaként.
Hajadban zeller, sárgarépa,
saláta zöldje, árvácskatövek hulladéka.

***

Mint ócska krimiben
siklott veled a csónak,
unalmas a lemez,
mindig véletlenül
veszítjük el a jókat.
Tanúk: az ég, képeslap-fodor felhők,
távoli lombok, hőségben is didergők,
örök hallgatagok,
hiába öklendezik a csendet,
egyszer majd mégis mindent
el kell mondaniok.

***

Mikor fejed felett
lángolt a nap haragja,
eszedbe jutott,
mért maradtál így magadra?

A felszín üveg-közönyét
bezúzó szabdalt kezéd után,
világunk utolsó látszataként,
nyúlt-e valaki egyáltalán?

Hangtalan merültél,
zöld arccal, mint a víz,
ebben a töredék pillanatban
gyűlöltél-e valakit?

Telhetetlen leány,
aki megvetted a földi férfiak szerelmét,
s a tested úgy mutattad meg,
hogy beléd örült a mélység.

gyöngéd volt hozzád,
hogy megkapott,
szádba csúszott a nyelve,
homokra borult alakod
buborék gyöngyökkel felékszerezte.

Mondd, mi hiányzott neked,
milyen megadhatatlan,
amiért elhagytál mindent;
s nézünk utánad megzavartan.

Mondd, miért ámtottuk
magunkat oly sokáig,
remény rongyokkal tömve ki
a bizonytalanság éjszakáit.

Kiszolgáltatva lenni annak,
aki pimaszul élve maradt,
miért akartuk tőled el-
csalni a halálotat.

***

Püffedten szöktél, szeretőd
hízélgését elunva,
s ami a vízben fenn lebeg,
csak bomló és rémes hullá.

A csáklya körme durván belédkap,
felszakad lasztex fürdőruhád,
a rádzuhogó fűz alatt
játszol te Hamlet nélkül is
szemérmetlen Oféliát.

Emlékezik, zajong a tó,
hullám testtel simul öledbe,
mert aki egyszer megszeretett;
nem is tudja hogyan feledje.

***

Íme, a gondnoki iroda,
gondtalan szívvel tollászkodnak,
fel se tűnik már senkinek,
téged, innen csúnyán kiloptak.

*Egyetlen téves megrendelésed
föladtat, megjött, nem is késett.*

*Levelek fordulnak meglepetten,
rajtuk: a címzett ismeretlen.*

*Stimmel az összeg, mégis hibás
valamiképp az összeadás.*

*A könyvelés minden rovatából
egy-egyedül te hiányzol.*

*Csúszkál a fiók, az asztal forog,
leomlanak a számoszlopok.*

*S ha minden szorzást elvégzünk újra,
a végeredmény: kifacsart nulla.*

*Jegyzékek, számlák gyűrten, szakadtan
kavarognak a hűvös huzatban.*

***

*S amibe gyászunk belecsorbul,
bár így is mire kötelez,
hogyan voltál, oly természetes volt,
nem vagy, ez is természetes.*

Hősök

*Egyetlen barátom ma itt
ez a rejtélyes szürke kőfal.
Az égen távozó repülőraj
zúgja búcsú valami hit.*

*Závár csattan, a fény vakít
mellemben pompás golyóval
fekszem a magasló gyomban
temetetlenül napokig.*

*A sorsom ez. A hősök sorsa.
Sírunk virággal teleszórva,
s dühtől fetrengve – ez most a cikk –*

*hallgatjuk, hogyan magyarázzák
emléküNKet félre a gyávák,
a kegyelet nyájas szónokai.*

PÉNTEK IMRE (szül.: Molnár Imre, 1942. február 27., Lenti) az ELTE magyar–filozófia szakán végzett 1966-ban, az Eötvös József Kollégiumban lakott. Zalaegerszegen él, a Pannon Tükör főszerkesztője. Többek között Radnóti Miklós- (1975) és József Attila-díjas (1994). 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Kötetei: *Éjféli pályaudvar*. Bp. Magvető, 1974. 105 o. (Új termés); *Édesség anti-reklám*. Bp. Magvető, 1979. 98 o.; *Lemondóka*. Versek és szövegek. Bp. Magvető, 1984. 81 o.; *Holt verseny*. Válogatott és új versek. Székesfehérvár, Vörösmarty Társaság, 1992. 140 o.; *Kényszer & képzetek*. Válogatott versek. 1964–1994. Budapest–Székesfehérvár, Széphalom Könyvműhely–Vörösmarty Társaság, 1995. 252 o.; *Vi(g)aszkereskedés*. Válogatott és még újabb versek. Székesfehérvár, Vörösmarty Társaság, 2002. 144 o.; *Félrebeszéd*. Zalaegerszeg, Pannon Írók Társasága, 2009. 79 o. (Pannon Tükör könyvek).

Egy másik jellemző vonása Péntek Imre költészetének a nyelvi lecsupaszítottság, kopárság, a látványos költői képek, metaforák alkalmazása helyett a vers élőbeszédszerű megformálása, melynek révén áttételek nélkül, a szokásosnál fokozottabb közvetlenséggel szólítja meg olvasóját, s ugyanakkor ez a nyelvi redukáltság teszi lehetővé, hogy a költő a vers intellektuális tartalmaira koncentrálhassa figyelmét. A modern XX. századi európai lírában nem szokatlan versépítési-alakítási módszer ez, gondoljunk csupán a francia Éluard, vagy a kiváló lengyel költő, Zbigniew Herbert költészetének szűkszavú, csak a vers gondolati vázára összpontosító, a költői képet, metaforát szinte teljesen kiiktató alkotásmódjára, mely Nagy Lászlót is megkísértette lengyel pályatársa fordítása közben, noha az ő költészetének fő erőssége az erőteljes költői képeket, szuggesztív erejű metaforákat burjánzóztató szövegformálás. Nagy László nemcsak elismerte az övétől lényegében eltérő alkotói módszer létjogosultságát, hanem szimpatizált azzal, sőt, utolsó pályaszakaszában maga is kísérletezett hasonló, szikárabb versépítkezéssel.

KERÉK IMRE: *Péntek Imre költészetéről, Péntek Imre: Kényszer & képzetek*, Új Forrás, 1996/1.

Péntek Imre pályáján egymást váltogatják az avantgárd poétikai hagyományhoz, a neoavantgárd nyelvi építkezési módjaihoz (vissza)nyúló, valamint a klasszicizáló, tematikájukban is a megnyugvást, tisztaságot, egyszerűséget kereső törekvések. Ezért van, hogy például az új szövegeket közlő *Duellum* (párbaj) című fejezetben szintén több szonettet olvashatunk. A Bakonyi István által kiemelt kíméletlen pénteki igazságkeresés, a szerző erős moralizáló s részben politizáló hajlama az egész kötetben érezhető; sajátos humora még a nemegyszer szarkasztikus öniróniával fűszerezett, saját szerepét, életét értelmezni próbáló vagy az Istent kereső verseit is áthatja.

L. SIMON LÁSZLÓ: *Péntek Imre: Vi(g)aszkereskedés (Válogatott és még újabb versek)*, Szépirodalmi Figyelő, 2002/2.

A nyolcvanas évek derekán, amikor *Lemondóka* című kötete megjelenik, már szinte teljesen a groteszk szemlélet uralja líráját, nemcsak kép- és szóhasználat tekintetében, hanem a legalapvetőbb nyelvi elemekben, grammatikai szinten is. Az elviselhetetlen valóságról – az elfogadhatatlan realitásról! – már csak így lehet írni; szét kell törni a hazugság-kliséket, nemcsak gondolati síkon, hanem a nyelvben is. Ha a világ „rend”-je álcázott, hamis, akkor nem hamisak-e a nyelvi konvenciók? Aki a magabiztos bombasztok, üres frázisok harsogása közepette valami tisztára, eredetire vágyik, annak ki kell lépnie az ördögi

körből, s vállalnia kell az együtt-nem-harsogás számkivettségét, a non-konformitás ódiáját: „két kézzel kapaszkodom az álmennezet gipsz-hopsz stukkóiba / csillárokbá / lemondok a mutatványról / (m)uszályos félelem igazgat / nem nyalókás merény / lemondok lemondásomról: / tisztelt közönség / esség / a vártvártvártvártvárt / produkció / elmar / ad” (a *Lemondóka* című vers zárása).

G. KOMORÓCZY EMÓKE: *A kilencek* (Magyar Elektronikus Könyvtár, 2007) „*Vesztő vagyok. Vesztőhelyen vestőnek születtem.*” *Péntek Imre: Vi(g)aszkereskedés*

Péntek Imre félhangokon koppanó, zörrenő, létrozsdás fém/v/er/s/ei a mi étkeinkkel vannak teli. Sorsunkból főzte, azért kesernyés az utóizük.

Száraz káprázat, pentatónia nélküli, zajos, hideglángú, sokszor szinte láthatatlanul rimbéklyózt, máskor szabad, „közélről” írott költemények.

Elhullajtott, leélt dolgaink remissziói, napjaink közzé préselten, legtöbbször megfakultan, illattalanul, címkézetlenül, már-már csak morfológiailag, kilopondjaiktól fosztottan, fogak közzé szorultan, majd mindenképp peremén imbolyogva, dacolva az esendőség-gravitációval, a „hideglelősen” aggódó körülményekkel, a „tojásfejűekkel”, a „hátról, orvul” célzókkal, a „kétfelől gáncsolókkal”, sokszor Istennek vélt „dinnycsöszökkel”.

BURKUS JÓZSEF festőművész: *Annotáció, Péntek Imre félrebeszéd című, új verseskötetéhez*, Pannon Tükör, 2009/4.

Péntek Imre új kötete az eddigi életmű egy sajátos olvasatát teszi lehetővé. A válogatás szempontjainak megfelelően nem feltétlenül került bele az összes nagy vers, költői eszköztárának gazdagsága sem mutatkozik meg teljes valójában. Ez hátrány és előny egyszerre. Hátrány, mert a korábbi kötetek, különösen a rendszerváltozást követően megjelent válogatáskötetek mára már beszerezhetetlenek, elfogytak, és ezekből a könyvtárakba is csak elvéve jutott, így az olvasónak elég elszántnak kell lennie, ha meg akarja olvasni az életművet. Azonban mindenképp előny, hogy Péntek költészetének egy viszonylag szűkebb keresztmetszete az egész életművet képes más megvilágításba helyezni. A közéletiség, a társadalmi, szociális problémákra való érzékenység, a következetes etika, határozott értékrendszer alkalmazása kezdetektől jellemzi Péntek Imrét, és amellet, hogy korai versei ma is aktuálisak, érvényesek, ugyanazt és jól mondják; a közéleti líra helyének és érvényességének igazolása is ez a kötet.

SZALAI ZSOLT: *Köz-be-szé(t)-dül, Péntek Imre: félrebeszéd*, Pannon Tükör, 2009/4.

OLÁH JÁNOS

Elérhetetlen föld

*Itt lakom, a barnasisakos dombok oldalában,
mint az ezüstbaltá, olyan fehér a házam.*

*Kint esik az eső, az ágak között
meg-megbotlik, csontjai lehullnak a földre.*

*A szobámban ülök egy háromlábú széken,
körülottem szerszámok porosodnak.*

*Gondolataimban, mint egy mély folyóban
lesüllyednek az emlékezés roncsai.*

*Ismertem egy kovácsot,
én is vertem a vöröslő patkót.*

*Tudtuk, milyen engedetlen a vas.
Néha kiültünk a küszöbre,*

*a térdünkre könyökölve
beszélgettünk.*

*Nem volt a szívünkben semmi,
ami kioltotta volna*

*az évszakok roppant illatát,
míg a domboldal*

*száraz füvei közül
néztük a robogó fellegeket.*

Szabadság

*Saláta tankönyvek lapjai közt raboskodott
szeptembertől júniusig
Sztálin és Rákosi idézetekbe zárva.
Mindenki róla beszélt, de nekem fogalmam se volt
róla, ki ő,*

*nem tudtam eldönteni, minek nevezzem,
ha egyszer – fennállt a veszélye ennek is –
valóban szólnom kell majd hozzá.
Széltében-hosszában hangoztatott
nevét – mert mit jelent az, hogy szabadság? –
túlontúl frivolnak találtam.*

*Kivel is állok szemben voltaképpen?
A választ kénytelen-kelletlen teljes egészében
a véletlenre bízam.
A nyár lehet, gondoltam, amely fölsebzí talpamat,
az izzó tarló,
a vadvízi cikázás a csíkot rejtő,
kardélű sás között a fűzkosárral,
a föld, a víz, a Nap talánya,
a meggyalázott asszonyok,
dicséret és fenyítés kagyló-mély börtöne,
minden,
amit gyereket sirató gyűrött-öreg arcként
a föld kivallott,
és az olajos tankok lánctalp-nyoma
örvénylő zokogássá rántott össze,
az elhasznált sátorponyva-ég,
amit kés hasít fel,
és a golyópergette vakolat pora
ahogyan a szemedbe verődik,
és mindent, mindent kiolt.*

Pásztor

*Bölcsességem mogorva és szikár,
akár egy birkapásztor. Álmodom,
hogy álomszínű nyájam épp pisál,
széttartott lábbal a megmeredt kosok,*

*és reszketve a finom barikák.
Hatalmam itt már senkinek se fáj,
saját csontom a szuvas szarkofág,
birodalmam bőr, hús alatti táj.*

*Mint régi kürtök vésett, faragott
ábrái közt a pásztor, a kutya,
csontszínű, őszi tájon baktatok,
nem kísér más, csupán az út pora.*

Nemzedékem

Elhagyjuk végre e börtönablakú szobákat, a cselédlépcsők szemégyűjtőszagú alkonyát, elhagyjuk napjaink kiürült városát, a rácsok és korlátok rozsdamart édenét.

Hol vannak már láncaink különös lehetőségei, hol az őrző éjszakák, amikor szentségtörő hangon állatokat utánoztunk, vonyítottunk, miáskoltunk, rőfögtünk, nyerítettünk, kukorékoltunk, vagy éppen, hogy elhallgattassuk megkínzott ösztöneinket, üvegeket dobáltunk a menza visszhangot doboló tetejére?

Ki tartotta, ki tarthatta számon mindezt, a fölkevert éjszakákat, az átaludt nappalokat, ki élte át azokat a békés éveket a kollégiumi Babel csőlakói között, abban a kegyetlen aknában, hangtalan harangtoronyban az évek grádicsain gubbasztva, lift nélkül a patkány lakta földszint és a pókhálós ötödik emelet között?

Mert nem akartuk fölfedezni az emelkedés távlatát, a zuhanás lehetőségét magunkban, talán mi magunk se. Pedig nemcsak a raktár iszonyában, jártunk a padlás csatornaparkányán a végtelenbe süllyedt udvar fölött is némán és elfehéredve, és nem ismertünk akkor se magunkra.

De amikor az elválás hányingerlő öröme gyomron vágott, amikor még egyszer, utoljára alávehettük magunkat mohón a beteges bizonytalanság kínzásainak fölbosszantva álmos takarító- és mozgalmos múltú igazgatónőket, akik minderről mit se tudtak, nem akartak tudni, és senki rajtuk kívül, és senki velük együtt, akkor megérettünk valamit életünk rejtett ritmusából, ami fölszabadít.

Ott álltunk becsomagolt bőröndök és vasalószagú lópokrócok között, és összefüggéstelenül és dacosan nem sajnáltuk magunkat. Bízunk és elszenvedtünk, mint mindig. Elszenvedtük az örökös ellenőrzést, az ocsmány értetlenséget, a hivatalos hányingert, ezt a senki érdekében folytatott földöntúli propagandát.

Azt hittük, agyunk értelmetlen nekifutásait és kudarcait követve, és mindenki ezt akarta elhíttetni velünk, tulajdonképpen semmiről sem tehetünk. Talán valóban így volt, mégsem volt igaz, csak kényelmes és biztonságos.

A vidéki pályaudvarok ideg-hűvös hajnalai most fölzokognak bennünk és visszatérnek. Visszatérünk mindannyian, egy közönséges nemzedék nem éppen közönséges bolondjai kifosztott arccal és elpusztult zászlókkal.

Nem kérünk felmentést senkitől, magunktól se. Elfogadunk mindent, olyan könnyörtelenül, ahogy megtörténik.

Elromlott homokóra

*Vadító csecsemőhit
ábrándos gögje hajszol,
egy lángoló oroszlán
bő sörényében alszol.*

*A nyitott paplanrészen
átömlő léghuzatban
távoli, láthatatlan
filozófia kattan.*

*Párnába fúrod arcod,
melléd fekszik az este,
elmondja, amit ébren
mondani nem lehetne.*

*E lassított kivégzés
borzalma meg se illet,
be kell magadat csapnod,
mást kell tudnod és hinned.*

*A lesipuskás velőből
a feledés golyója
szúpercegésként ömlik,
elromlott homokóra.*

A nemlét dallama

*Fényérintésnyi csak
e röpké pillanat:*

*az öböl ott alant
úgy pendül, mint a lant.*

*Most egymásra talál
születés és halál.*

*Eddig volt, nincs tovább,
mintha ezt mondanád.*

*Kérdeztél szüntelen:
Ki vagyok? Nincs nevem.*

*A nemlét kvantuma,
a semminek ura,*

*mondhatnám, ez vagyok,
nem mondom, hallgatók.*

*Kérlek, nézd el nekem
hiába életem!*

*Talán lehetne még,
de túl közel a vég,*

*s a tétlenség vakít,
tenni is valamit.*

*Mintha tör járna át,
a nemlét dallamát*

*hallom: egy hangtalan
dal sír föl daltalan.*

*Mint nábobí zene,
áradón tölti be*

*tétova tudatom.
Hallgatom és hagyom.*

*Zengj, hol minden üres,
új kódiban ősi nesz!*

OLÁH JÁNOS (1942. november 24., Nagyberki) az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–népművelés szakon végzett, az Eötvös Kollégiumban lakott. A Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Budapesten él. Többek között Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994). 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Kötetei: *Fordulópont*. Bp. 1972, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 160 o.; *Közel*. Regény. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976. 372 o.; *Visszatérés*. Regény. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979. 396 o.; *Jel*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. 172 o.; *Az örült*. Regény. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 261 o.; *Az Örvényes partján*. Novellafüzér. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988. 403 o.; Mezey, Katalin–Oláh, János: *Selected poems*. – Válogatott versek. Transl. by Nicholas Kolumban, Kodolányi Gyula and Tom Raworth. Bp. Co-Print nyomda, 1990. 77 o.

(Remetei Kéziratok. 4.), párhuzamosan angol és magyar nyelven; Mezey, Katalin–Oláh, János: *Elbeszélések*. Ford. Hans Skirecki. – Erzählungen. Aus dem ungarischen Hans Skirecki. Bp. KÉZirat, 1991. 82 o. (Remetei kéziratok. 5.), párhuzamosan magyar és német nyelven; *Nagyító fény*. Válogatott versek. 1959–1991. Bp. Széphalom Könyvműhely, 1991. 290 o.; *Kenyérpusztítók*. Színművek és hangjátékok. Bp. KÉZirat, 1993. 240 o.; Kolumban Miklós: *Porcelain balloon*. Selected poems. – *Porcelán léggömb*. Válogatott versek. A verseket Mezey Katalin és Oláh János ford. Bp. KÉZirat, 1993. 175 o.; *A unexpected meeting*. Poems. Translated by Nicholas Kolumban. – *Váratlan találkozás*. Verseks. Ford. Kolumban Miklós. Bp. KÉZirat, 1995. 63 o. (Remetei kéziratok. 10.), párhuzamosan magyar és angol nyelven; *Vérszerződés*. Novellák. Bp. Magyar Napló, 2001. 118 o.; *Por és hamu*. Verseks. 1991–2002. Bp. Magyar Napló, 2002. 127 o.

A Kilencek (...) közösségi élményekkel, plebejus erkölcsi eszményekkel, a hagyományok és a modernség ötvözése révén közelítettek a világ és a magyarság, a társadalom és az irodalom problémáihoz.

(...) Élményeik: nemzedéki élményeik azonban ma is időszzerűek (...). Ezért tartom a legújabb magyar költészet kiemelkedő darabjának Oláh János *Nemzedékem* című versét; azt a verset, amely talán a legtöbb hitelességgel és erővel vet számot e fiatal generáció sorsával, helyzetével, fogalmazza meg közérzetét, fájdalmait, kételyeit és reményeit.

POMOGÁTS BÉLA, Könyv Világ, 1972. 9.

„A *Fordulópont* központjában a címadó vers áll. Tulajdonképpen egy nyolc tételből álló szimfónia. Összességében ebben zajlik le a kötet egész drámája. (...) Első tételei azt az állapotot tükrözik, amikor a lázongó fiatal a felnőttek világába kényszerül, ahol „tájékozódni jeltelen mezőn, vagy eltévedni, csaknem ugyanaz”... A *Fordulópont* fordulópontja az ötödik tétel. Nyugtató nyugtalanít. Gyerekdallammal füttyörészgeti el a legdrámaibb pillanatok: „Idevárunk vacsorára, estére! / Ha összeakad a lábad, megtérsz-e?” S a csilingelő hatás fokozásáért szétördeli a sorokat: „Milyen utca / milyen háza / a házunk, // nem érdekel, / üldögélünk, / pipázunk.” A nyolcadik tétel aztán lezárja a harcot: „A lázadás / talán csak önmagunk / fölégetése fegyverrel a kézben.” (...)

Hogyan viselkedik a legyőzött? Nem veszi föl a vesztes ember tragikus pózát. Van bátorsága megmutatni a fordulópont utáni élet boldog dekrescendóit is. A *Vége a nyárnak* dúdolnivalóan szép vers, a *Bornemisza óta* három dala pedig antológiába kívánkozik.”

CSONKA FERENC, Új Írás, 1972/10.

A *Közel* a gyermekkor beutazása... (...) olyan stílári újításokat hoz, amelyek a mai magyar irodalomban vagy ismeretlenek, vagy kuriózumképpen fordulnak elő csupán.

E nővumok közül hadd említsek fel hármát, fontossági sorrendben. Miközben használja, mintegy kodifikálja a somogyi vernakuláris beszéd helyesírását – mert használja bőven, alakjai, ha megszólalnak, ezt a nyelvet beszélik: ő maga is, ha mint kis parasztfiú megszólal, duzzog-felesel-fél-verekszik-kurjongat-barátkozik. Már legfőbb ideje, hogy meghonosodjék, és teljes polgárjogot kapjon a modern magyar prózában is ez a fogás, a különböző tájnyelvek kvázi-kodifikált átírása – amelyet oly bőségesen és oly nagy verzalitással használ alakjai jellemzésére a modern angol széppróza. Oláh másik fogása: az ennek ellenpárja – juxtapozíciójaként használt elbeszélő-komentáló próza, oly tömény és oly magas intellektuális szinten, amely képes a tudat legapróbb, legönkéntesebb, legtétovább mozzanataira is felfigyelni. A mai magyar tárca- és novellairodalom riportszerű, „svadás”, locska-fecske dialógusmögében ez a fajta tömény intellektuális tudatosítás valóságos oázis. Végül harmadik fogása az „útrövidítés”. Átlépi – kihagyja azt az orientáisan hömpölygő, fölösleges, mert magától-értendő szöveghordalékot, amely a mai magyar prózát oly gyakorta

nehézkessé, vásárvá, egyenletlenné teszi. Oláh János prózája, szagatott, rövid tömondataival, ige nélkül hagyott, de olyan funkciójú főnév-mondataival valóságos géppuskaropogás.

A *Közel* magas szintű intellektualitása távolról sem jelenti azt, hogy kirekeszti a humort, avagy számúzi az életszerűséget.

És ha már a tanyasiak nyelve egy-az-egyben jelentkezik, ne csodálkozzunk, hogyha humoruk is trágár-goromba, s olykor kimerül az egymást túllicitáló verbalizálásban. Ám ha „értünk a szórul” és van fülünk a hallásra, önfeledten figyeljük a gyermekvilág e kegyetlen humorát, amely éppoly disszonáns, amilyen vitriolos. Az élet szakadatlan sokkezelését, a veréb-fészket kirabló, sebesült madár-fiókák agyonlövésével szórakozó kölykök elemi kegyetlenségét (...), kártyacsatáit; a felnőttek riadalmának csapadékát a falun keresztüldübörgő tankoszlopok láttán és a süvölvények tudatán átfelhőző 56-os forradalom fegyverropogását.

HATÁR GYÖZÖ, Irodalmi Újság, 1978. I–II.

Vannak jól szerkesztett, simán folyó regények is, amelyeket ásitva lapozgatunk, amelyekből nem csak gondolat, de még szín, még hangulat sem marad az olvasóban, s lehetnek darabosabb, érdekesebb íráskok, amelyek nemcsak ébren tartják, de meg is gyötrik az olvasót: egy ideig még aludni se hagynak a megszokott közömbösséggel. Oláh János új regénye, *Az örült* ilyen könyv. Barátsággal kezdtem olvasni a költő újabb prózai kísérleteként, s hamarosan úgy éreztem, hogy a kitalált történet a legigazabb életről beszél. Egy nemzedék, vagy legalábbis egy értelmiségi réteg életéről olyan forró indulattal, olyan mélyre néző szándékkal, ahogy erről a rétegről, illetve nemzedékről eddig még nemigen beszélt regény.

CZINE MIHÁLY, Jelenkor, 1984/6.

Minden munkájában lappangva is ott vibrál az a motívum, amit az *Örvényes partján* szimbolikusan is megfogalmaz: (...) Kegyetlen az írói optika, mert nincs felmentés és megértő jovialitás, legalább a saját arcáért mindenkinek felelni kell. A kötet egy reflektálatlan, leginkább az első jelzőrendszer alapján működő társadalmi mikrovilágot panorámatechnikájával drámaiságában is egzakt pontossággal kelt életre – mely a háború utáni évtized Magyarországnak a kortárs prózában leghitelesebb dokumentuma is egyben.”

PÉCSI GYÖRGYI, Remetei Kéziratok, 1991/5.

Ilyen hát a *Vérszerződés* világa. Nyomasztó, felkavaró. Célja a pontos rögzítés – a kegyetlenség és a kisszerűség megörökítése. (...)

A *Szegénylegények* elvontabb konstrukcióját viszi vissza a mindennapok valóságába. Azt mutatja meg minden érzékletes részletben, amire Jancsó és Hernádi kegyetlen parabolája csak utalni tudott. (...) Most viszont eljött a krónikások ideje, a részletek elmondásának ideje, a látszólag jelentéktelen, de hitelességükben monumentális részleteké.

KODOLÁNYI GYULA, *Oláh János: Por és hamu*, utószó, Magyar Napló, Bp., 2002.

KISS BENEDEK

Hívogató

*Jöjj hozzám virradatban
pipacsos pirkadással
hajnali sugarakban
liliomhajlongással*

*Jöjj el a reggeli dérrrel
csöpp festék is lehet a szádon
gyere ha látod a vérem
ragadozófokú rózsafákon.*

*Délben is jöhetsz hozzám
pestises páskomok hosszán!
Gyere a verődő délutánban
mikor szememen pilleszárny van!*

*Leginkább alkonyatkor.
A napot négyelik. Akkor.
S ha máskor elmaradnál
éjjel el ne hagyj már!*

*Jöjj hozzám minden időben
patyolatban, megviselődten
gyere színekkel megáldottan
eszméletembe ágyazottan –
általam-virágzóan
velem-viselősen.*

Szótlan vagyok

*Tömtek engem, tömtek deres
kövel, vassal – mindent lenyeltem!
Ezért süit föl sok dögletes
sebhely lázvert tekintetemben:
Szótlan vagyok? Hát így van ez:
kővé lesz a köevő ember.*

*Vagy medve lesz, barlanglakó!
Őszinte vad, ki jó mancs és fog
törvényén él, s táncolni nem fog,
s nem tud bögni hogy csudajó,
ha őt csúfolja meg az a hó,
amit mocsokká válni látott!*

*Kihányom már mind, amit ettem
– ez a való. S ahhoz való,
inkább csak ez, mint más, csaló,
ki ha hisz, nem istenben.
Ingyen kínál vízzel a tó,
s ingyen-hallal, hogy legyen ennem.*

De már azt is rég megfizettem!

Létem, temetőm!

Fejemet, im, már fölemelem –
néztem lefelé soká,
soká!

Néztem földemet, földem porát,
el amivel majd keveredem,
naponta fölhúrozott életem
rezgése hogyha végképp szűnik.

Láttam mécsvirág-gyulást, búzavirágos
tengerszemeket,
földalattjáró csont
zöld periszkóp-csápjait,
s éreztem: sütnék a vadrózsalángok,
pipacsos mezőtüzek,
mert alájuk vér
feketedett,
mert valaki
lakik a gyökerek lábujjhegyénél,
liftezve szárak szűk kürtőiben
ki föl-le jár.

Tépdess szél! hazám ez,
viharok-nyilazta Duna–Tisza-táj,
lépteim esőjét itt issza be
a mindig szomjas homok,
ahol a rózsából is betyár
szomorodik, hol a szőlők fájdalom-feketén
boronganak,
de méz-sárga jáspist ragyogtat már
szomszédos tőkéken
a remény.

Itt lengek lobogó jelképeimmel,
élek fönt, lentiek magvas szíven,
s nem futhatok már el
soha innen.

Kócolok sörényes, buksi mezőt:
Ide zúg,
ide lejt,
ide tér minden –
munkám ez, szerelmem,

Létem, temetőm!

Fejemet lassan fölemelem.

Nyáresti delírium

Ülök a bazalthegy alatt,
behúzva vitorláimat,
elnézvén sárkányrepülők röptét,
a világ most távoli ködkép,
messze esik, messze marad,
nem érdekel a forgatag,
a körém harmatozó estét
szívja tudóm – pernyéll a Nap,
valami elefánt-nagy békesség
toronylik fölém hallgatag,
hallgatom nagy diófák csendjét,
s mint merengő, halk muralovak
ha súlyosakat dobbantanak,
úgy ver szívem: a végtelenség
tömbjei tompán visszhangzanak.

Nincs nem-lehet, nincs nem-szabad,
behúzván vitorláimat
s elnézvén sárkányrepülők röptét
felbolydulnak mind a szavak,
s körülkikáznak, mint a fecskék,
mi sosem volt, az is lehet még,
most úgy remegem ezt az estét,
hogy kocódnak tőle a poharak,
most olyan távoli az öregség
– pedig nyúvaszt már, rám szakad–
hogy borzongom a levegő testét,
ahogy súrolja vállamat,
ölem megfeszül és szeretnék
elvágodni a fűvön hanyatt:
a bozontba mi csapást vernék,
míg rám terpeszt az alkonyat!

Ülök a bazalthegy alatt,
a szőlőkacsok meginganak,
elnézem sárkányrepülők röptét,
felhajtok egy-egy poharat,
csapkodván a szűnyogokat,
s körülbozsog a végtelen lét,
lepkék, muslincák rajzanak,
leszáll a csillaggal kiveret ég,
s mint merengő muralovakat
ha súlyosan dobbantanak,
hallgatom nagy diófák csendjét –
hallgatom szívdobogásomat

Sugarak erdejében

Öcsémnek szeretettel
Apám elment, ment hegyesen,
göggel karózva,
rigók szórta krajcáros füttyöt
nem hozott, sem kisnyulat zsebében,
zöld csillagait sosem hozta
haza szemében.

Anyám gesztenyelomb-hajában
megfészkelte a bánat,
fészekben két
csipasz galamb,
takarták gesztenyelombok,
rengették gesztenyeágak.

Deresek – fogynak a lombok,
fagyosak – törnek az ágak,
el-messze már a
két vadgalamb,
sugarak erdején vernek a szárnyak,
vissza már nem találhatnak,
vissza csak temetni járnak.

Anyám,
mint fazekad,
szemed is kilyukadt:
mint a csöpp, csendben
buggyan,
gyűl,
cseppen
cseppre-csepp-tekinteted –
robajló-mázsás mégis
e csend.

KISS BENEDEK (1943, március 19., Akasztó) Az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–népművelés szakon végzett 1967-ben, az Eötvös Kollégiumban lakott. Budapesten él. Többek között József Attila- (1979, 1999) és Balassi Bálint-emlékkard-díjas (2003). 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Kötetei: *Gazdátlan évszak*. Bp. Kosmosz Könyvek. 1970. 102. o.; *Békesség nektek, utak!* Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1973. 142 o.; *Csiga, csiga, facsiga*. Gyermekversek. Kecskemét, Bács-Kiskun megyei Tanács V. B., 1976. 82 o. (Forrás könyvek); *Korong Matyi álma. Álom Kovács Margit kerámiáira*. Gyermekversek. Bp. Móra, 1980. 47 o.; *Szemem parazsa mellett*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982. 118 o.; *Zene-Bona*. Gyermekversek. Bp. Móra, 1982. 37 o.; *Napok és szemek*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985. 133 o.; *Fütty úrfi*. Gyermekversek. Bp. Móra, 1986. 131 o.; *Március perzselte mezőin*. Versgyűjtemény fiataloknak. Bp. Eötvös, 1989. 150 o.; *A világ örökbefogadása*. Válogatott versek. Szerk. Angyal János. Bp. Anonymus, 1993. 254 o.; *Szűkülő szemmel*. Miskolc,

Felsőmagyarország, 1994. 71 o.; *Dimbes-dombos, madaras*. Verses mesék. Bp. Lord Könyvkiadó, 1996. 31 o.; *Nap-hal-nap*. Gyermekversek. Bp. Zrínyi–Kreatív Média Műhely, 1996. 62 o. *Sára könyve*. Bp. Littera Nova, 1999. 41 o. (Sophie gyermekkönyvek. 9.); Kiss Benedek–Mezey Katalin–Utassy József: *Furcsa világ*. Versek gyermekeknek. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2000. 103 o.; *A havazás mögött*. Bp. Littera Nova, 2000. 113 o. (Új versek. 2.); *Nyáresti delírium*. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2003. 125 o.; *Októberi tücskök*. Korábbi és új versek. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2005. 142 o.; *Kata könyve*. Gyermekversek. Bp. Széphalom Könyvműhely, 2007. 39 o.; *Színek vándorlása*. Gyermekversek. Bp. Holnap, 2007. 75 o.; *Szomorúan és boldogan*. Bp. Holnap, 2007. 110 o.; *Fénnyel, füttyel*. Gyermekversek. Bp. Holnap, 2009. 64 o.

...úgy hiszem – évjártatóból – zsigereiben, ösztöneiben, érzekeiben – Kiss Benedek hozta a legnagyobb lírai tehetőséget, a leginkább ősit mindenesetre: a varázsolni tudó nyelvi erőt, azt az eredendő költőséget, ami úgyszólván a tárgyak mibenlétre is tekintet nélkül, az egész általa érzékelt világot, örömet vagy bánatot képes dallá, költészetté lobbantani. S hozta hozzá még – máig – a lélek nemességét és megvesztegethetetlenségét, az emberség töretlenül biztos gesztusait: a tiszta erkölcsöket. (...)

A legtisztább élménylira ez, de szokatlanul széles regiszteren: az idilli gyengédségtől a disszonánsan tobzódó, acsargó indulatokig. A kiválasztottság öntudatától, a pillanat adta ígéreteken át, nagy haragvásokig a magyar líra megannyi hagyományos helyzetét képes magához hasonlítva interpretálni. Ereje a látás elevensége: az a plasztikus, jóízű nyelvi konkrétság, ami szinte már a szavak egymás után helyezésevel is létre tudja hozni a hangulatok tobzódását s velük az érzelmek feleselő belső feszültségeit. (...) Másrészt, bár általában járt úton jár – Ady, Sinka, Juhász, Nagy bizonyos értékeinek bővületében – megadatott Kiss Benedeknek valami olyan is, amit megtanulni a legszokrázóbb tehetséggel sem lehet, felszínre hozni a magyarság közösségi érzése-emlékezte ősrétegeiből is olyan hangokat, érzéseket, ha csak rezdüléseket is, amelyeket le- vagy körülírni is nehezen tudnék.”

KISS PINTÉR IMRE: *Szubjektív jegyzetek költőkről*, 1974.

In: *Helyzetjelentés*, Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1979.

Kiss Benedek, egyre jobban érezhetően, a mítoszra épít. Nem hagyja el, hogy is hagyhatná, a reáliákat, de világát kissé megemeli, jó értelemben kimódolja. Nyomon követhető ez a képvilágában, artisztikus szófűzésében, természetszeretében, melyben mindig ott a csodaváró gesztus. Nála a vers kultikus szertartás, ünnep, melankóliára hajlamos személyisége – tudjuk a veszteség ezer okát – eme nyilvános gyónások által akar megigazulni. A paraszti élet- és munkaszokások éppúgy beléivódtak, mint a gyermekkori táj „temetett rétegei”: Nagylapos, Páskom, Öregszőlők, Ökördipusztá, Csonkatorony. Százados vereségek kínozzák, hiába a népkultúrából meríthető (?) harmonikus életeszmeny, az ember védtelen, kiszolgáltatott. Már-már apokaliptikus, visszafordíthatatlan menetet lát a költő a *Beszélek, beszélés, beszél* című költeményében, egy újkori falanszterét – „Emberek: lágerlakók” – fenyegetését; elveszejtését mindannak, ami nehezen kiküzdött vívmány, közös sors, az autonómia megőrzésére tett kísérlet, egyszóval: emberi méltóság. „Masíroztat folyton az érdek, / bokáznak nemzedékek, népek, / zúzódnak nemzetek, üszkösül / négerré a szív köröskörül / e szép planétán, / és ha egy virág néz rám, / már az is eltitkolja nevét, / mert lelkünk fagyos kaszárnya, / hallik fogaknak csikorgása. // Ha a békét föl nem találja – / belehal az emberiség!”

Kétségkívül: e széppé fogalmazott, felelősségértől áthatott hangba s a „megtisztított” szavakba (üszkösül, planéta) némi vörösmartys romantika vegyül, de a vízió funkciója

egyértelmű: riasztani a még nem ébredt nemzeteket, visszapörölni a jövőtől a magukat csak lélekben megadott, de még megmenthető „holtakat”.

SAKOLCZAY LAJOS: *Elérhető? elérhetetlen? A Kilencek második antológiájáról*. In: *Ötágú síp*, Magvető, Bp., 1989.

Az imponáló formakultúrával, irigylésre méltó érzelmi intelligenciával, kivételesen gazdag élményvilággal és sokféle érzékenységgel megáldott Kiss Benedek költészete azért lehet beavatásszerű és megvilágosító erejű, mert a kreatúratudattal élő szerző önmagát az univerzum polgáraként, a létezését pedig szentségként gondolja el. A magyar irodalmi hagyomány számos jelentős értékét szuverénül ötvöző líravilág a természeti létezés ezernyi apró csodájára fogékony szemléletével, a bukolikus idill pannon derűvel átszótt, sajátosan egyéni változatával is unikumszámba megy. Ekként lehet ő a fény- és létszerelmes költő, aki fáradhatatlan erővel próbálja megmutatni a belső békéhez és a külső harmóniához vezető utat.

Kiss Benedek költészetében Kós Károly direkt hatásával aligha számolhatunk, ám a reneszánsz típusú ezermester életpéldájának nyilvánvaló jelenlétével annál inkább. Az erdélyi kultúrhistoria égtartó emberének jótékony hatása és inspirációja mindenekelőtt a természettel, a Gondviseléssel, a nemzeti közösséggel és kultúrhagyománnyal megvalósított harmonikus egységet és a velük folytatott állandó párbeszédet jelenti. Kiss Benedek a veleszületett tanulhatatlan talentumoknak köszönhetően régóta tudja, hogy „jó mindaz, ami a teljesség felé emel és a harmóniával összeköt, s rossz mindaz, ami a harmóniától és a teljességtől elválaszt”. A költővel készült interjúk (például a Görömbei András, Faragó Laura és Barna T. Attila által jegyzett beszélgetések) is azt támasztják alá, hogy a világban való eligazodás, a létben való otthonosság a belső béke és a külső harmonia nélkül egyáltalán nem lehetséges. (...)

Miközben a létrontással és létabszurditással viaskodó Kiss Benedek legfőbb művészi törekvése a mi maradék várunk megóvására irányul, a virrasztó, értéktanúsító magatartáson belül a „tisztának a tisztát őrizzük meg” ethosza, illetve az emberként és magyarként hogyan lehetnénk őszintén boldogok dilemmája látszik a leghangsúlyosabb elemnek. Az egzisztenciális és közösségi természetű sorsproblémák éber öntudattal és példaadó felelősséggel történő megvallásában a *Szomorún és boldogtalan* című kötet valódi szellemi izgalmat és színvallásra készítő morális próbatételt jelent. Ugyanakkor – mivel „az ének segítségnyújtás, / a lelki tisztasági procedúrák működtetése” – Kiss Benedek „keresztkekkel és kegyelemmel” megjelölt versei sokat segíthetnek abban is, hogy a létrontás erőivel folytatott, sokszor egyenlőtlen küzdelemben méltósággal és eséllyel vegyük föl a harcot.

KÖDÖBÖCZ GÁBOR a *Szomorún és boldogan* című verseskötetről, Győri Műhely, 2008/3.

MEZEY KATALIN

Credo

*Nem voltam százezer éven át,
s százezer évekig – többé sosem leszek.
Nem ismerem az őseim sorát,
s az unokám nem ismer engemet.*

*A lánc egyetlen láncszemének lenni,
de amíg – érezve, tudva – mint az Isten,
akinek csak a kéznyomára lelni
könnyű, mégis minden azt sugallja: nincsen.*

*A lánc egyetlen láncszemének lenni,
a nincsből jöve, s oda visszatérőn,
a véletlen nászából megszületni
mindenben bizonyosságot igénylőn:*

*van-e kajánabb csapda a tudatnál?
van-e fájóbb a lét-nemlét sebénél,
melyet gyógyítani jobb gyógyszerre vágynál
az egyedül létező létezésnél.*

*Járva mindig az idő hegygerincén,
az idő végtelenített futószalagján,
átlépni nem tudva a nagy kelepccén,
át nem látni a kozmosz színdarabján!*

*Higgyek a tudhatónál tudatlanabb jelekben?
vagy a folyvást szétfoszló tudományban?
önmagukat cáfoló tételekben?
Higgyek az anyagelvben vagy a misztikában?*

*Higgyek a foghatóban: most vagyok csak
és ennél nagyobb bajom már nem eshet?
És hogy a létben működő hatalmak
szeszélye adja-veszi ezt a percet?*

*Míg értelmemet, mint a lukas mércét
mártom a fel nem fogható valóba,
mert nincs elmémhez igazodó lépték
és tudásom a fölszint araszolja?*

*Higgyem, hogy az élet pókerjátzsma,
az van fölül, aki jobban blöfföl,
aki fölényesen magyarázza
azt, ami csak néz ránk a jövőből?*

*Olcsó hittel vagy hamis tudással
zsirozzam le az élet húslevesét,
az egy alkalom feloldozásával
ragadjam meg mindig a kellemessét?*

*Mert nincs erkölcs, hogy számon kérne bármit,
ha a hatalmad takarója hosszú?
csak az ügyetlent, s aki rosszul számít
éri utol az emberi bosszú?*

*Nem tudok mást, mint hogy nem tudom
a választ: mi, miként és mért vetett fel
a nemlét tengeréből – furcsa lényt,
fájó szívvel, küszködő értelemmel –*

*élni, nem a győzelmes tudásért,
s nem bízva semmiféle végtelenben,
csupán az egyszeri élet-ruháért,
csupán az ősök lépteit követve.*

*Átörökítve, amit az elődök
a fajta vigaszára felkutattak,
nem hinni erős várat, sem erődöt,
anyaga lenni csak a folyamatnak.*

*Élni csupán azért, mert megszülettem,
nem hazudva magasabb célt, okot,
noha élet-halál kérdése így kegyetlen,
s véglegesnek tudom, hogy meghalok.*

*Élni az élet játékszereként,
ahogy valóban – és mégsem akárhogy;
az idő régi keresztretjvényeként –
mégsem tűrve akármiféle jármot.*

*Élni az ősi összetartozásért,
nem más rovására, nem más helyett,
fenntartani ezt a kétes, kiélt,
jobb híján létező tenyészetet.*

1996

Párbeszéd

Egy nagy kártyaadósság,
 olyan ez a kis ország.
 A kártyára feltette
 valaki, s elvesztette.
 Ki tudja, hányadik játszma
 hányadik éjszaka járta,
 mikor utolsó téként
 előkerült a tékép:
 vágták fentről s alulról,
 vágták jobbról és balról.
 Végül a maradékot:
 nőt, férfit, ivadékot,
 végül azt is feltette,
 ha vesz, hát elvesztette.
 Cinkos kézben a kártya,
 zsírosan, cinkelten járta,
 mégis ott akart ülni,
 a zöld posztóra dűlni,
 ahol a világ sorsa
 van a lapokba írva,
 dohány s pezsgő szagában,
 bent a kártyaszobában,
 a hatalom szagában,
 a legbelső szobában.
 Mikorra üres zsebbel
 rávirradott a reggel,
 Júdás pénzt, hogyha adtak,
 és a vállára csaptak:
 hajlongva kiállította
 a váltót mindannyiunkra.
 Hát megfogyva, szegényen
 a batyuk tetejében
 ülünk, s várjuk a végét,
 a dobok perdülését:
 végre elvégeztessék,
 hírünket eltemessék,
 s requiemmel tudassák
 a születésünk napját.

– A szó erőtlen. Ha szép, himzés csupán
 a lélek szötte erős szöveten.
 De ha a szövet szétfoslott, molyette,
 nincs mit csodálni a himzéseken.
 Mit válaszolhatnék kérdéseidre?
 S mit érsz vele, ha a választ kimondom?
 Számodra véget ér minden azon a ponton,
 ahol számomra nincs igazi mezsgye.

– Ha nincsen mezsgye, mért tiltja parancsod
 önként átkelnünk ezen a határon?
 Hátunkra venni kis élet-batyunk
 és átállni életen-halálon?
 Ha nincsen mezsgye, a méregpohár
 miért tilalmas szenvedő hívednek,
 aki ha nálad üdvösségre vár,
 terhét letéve hozzád nem siethet.

– Ahol számomra nincs igazi mezsgye,
 ott a halandó névtelen topog;
 ott Guiscardus és Gismunda szerelme
 értelmetlen, nem létező dolog.
 Nem akarhatsz testet letéve, földi
 szerelmedre keresni gyógyulást,
 ott ahol nincs más, csak Isten szerelme,
 ahol szeretni nincs értelme mást.

– Kioptod hát lelkünket, mint a gyertyát,
 s csak könnyű kanócfüst marad utána?
 Vagy visszagyúrod szülőanyagába
 azt, aki annyi keresztúton várt rád,
 konyhakendőd alá, ahol keleszted
 a többi lélek közé keveredve,
 amíg minden emléket el nem vesztett,
 boldog fájdalmait, önmagát is levetve?

(Részlet a *Guiscardus és Gismunda* című drámából)

Ártalmatlan

Ártalmatlan elvágódás éltet.
 Fényét csupán sejtem, mint a vak:
 bederengi azt a sötétséget,
 ahol az érzékek alszanak.

A solymász

Úgy ismerem minden mozdulatát,
lépését, fordulását, intését is megértem,
mintha egy idegen nyelv minden szavát
tudnám, holott még sohasem beszéltem.
Úgy figyeltem, tanulván a sípszót, parancsszót,
mintha naponta vizsgáznék, mint a sólyom,
a büszke madár, ha kezéről fölropül
felhők fölé, s visszatér, mint az álom.
Szeme felém csak résre nyitva fordul,
követve röptét a szárnyas vadásznak,
rám nem nevet, rám nem csodálkozik,
biztos nem is sejtí: velőmíg áthat
csupán az is, ha föltekintő arcát
megláthatom méz hajától övezve.
Szívem zaklatva gyorsul, levegőm elakad,
mintha tekintete engem űzne, követne.
Tekintetének sólyma fölszáll az ablakomra,
bizonytalan vagyok: tudja-e, kit talál
az ablak gyöngyház üvege mögött,
a függöny fehér fodra mögött ki áll?
Kire csap le röptében, szinte véletlenül,
majd gazdájához zsákmánynak visszatérve
leteszi szívemet szégyenszemre elébe,
tudom, hogy szóbeszédre, tudom, hogy
bűnhődésre.

Mióta találkoztunk, egyhangú napjaim
sorát nem töri meg más, csak az a pillanat,
mikor a hetyke solymász küldi madarait
a védtelent elfogni. Védtelen magamat.

(Részlet a *Guiscardus és Gismunda* című drámából)

Akár a rozsdás késeket

Műfögből, szemüvegből,
néhány öreg ruhából
összetákolom
anyámat reggelente.
Csontváz lába közé
pelenkát simítok,
harisnyát, szövet-
papucst adok rá,
aztán két kezén vezetve
kicsoszogunk a nagyszobába.
Az önállóság bajnoka, ő,
aki soha nem szorult senkire,
és a szabadság bajnoka, én,
aki már kamaszfővel
elszöktem tőle,
nem akartam a szigorában élni.
Csodálkozhat most az, aki
ismert bennünket azelőtt.
Akár a rozsdás késeket,
egymással köszörül
minket az Isten.

MEZEY KATALIN (1943. május 30., Budapest) az ELTE magyar-népművelés szakán végzett, az Eötvös Kollégiumban lakott. A Széphealom Könyvműhely vezetője, az Írók Szakszervezetének alapítója. Budapesten él. Többek között, IBBY- (1990), Greve- (1992), József Attila-díjas (1993); 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki. 1996-ban Arany János-jutalmat kapott. Az Év Könyve-(2001), Artisjus Irodalmi- (2003), Teleki Pál Emlékérem (2006), Prima- (2007) és Művészekért-Művészetért díjas (2009).
Kötetei: *Amíg a buszra várunk*. 1960–68. Bp. Magvető, 1970. 86 o. (Új termés); *Anyagtanulmány*. 1968–75. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977. 146 o.; *Zöld vadon*. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979. 308 o.; *Három kisregény: Zöldvadon, Két kudarc, Búcsú; Csutkajutka meséi*. Bp. Móra, 1983. 90 o.; *Élőfilm*. Regény. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984. 365 o.; *Újra meg újra. Versek. + A két egyforma királyfi*. Komédia két részben. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985. 182 o.; *Lyukak az osztálykönyvben*. Regény. Bp. Móra, 1986. 187 o.; *Kivala Palkó Nemlehet-országban*. Bp. Móra, 1987. 115 o.; *Levelek haza*. Regény. Bp. Móra, 1989. 192 o. „Csíkos könyvek”; Mezey, Katalin–Oláh, János: *Selected poems*. Válogatott versek. Transl. by Nicholas Kolumban, Kodolányi Gyula and Tom Raworth. Bp.

Co-Print nyomda, 1990. 77 o. (Remetei Kéziratok. 4.), kétnyelvű kiadás; *Szárzöldi tél*. Válogatott és új versek. 1960–1991. Bp. Széphealom Könyvműhely, 1991. 363 o.; *A két egyforma királyfi*. Drámák. Bp. KÉZirat, 1993. 199 o.; *Again and again*. Poems. Translated by Nicholas Kolumban. – *Újra meg újra*. Versek. Ford. Kolumbán Miklós. Bp. KÉZirat, 1995. 79 o. (Remetei kéziratok 10. [111.]), kétnyelvű kiadás; *Kivala Palkó Nemlehet-országban*. Meseregény. 2. kiad. Bp. KÉZirat–Széphealom Könyvműhely, 1999. 109 o.; Kiss Benedek–Mezey Katalin–Utassy József: *Furcsa világ*. Versek gyermekeknek. Bp. Széphealom Könyvműhely, 2000. 103 o.; *Párbeszéd*. Új versek. Miskolc, Felsőmagyarország, 2002. 93 o.; *A kidöntött kerítés*. Gyerekkori történetek. Bp. Új KÉZirat Kiadó–Írók Szakszervezete, 2003. 69 o.; *Holdének és más versek gyerekeknek*. Bp. Széphealom Könyvműhely, 2007. 78 o.; *Mezey Katalin Válogatott versei*, Magyar Napló, Bp., 2008. 214. o.

Mezey Katalin (...) szelektivitása szigorú, rezdülékenysége a szélhárfa húrjainak kiszolgáltatottsága; ismeri (és lakolja) a szavak mágikus erejét – mely erő a kimondás után visszavehető; a szépelgés helyett az önmagához is kegyetlen őszinte számvetést választja; és mert nem vezeti félre a poszt-avangard zsákutca-portyázó öncélúsága. Ugyanolyan könnyűséggel és hitelesen rímel – amilyen alázattal követi és várja ihletét, hogy felvegye a prózavers hátára. (...) E kötet mindvégig bensőséges hangjához kétség sem fér; annál különösebb költői amalgám keletkezik akkor, amikor ezen a bensőséges hangon átcsap az irónia, s ez az irónia sokszor oly keserű, hogy vitriolja széteszi a szavakat és drótváz szövegre csupasztítja. (...) Mintha valami halucinogén gyógyszer-méreg tenné felfokozottá és érzékennyé a költőnőt a helyszín, a felület, a méretek felnagyított szörnyetegei iránt – mint a *Természetrájk* meg az *Álmok* című darabban. De külön életet él és eltérő ritmusban lüktet az *Eltávozott szavak* című cikluszáró ópusz, melynek tompított tragikumát engem kivált megfogott. (...) idézek a versből: „Akik elmentek, elvitték magukkal a szavakat is”. Mintha Mezey Katalin kitalálná, milyen idegen nyelvi közegben élni. (...) Öreg szívemmel szinte erőt meríték Mezey Katalin e szép kötetéből, hiszen azzal áztatam magam, hogy rám is kiterjeszti az *Eltávozott szavak* kegyelmét – ahol azt írja: „Az írás könyörül. Évszázados magányos létezésben és viharos pusztulásban egyaránt őriz, bírja, amit rábíztak.”

HATÁR GYÖZÖ: *Irodalomtörténet, Mezey Katalin: Anyagtanulmány*, 251–252.

Ritka költő, még a legnagyobbak között is, aki olyan fogékony a mindennapi, apró szenzációkra, mint Mezey Katalin. A napi élményeket úgy tudja versbe és versé varázsolni, hogy felsóhajtunk: ilyen a valóság, ez a valóság és keresetlen őszinteség! Dörgő, megrázó, nagy eseményekkel valószínűleg semmit sem tudna kezdeni, de a városi lakás, a bentől kifelé nézett természet, a család: kifogyhatatlan meglepetésekkel szolgálnak a költőnőnek. Teljesen női költészet ez, a tárgyak, limlomok kultusza. De nemcsak az élettelen dolgoké, hanem az állatoké és növényké, de főként az embereké. Mezey Katalinnál nincs elvont emberiség, hanem a környezetébe tartozó emberi lények egyenként vagy kis csoportokban, minden fájdalommal és kevés örömmel. S az emberek körül ott röpköd a sok levetett ing, mosatlan tányér, szobasarak-gyűjtötte, szeretett hulladék. Rácáfol arra a régi tételre, hogy a líra személyi megnyilvánulás. Nem, itt már a líra csak közvetít a személyek között, és minden felolvad ebben az együttélésben, mely csupa izgatót rezgés, de végső lényegében csupa szeretet...

WEÖRES SÁNDOR: *Mezey Katalin: Újra meg újra*, 1985.

Mezey Katalint mindig örömmel olvasom, akár prózát ír, akár verset. Ha elbeszéléseit, a *Zöld vadont* veszem elő vagy az *Élőfilm* című regényét, akkor a prózairó javára vagyok elfogult; ha meg költeményes könyveit nyitogatom, akkor a költőnő javára, mint most is,

éspedig nagyon, menthetetlenül. (...) nála az egyedül-üdvözítő, az ihlet-elméjére-adta szótól a papírig semennyi a távolság, a vers egyenesen átömlik a papírra. (...) Weöres Sándor megragadó képet ad Mezey Katalinról és költészetéről. (...) Az a fölöttébb figyelemre méltó azonban, hogy ez a Weöres Sándor festette portré bármi megkapó, ebben a kötetben, ezzel a kötetel válik. Nem hirtelen változásról van szó vagy drámai törésről, hanem lassú átkristályosodásról; ami talán, nagyon talán, életkorvelejáró is, mindenesetre számomra biztos jele annak, hogy az *Újra meg újra* című kötet három ciklusával, a *Cseresznyeházzal*, a *Négylevelűvel* és a *Válasszal* Mezey Katalin költészet napfordulóhoz érkezett. (...) Megvesztegetőnek találok azt is, hogy nem becsüli le a költészet régi mesterfogásait, ismeri minden csínját-bínját, sőt a líra formai őstipográfiai történetét is. Ilyen szerényen titkolt formaismeret van a *Nagy László* című versszöveg mélyén: látszólag prózavers, tömbbe szedett verspróza, de valójában megrímelt párversek peregnének. (...) A megérkezés a csúcra a kötet – és számomra talán az egész esztendő – legnagyobb nagyverse: a *Credo*. (...) A líra viharában messzeragadott szellem minden figyelmével a bölcsélet kulcskérdéseire összpontosít, s itt szakad el a régi jellemzés beskatulyázásától, hogy „költőnő”, mert ezt férfi is írhatta volna – vagy mondjuk úgy, egy olyan nagy lírikus, aki szellemében a nemtől függetlenül, s csak annyiban asszony, hogy így filozofál, aki az ösztönével filozofál és jól filozofál. Az ontológia lírája ez (...) amelyhez természetesen párosul a dolgavégző, a rendületlen derű – a sztoikus serenitas.

HATÁR GYÖZÖ: *Irodalomtörténet, Mezey Katalin: Újra meg újra*, 253–254.

A végső kérdések ostromában e líra – ez is mennyire emberléptékű vonás! – megőrzi humorát, az élhető életbe vetett hitét, hogy létezik panacea bajainkra: a meghasonlott, érdekszférákra szakított létezésre. Mindennek könnyed s mégis sokatmondó jelzése az *Adj Uram némaságot* befejezése: „Csak úgy ismerjen rám, aki / épp rámismerni kíván, / ahogy a légy / megérzi polcomon / Narekaci Gergely panaszában / az élő sebeket, / s a könyvlapok közé / búvik petézni.”

BAÁN TIBOR: *Mezey Katalin: Párbeszéd*, Kortárs, 2003. január

A könyv legmegrázóbb versei az *Akár a rozsdás késeket* ciklusban olvashatók. Anya-versek ezek, rejtett, belső intenzitásuk József Attila anya-verseit is földézik az olvasóban. Más poétika Mezey Kataliné, csendesebb, visszafogottabb, tárgyilagosabb a hangja, az érzelmek nem robbannak – s mégis: olyan erős áramuk van, hogy azonnal magukkal ragadják az olvasót. Az *Emlékek ingei* – talán az egész könyv egyik legszebb darabja – az anya keserű ráismerését szorítja tárgyilagosnak álcázott sorok közé: az inget, melyet fia hord, ő vette egykor azóta meghalt édesapjának. A felütés filozofikus távlatba helyezi a verset: „Emlékek ingei, ruhái, / még meddig látlak titeket, / meddig fáj – ha moslak, vasallak – / a nem múltó emlékezet?”

NAGY GÁBOR: *Két part között – Mezey Katalin: Párbeszéd*, Forrás, 2003. február

KOVÁCS ISTVÁN
Ágyúöntők földje

*Körülállják nézik nézik,
 ezer éve, ezer évig
 mesemondók, ágyúöntők
 világjárók és fadóntók
 (Farkas Árpád: Szikvizekkel, fenyvesekkel)*

*Hegyek gőzölögnek,
 kisült kenyerei
 a földnek,
 héjukra fenyőket
 hintett a szél
 s legelőket.*

*Hold parázslík
 a lármafától
 forró hegytetőn.
 Riadt patakok
 vetik magukat
 a völgybe.
 Az ember meghal,
 ha elmenekül:
 szemébe
 égő gyanta csöppen,
 arcát
 a vízre hajtja,
 öklét
 borvíz-rozsdás kövekbe csapja,
 s eltűnik
 egy forrásnak kivájt
 fatörzsben.*

*Hajnalban
 fölszáll a hamu
 az esztenák előtti tűzhelyekről...
 Bálványfaragó ősök
 járnak a mezőt...
 ÓVJA ÉLETED FÖLD!
 ÓVJA ÉLETED A VÍZ!
 ÓVJA ÉLETED A NAP!
 izzó szemünk
 az ég-re-dőlt kapuk
 lécszempillái alatt.
 Itt születnek a balladák,
 hősök,
 akik országrontó seregek elé
 döfik kardjukat.
 A hitet megőrzők,
 ha ágyúba öntik is
 harangjukat.
 Mert szent ez a föld,
 a folyó,
 hegyek ölébe ejtett glóriában:
 a tó,
 templom falán a király,
 s a nép,
 az örökzöld-nyelvű,
 életadó.*

Virrasztás egy altemplomban

*Az altemplom boltíveinek mélyén,
 hol négyrét görnyednek az oszlopok,
 a kelő nap bezúz fényöklével
 egy ólmos álomüvegablakot.*

*Színes cserepei szerteszállnak,
 mint tarka lángok, torzó csillagok,
 s beleremegnek a hold-rozettás
 éjszakán túlra vándorló vakok.*

*Nyisd ki kapud, a magadba-zártat...
 Hagyd imádkozni a zarándokot.
 A kerengőben eltűnődve szállnak
 a fénylő gregorián dallamok.*

Évszakváltások

Izzadt földön, mint iránytűk remegnek
az egymásra hajló elfáradt utak,
s míg a búza-nyárból a szemek elperegnek
összé növesztik mágnes-árnyukat.

Miért mutat szerte-szét irányuk?
mit kötöznek az erővonalak?
mért remegnek, mint elernyedő ágyúk?
az egymást taszító telek és nyarak.

Mint drótok tartják össze a cserépedény-földet
a hosszúság és szélesség-körök,
s az egymáshoz szorított, összetört földrészek
résein a tél kihömpölyög.

Fagy-aknákat hengerget az árja
messze közelgő tavaszok elé.
Évszakok – (az élet ár-apálya)
emelkednek múltó év-holdak felé.

Egymásra torlódott határok
robbannak szét, foltjain a nap,
a szélbe-ragadó, égszívó hullámok,
ha letépi őket dühösen a part:

A végtelenig nőni vágyó számok,
a csatornák, dús rácsaik alatt
az utakat dajkáló, ismeretlen árkok,
ha elönti őket a kátrány és iszap.

És beszappanozzák a hegyi legelőt
a sűrű esővel mászó fellegek,
hogy áthúzzák a hegyen az időt
a percek,
az örökké forgó csöpp propellerek.

Az ismeretlen katonák

Városok,
fényzsombékjai
a földrevert éjszakának.

Ezüstös jégzsinórok
pányvázák az Ūrt,
babérlevélnyi álmok
ízesítik a halált.
Éjfélkor
föltámadnak
az Ismeretlen Katonák.
Világgá mennek.
Oltja szomjukat aranyeső,
éhüket elveri aranyeső.
Koszorúik jeltelen számlapja
beszakad.

Az idő foszlányain át
fekete lovak vágatnak
a vasúti sorompóig:

várják a távozó vagonokat.

Szügyükben sírok mécsese piroslik.

Kultusz-évek

Mert ott ahol a gondolatnak
süllyesztői az égig érnek
jelszavak abroncsa marad csak
hogy karikázzon a kísértet

Idegek szögesdrótjain túl
a szemgödrök már betíporva
a Krisztus-tél vére kicsordul
a lánzsahahegyű cellasorra

(A legkisebb fiú aki
útra kész feltarisznyázva
várja hogy kisüljön a hit
hamujában a pogácsa)

A búzaszemek korgó csöndje
a csírák bomló jégzsinórja
büntetlen ott marad a földben
mint elszámolatlan bizonylat

Katyn fekete könyve

*Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
Ki merészel közülünk? S ki merészel
A csukott könyv leveles sűrűjében,
Ki mer kutatni?
(Pilinszky János: Introitusz)*

*A fekete könyvet,
ahol név és keresztnév
a szemfehérjék ravatalán.
A fekete könyvet,
ahol a számozatlan oldal
ezrek halotti maszkja,
szemfedője.*

*A fekete könyvet,
ha felnyitod,
nyaklánc
(és) málló bankjegy
(és) érckereszt
(és) megtért levelezőlap
(és) érdemrend-igazolvány
(és) széthasadt családi fénykép
(és) tört borotvapenge
(és)...
(és)...*

*hull ki lapjai közül
az urnaként
összedrótozott kezekbe...*

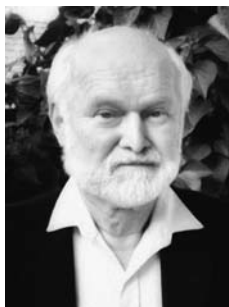
*A fekete könyvet,
ahol most és halálunk óráján
véres fűrészporral tömve
az életre éhes száj.*

Láttam

*(Lech Wałęsa nagygyűlése,
Krakkó,
1981.
június vége
szerda
délután)*

*Én csak néhány embert láttam,
őt meg őt is, de arctalan.
Engem is csupán annyi látott,
egy-két más ő, de arctalan.
Az emelvényen-látott látta,
kit ő meg ő arctalan látott,
s kiket én arctalan láttam,
látta az emelvényen-látott.*

*Benne százezer őt láttam,
s annyi az ő, ki benne látott.*

KOVÁCS ISTVÁN (1945. augusztus 19., Budapest) Az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem–lengyel szakon végzett, az Eötvös Kollégiumban lakott. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. Budapesten és Salföldön él. Többek között József Attila-díjjal (1984), a Lengyel Irodalmi Alap Fordítói Nagydíjával (1986), a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével (1994), Kortárs-díjjal (1996), Déry Tibor-jutalommal (1999), Az Év Könyve-díjjal (1999) tüntették ki.

Kötetei: *Havon forgó ég* (versek, 1973), *Ördöglakat* (versek, 1982), *Így élt Bem József* (életrajz, 1983), *Véset* (versek, 1985), *Hamuban csillagló gyémánt* (esszék, 1988), *A légió. A magyarországi lengyel légió története* (1989), *Ksiezyc twojej nieobecności* (válogatott versek, 1991), *Robogás a nyárba. Írások a lengyel filmről* (1992), *Együtt a szabadságért 1848–49. Wysocki tábornok emlékiratai* (1993), *A tér töredékei* (versek, 1995), „...Mindvégig veletek voltunk”. *Lengyelek a magyar szabadságharcban* (monográfia, 1998), *Világok töréspontján. Beszélgetések Ryszard Kapuscinskivel* (1998), *A gyermekkor tündöklése* (regény, 1998, 2006, lengyelül: *Lustro dziecinstwa*, 2002, bolgárul: *Szijanyie na gyetsztvoto*, 2005), *Bem apó* (1999), *Polacy w węgierskiej Wiosnie Ludów 1848–1849*. (Varsó, 1999), *József Bem – bohater wiecznych nadziei* (Varsó, 2002), *Kézmozdulat a szürkületben* (versek, 2004), *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél* (2006), *Az idő torkában* (válogatott versek, 2007), *A lengyel légió lexikona 1848–1849* (2007), „Egy a lengyel a magyarral”. *A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei* (2008), *A barátság anatómiája (Írások a magyar–lengyel kapcsolatokról és a lengyel kultúráról) I–II.* (2007, 2009).

...Kovács István verseiben egy evangéliumi magyarságélmény Radnótira emlékeztető bensőséges szelídsége vonja be új fényvel a hagyományos élménykört. S nagyon szomorú, hogy miközben az elidegenedésről s annak körtüneteiről: a közönyről, az elmagányosodásról, az elvadulásról értekezések egész sora születik, a kritika nem vette észre, hogy ez a költészet jó ügyek hálózatrendszerébe köti az olvasót... S mindent szinte önkéntelenül, a szépség varázsával, a létezésélmény képpé alkotott tájainak igézetével éri el. (...)

Segíti őt ebben, hogy a magas igénnyel körülhatárolt személyiségnek önmagához is távlata van, világképeének erkölcsi-politikai sarkpontjai szilárdak, de talán épp ezért meri és tudja magát nemcsak a történelmi idő, de a mindenség idejének hullámverésében is látni. Aki az *Évszakváltásokat* elolvassa, meggyőződhet arról, hogy Kovács István képeinek kozmikus vonatkozásaiban az emberen inneni és az emberen túli idő: az időtlenség élménye is ott rejlik. Őt azonban nem dermeszti meg ez az élmény, hanem az ámulat filozofikus mámorát ébreszti fel benne, s ellátja őt a létezés titkára kérdező invenciókkal, az irdatlan térségek érverését kitapintó fogékonysággal.

KISS FERENC: *Kovács Istvánról*, Napjaink, 1974/1.

In: „*Fölrepülni rajban...*”, Szépirodalmi, Bp., 1984.

...megnyugodhatnak ellenkező hitükben azok az általa is emlegetett költők, akik őt nem költőnek, hanem tudós embernek, történésznek tartották, hiszen a mai negyvenévesek nemzedékének egyik legsúlyosabb költészetét teremtő ő. (...)

...Kovács István „teremtései”-ben kivételes fontossága van azoknak a kultúraspektrumoknak, melyekben él, melyekből szelleme táplálkozik. A történész kötelező fegyelme, tényismerete (és tényisztelete), a jelenségeket történetiségükben is látni tudó képessége megóvta, megóvja őt mindenféle kalandtól, szélsőségeségtől, ugyanakkor a történelem ismerete adja meg számára a biztonságot (a magabiztosságot) a költői műalkotás teremtéséhez. S ha mindehhez még hozzávesszük a kelet-európai (elsősorban lengyel) kultúrában való otthonosságát, föltárl elöttünk Kovács István költészetének legfontosabb (és nem éppen szokványos) háttérét. Ő ugyanis nemcsak emlegeti, de tudatosan éli is a kelet-európaiságot, s ezzel a magyarság és európaiság nemegyszer kényes egyensúlyát is a saját mindennapjaiban érzékeli. (...)

Dús és sűrű szövéssé csaknem valamennyi Kovács István-vers, valami belső, belülről ható feszültség hevíti a sorokat, abszolút biztos nyelvi formáltsággal, pontossággal s gazdag gondolati tartalommal. Ezt a lírát már nem lehet egykönnyen megnevezni, valahová besorolni: az élmény, a gondolat, a nyelv, a vallomás és az érzelem kibogozhatatlanul fonódik itt össze, hogy a változatos terjedelmű és szerkesztett verstestekben költészetté válják.”

MONOSTORI IMRE: *Kovács István: Véset*, Tiszatáj, 1986/1.

Igen sajátos, csak a gyermek szemével meglátható, elégikus hangoltságú, vérbeli prózát írt a jeles költő, műfordító, történész–polonista Kovács István (...), aki fölényes biztossággal, ha tetszik, korszerű prózapoétikai fortélyokkal is él, amikor korai életrajzot ír. Nem ír, hanem mesél, szinte pikareszkbe illő elemekkel dúsítva föl a valós történések hátterét. Ebbe a zárt szanatóriumi világba belesuhognak az álmok félelmes zöld vadonjai, majd az izgalmas olvasmányok hősei, akik aztán a gyermek képzeletében tovább élnek. Így teremődik meg az a szuverén, különösen megérzékített világ és a jól megválasztott narráció többfénytörésű találkozása, amely a titkokat a nyelv nagyon átgondolt, szűkszavú és mégis költőien is látható ösvényein futtatja.

NAGY GÁSPÁR: *A gyermekkor tündöklete* című regényről, Hitel, 1998/9.

Kovácsnak e sajátos vállalása, mely egyszerre örzi meg a maga számára a személyes hitel és elkötelezettség méltóságát, s biztosítja az olvasó számára az elfogulatlan (hisz közvetlenül nem személy- vagy szerepfüggő) érdekelt-ség és érdeklődés rokonszenvét, az elbeszélés számára rendkívül gyümölcsöző: a saját történet igazi regénnyé alakul át, mely egy különös és egyedi, mégis általánosításokra is alkalmas gyermeki fejlődés- és szenvedéstörténetnek adja meg külső paramétereit és belső mozgatóit.

MARGÓCSY ISTVÁN: *Regényes önéletrajz*, Holmi 1999/4.

Az idő torkában ma különösen fontossá vált – a visszatekintgetések helyett a szembenézés, nem köldöknézésbe süppedve, hanem a továbblépés viszonylatában. Ez a válogatás, összegzéseként is olvasható Kovács István eddigi költői pályájának, de olvasóként nem tudtam (persze nem is akartam) kitérni szembesítő ereje, jellege elől sem. A versek ilyen olvasata ma más múltbéli időszakokhoz hasonlóan talán nagyobb hangsúlyt kaphat. Ugyanakkor úgy vélem, az aktualizálás sosem válik egy alkotás javára. Monostori Imre jegyezte meg Németh László írásai kapcsán, hogy azok nem aktuálisak, hanem korszerűek. Kovács István költészete is korszerű. A recepciót olvasva úgy tűnik, az egykori olvasókat éppúgy megszólította, mint a mostaniakat. Történelemfelfogása, egyáltalán a történetiség kérdése, az időről, létről való gondolkodása költészetét megnyitja a befogadó olvasás, értelmezés felé. Egy válogatáskötet mindig merész vállalkozás, leleplező vagy inkább felfedő ereje van. Kovács István válogatott verseinek gyűjteményét azért is tartom rendkívül fontosnak, mert lehetőséget teremt arra, hogy olvasóként felfedezzük, milyen sokféleképpen nyílhat meg költészete.

EKLER ANDREA: „*Új ábrákkal*” azok a régi könyvek. Utószó helyett – gondolatok Kovács István: *Az idő torkában* című kötetének válogatása közben, Bárka, 2008/2.

Mi lett volna...

Levélféle a Kilenceknek

Bevallom, nem tartozik legkedvencebb szellemi időöltéseim közé a Mi lett volna, ha... kezdetű játék, mert lankasztja amúgy sem törhetetlen és folyamatos alkotó kedvem, és gyakorta búbánatos tébláboláshoz vezet. Ám a betűvetőt nem szokta elkerülni az efféle képzelődős megpróbáltatás.

Vagyis mi lett volna, ha a múlt század hatvanas éveinek végén azt mondom meghatottan az engem váratlanul meglepő-felkérő későbbi Kilenceknek: „Hurrá, fiúk, életem-halálom..., boldogan lennék a tizedik.” Mint ahogy valóban boldogan lettem volna, sőt lettem is, ha az igazság, s nem a fekete-fehér cselvető valóság felől közelíték akkori életünkhöz.

Nem a mézes-madzagos, ámító világ napos oldalán sétálgattak a Kilencek akkor odaát, mint ahogy ideát én magam sem virágosóben próbálgattam legjobb társaimmal, szakadékok szélén, a lehetetlennek tűnő egyenes testtartást. De hát nem volt más kiút. Helyesbíték: tisztességes alkotó – tisztességes ember! – számára nem is lehetett más út. Hát még akkor, ha bevallottam és láthatóan a nagy magyar költészet legnemesebb és alku-mentes vonulatához vonzódtunk leginkább!

Tudni való, az élet amúgy igen egyszerű – ha nem tévesztjük szem elől, hogy van néhány dolog benne, amely még ál-békés egyezkedés tárgyát sem képezheti. Életünk meghatározó, megtartó dolgait fölösleges „megbeszélni”. Ilyesféle üzenet érkezett felénk a jeles társaság irányából, a „szomszédos baráti országból”; nem is kellett töprengenem azon, hogyha tartozhatnék valakihez odaát, kik is lennének azok. Mint ahogy az is világító jel volt, hogy könyvükhöz Nagy László irt ajánlást.

Azt azonban végleg elhullatta az emlékezetem, hogy kikkel/kivel és hol találkoztam első ízben e daliák közül. Alig merek neveket sorolni, de mégis gyanítom, hogy Kovács István lehetett az első – mint annyiszor, ha Erdélyről volt szó –, és Utassy Dzsó, Kiss Bence, Molnár Imre arca is „rémlik” egy kolozsvári kertvendéglő vodkás-sörös asztala fölött. Arra is emlékszem, hogy első perctől fogva volt miről szólnunk egymással, mintha régen látott társakhoz beszélénk, akikkel egy undok történelem húzásai miatt más-más vonzások és taszítások között kellett felcseperednünk, holott természet szerint testvérek vagyunk.

Mégis azt kellett mondanom, hogy „felejtsek ki” az Elérhetetlen földből. Egy akkoriban írt és az Ebben a városban címet viselő versemet így fejeztem be: „Ebben a városban nem hiszed már/ nem hiheted, hogy végül/ léted s vágyad valahogy összebékül”. Ez volt az az állapot, mely a döntésemet magyarázza. Ehhez képest csak aprópénznek tűnnek a tények, hogy például akkoriban állás nélkül tébláboltam (látszólag!) Kolozsvár utcáin s kocsmáiban, a szeku csöppet sem titkolt érdeklődése közepette, miután e mindenhatónak tűnő „szerv” minden tehetőt megtett még diákkoromban, hogy elvegye kedvem a kincses várostól, úgy tetszik azonban, nem voltam kellően ijedős. Nem szokásom menekülni az amúgy is rám mért dolgok elől. Ez nem bátorság, talán csak valami halvány „bölcesség” jele –, de akkor az a valaki vagy valami, aki/ami életemet mindig is irányította és irányítja, világosan tudomásomra hozta: Kolozsváron maradsz. Úgy fogalmazódott meg bennem ez akkor, mint az aut caesar, aut nihil valamiféle felvágós magánváltozata. S hadd ne feledjem: a hatvanas évek vége közeledett, serkent már a párizsi, prágai diákok szakálla-bajsa, volt valami a levegőben, s nagyon nem szerettem volna másutt, mint Kolozsváron megérni, ami következik. Ezért is tűnhetik úgy – bár sosem hallottam senkitől –, hogy talán a kelleténél is óvatosabb voltam, amikor barátaim-társaim ajánlatát, bocsánatkérően ugyan, de elhárítottam.

S most tér vissza a Mi lett volna, ha...

Az Elérhetetlen föld sorsát ismerjük. Ha benne lettem volna?

Az én életem kétséget kizáróan vett volna egy kanyart: a kartotékomról még csak az hiányzott, hogy egy ilyen könyvben szerepeljek... De talán a Tizek sem ugyanazt idézte volna a múltból az illetékesek rémálmaiba, amit a Kilencek...

Szerencsére van, ami úgysem változik. Ha nem jut el hozzám a Napló felkérése e néhány nosztalgias emlékező sorra, nem épp most olvastam volna újra az Elérhetetlen földet – és nem volnék ilyen derűs, mint e régi képek rajzolásakor. Merthogy minden rendben találtattott: ez a könyv annyi esztendő múltán is erős, bármennyi forgószél is támadt és dögölt porba azóta az irodalomban (is). Erős, mert hiteles. Igaz és bátor: És hogy valóban derűvel fejezzem be – hát még ha én sem maradtam volna ki belőle!

Üdvözllet hát a jelenlévőknek!

Társatok:
Király László

Kolozsvárt, 2009. november 9-én

Egy-két kuruc összehajol

50., 40. és 20. évfordulós számvetés

Oláh János költő, író ötven évvel ezelőtt kezdte pályáját. Az ő meg nem alkuvásának is köszönhető, hogy hosszas huzavona után, negyven évvel ezelőtt végül megjelenhetett a magyar irodalom egyik legnevezetesebb antológiája, az *Elérhetetlen föld*, melynek címadó versét is ő írta. Húsz éve indult útjára a Magyar Napló folyóirat, amelynek tizenöt éve, 1994 óta a főszerkesztője. Az évfordulók kapcsán beszélgettem a József Attila-díjas íróval gyerekkoráról, pályájáról, műveiről a Napló Ferenc körüti szerkesztőségében.

– *Ha most nem zavarnálak téged ezzel az interjúval, s egyéb – családi vagy munkahelyi – tennivalók sem térítenek el az írástól, akkor mit írnál?*

– Nem biztos, hogy írnék. A kihunyt készítetések idejét élem. Az irodalmi közeg, amely körülvesz, azt sugallja, nincs szükség arra, amit mondani tudnék. Lehet, hogy kiülnék a kertbe, a rigók meg a tücskök feleselését hallgatnám, és igyekeznék nem gondolni semmire. Valószínű, hogy ezt tenném. Pedig vannak adóságaim. Lehet, ha számolatlanul állna rendelkezésemre az idő, akkor képes volnék hívó érdeklődés nélkül csakis és egyedül saját magamnak írni. Így azonban az ezer tennivalóval a nyakamban túlzásba menően önző fényűzésnek tetszik az írás. Két regényt is félbehagytam. Az egyikből meg is jelent két részlet *Kisbarát nyelve*, *Csókkold meg a csizmám* címmel. A másik egy ötvenhatos gyerektörténet, amelynek elemei a *Közelben* már megtalálhatók.

– *Tudom, készülő munkáról nem szívesen beszél az ember, de annyit azért hadd kérdezzek meg róla, hogy stíljében, hangjában melyik regényvilághoz állna közelebb, a Közel – Vizszatérés vagy Az örült hangjához?*

– Sajnos nem készülő, hanem félbe-szerbehagyott munkák ezek. Képzeletemben új hangszerelés lett volna mindegyik. Azt gondolom, az elakadt munkákra nem érdemes szót vesztegetni. A félbemaradt regény elvetélt szülés. Valószínű sohase ké-

szülnek el. Regényt nem lehet úgy írni, hogy az ember nem foglalkozik vele naponta legalább két-három órát, de inkább többet. Nekem meg már régóta nincs napi két-három írásra fordítható óráim. Néha fölmerül bennem, hogy nem érte meg a Naplóba beletemetnem ennyi könyvet. Lehet persze, hogy akkor sem írtam volna meg őket, ha nem szerkesztem a Naplót, mert akkor is meg kellett volna élni valamiből, akkor is napon-ta nyolc-tíz órát dolgoznom kellett volna, ráadásul irodalom-idegen környezetben. Nekem sose adatott meg, ahogy a mai magyar írók többségének sem, hogy akár csak részlegesen az írásaimból éljek. – Néhány vers, elbeszélés így is született, csaknem kész vázlatok is kallódnak itt meg ott, belőlük nagyobb eséllyel állhatna össze egy-egy kötet, de hát azt mondják, a suszter cipője mindig lyukas, a kiadó is így van vele, mindenki más könyve fontosabb, mint az enyém, így aztán 2002 óta, több mint hét éve nem jelent meg önálló kötetem. – Talán leginkább a régi munkáim sajtó alá rendezésével kellene az írói léthez való visszatérést – hacsak nem gázosodott el végleg ez az ösvény – elkezdenem. – Amíg élt a nagy nemzedék, a hivatalos kommunista kultúrpolitika bornírtága ellenére az ő szellemük határozta meg az irodalmi életet, több volt a készítés, a kihívás, és volt példa. Illyés Gyula, Veres Péter, Németh László, Kassák Lajos, Weöres Sándor, Nagy László, Csorba

Győző, Tatay Sándor, Czine Mihály, Tamási Lajos és Varga Domokos személyes figyelme a legreménytelenebb helyzetekben is ösztönzést adott. A pályatársak, elsősorban a Kilencek, aztán az erdélyi, felvidéki kárpátaljai nemzedéktársak írásaiban megszólaló hangzatok azt sejtették akkor, a népi irodalom eszméje a kor zaklatott individualizmusával szembeállva megújulhat, s e megújulás jegyében született művek döntő hatással lesznek a magyar irodalmi gondolkodásra. Nem így történt. Mára azok az irodalmi művek kerültek az értékelés és elismerés fókuszába, amelyekből kilúgozódott a népi emlékezet és a nemzeti felelősségtudat egyaránt.

– *S ha mégis jut rá egy kis idő, akkor hol írsz? Otthon, Máriaremetén, esetleg Lovason?*

– Otthon. Lovason csak a szőlő meg egy présház van, még villany sincs. Ott metszeni, permetezni, szüretelni, préselni lehet, meg esetleg egy kicsit borozgatni.

– *Jól mondom, hogy nagyjából ebben a háromszögben leírható topográfiaid az életed: Máriaremete, Soroksár, Nagyberki?*

– Nagyrészt igen. Tizenöt éve negyedik helyszínként ide társult a Napló szerkesztősége, eleinte az Írószövetség Bajza utcai székháza, majd néhány éve a Ferencváros, ahol Gegesy Ferenc polgármester segítségével köszönhetően új otthonra talált a szerkesztőség. – Harmincegy éve Máriaremetén élünk. Egy Margit körüti lakást cseréltünk annak idején a most már ugyancsak felújításra szoruló házra. Amikor ide költöztünk, Remete falusias kiránduló és nyaralóhely volt, a szomszédos Hidegkút pedig igazi falu. A templommal szemközti dombra, amelyen a házunk áll, nyári melegben még a víznyomás sem ért föl, hordóban tároltuk a vizet a padláson, hogy az ínséges időkét átvészeljük. A tüzelőt, cserépkályhával fűtöttünk, Guszti

„Anyám karjában 1944. január 1-jén”

számár vontatta kordéval szállította a TŰZÉP-es a dombra fel. Guszti makacs volt, kedvenc száraz kenyérével sem lehetett álló helyéből kimozdítani, ha félúton lecövekelt. Azért, mint a mellékelt ábra mutatja, nem fagyunk meg. Aztán a rendszerváltás körüli időkben minden megváltozott, máról holnapra csaknem egy tucat kacsalábon forgó kft-székház épült az utcában, s így személytelenebbé vált az ittlét. Eleinte furcsa volt, különösen a régi falusias, családi utcahangulathoz viszonyítva, de megszoktuk. Egy darabig részt vettem a helyi közéletben, szerkesztettem az akkor még önerőből megjelenő Hidegkúti Híreket, igazgattam a helyi művelődési házat, de aztán méltatlan támadások és rágalmozások közepette be kellett látnom, én se lehetek próféta a saját környezetemben. Különben is, ekkor már a Magyar Napló főszerkesztője voltam, és nálam gyakorlottabb ügyintéző is nehezen birkózott volna meg egyszerre két hivatal irányításával.

– *Hogy emlékszel vissza mai fejjel gyerekkorod helyszíneire, Nagyberkire, Soroksárra? Gondolok itt arra is, hogy ezek jórészt a prózád helyszínei, megnevezetlenül vagy Ávas-kérre átkeresztelve.*

– Viszonylag hamar Soroksárra kerültünk, az általános iskolát is ott jártam.

– *Miért költözték föl a szüleid Nagyberkiből?*

– Apám eleve Pesten dolgozott, a GANZ MÁVAG-ban, később pedig a MÁV Északi Járműjavító Műhelyében, anyám csak a háború kitörésekor, amikor apámat elvitték katonának, költözött vissza a szüleihez, Nagyberkibe. Én ott születtem meg anyai nagyszüleim házában, s ott éltünk a háború végéig, amíg apám haza nem jött. Akkor visszaköltöztünk Soroksárra.

Egy sváb család házában béreltünk szobát az ezerhétszáz évesekben épült csodálatos barokk műemléktemplom – ifjúkori lelki meghasonlásaim helyszíne – mögött. A háború alatt ebből a kis szobából mindent elhordtak az újkori – Tömörkény szavával élve – szerző-mozgó emberek. Az új élet megkezdéséhez leginkább a tűzhely hiányzott. Apám kinyomozta, királyerdeiek vitték el a Duna túloldalára. Fölpattant a kerékpárra, s visszaszerezte a tűzhelyet. Magyarán csak annyit, apám magas ember volt, több mint száznyolcvan centi, és csontsoványsága ellenére csaknem kilencven kiló, a tűzhelyből kihulló paraszt pusztá kézzel kapta föl és dobta vissza. Kazánkovács volt, egész nap súlyos, izzó vasdarabokat forgatott az óriási láncos fogóval a dübörgő gőzkalapács alatt. Nem kellett sokat gyözködni a tolvajokat, gyorsan visszaadták neki az elkomunizált tűzhelyet. – Soroksár jómódú sváb községből ekkor lett, a kitelepítések s a háború miatt földönfutó lett mindenféle magyarok – erdélyiek, csángók, felvidékiek, a falusi nincstelenség elől menekülő csonkaországiak, közéjük tartoztunk mi is – s a kitelepítést átvészelő német ajkúak olvasztótégelyévé vagy inkább darázsfészek idegességű bujdosó

helyévé. A családok nehéz sorsa a gyermekek idegrendszerén is nyomot hagyott, de valahogy a többség igyekezett úrrá lenni a sérelmek s az általános nyomor okozta feszültségeken. Szemközi szomszédaink, Schneckék például annak ellenére, hogy kitelepített rokonaik államosított házába költöztünk, udvariasak, mondhatni barátságosak voltak velünk, pedig mint betolakodókra haragudhattak volna ránk, gyűlölhettek volna bennünket. A lányok kifejezetten szerettek, sokszor vittek sétálni, és fűnek-fának azzal dicsekedtek, hogy az ő gyerekük vagyok. Látták földönfutó nyomorúságunkat, de nyomorultak voltak ők is, Scheck bácsinak a háborúban mindkét szemét kilőtték, fiuk, a harmadik gyerek orosz hadifogságban senyvedt. Eleinte, amíg a kommunista uszító propaganda mérge le nem győzte a szolidaritás ösztönét, a többség így volt velem. Alsó tagozatban a kis létszámú osztályokban még béke honolt. A tanító néni kedvence voltam. Jól tanultam és szerettem is iskolába járni. Amikor felső tagozatosként először léptem be az istállóból alakított zsúfolt osztályterembe, ahol több mint negyvenen szorongtunk a padokban, azonnal elfogott a szorongás, megérezttem, ennek nem lesz jó vége. Már az első szünetben felhangzott az olá cigányozás, pedig, s ezt a csúfolódók is jól tudták – a nevemen kívül – ennek semmi alapja nem volt. Amikor jótanulóságomra is fény derült, mindez fokozódott azzal, hogy a bukott fiúk leköpdöstek, megpofoztak rendszeresen. Valamiféle elégteltelt éreztek ezek a tanulásban nemigen jeleskedő fiúk, megalázottságukat, kudarcélményeiket rajtam próbálták megbosszulni. Hamarosan a többiek is rákaptak arra, hogy bármi bosszúság érte őket, azt rajtam verjék le. Amikor már sokadszor kéken-zölden mentem haza, apám rám mordult, gyere, mondta, mutasd meg, ki volt. Elkapta a gyereket, megcsavarta a

fülét, és már röpiült is a pofon. Ez az incidens csak olaj volt a tűzre. Nem is mertem többet árulkodni, mert apám pofonját százszorosán verték vissza rajtam, ráadásul az eset újabb okot adott a csúfolódásra, most már anyámasszony katonája is voltam. – Végre az egyik bukott osztálytársam, aki tizenhat évesen is még csak a hetediket járta, megkönyörült rajtam. Igazán nem is azzal segített, hogy néhányszor a védelmemre kelt, hanem azzal, hogy személyesen tanított meg a tai otoshi egyik sajátos formájára, a hátsó támasztott gáncsra, és kölcsön adta féltett kincsét, *A dzsiu dzsi-cu hetvenhét fogása* című rongyosra olvasott könyvet. Reggelente fél órával korábban keltem, s a könyv tanácsait követve erősítettem, s gyakoroltam egy homokkal töltött zsákon a jobb- és balegyeneseket, valamint a hetvenhét fogás

közül a legegyszerűbbeket. Hiába volt azonban mindez a sok gyakorlás, szenvedés, nemhogy visszaütni, de még az ütések elhárítani se mertem, behúztam a nyakam, arcom elé kaptam a kezem, és így próbáltam átvészelnéni a rám záporozó ütések továbbra is. Talán fél év is eltelt, amikor elszakadt a cérna. Dénes Pista magabiztosan indította el a pofont, de nem talált el. Önkéntelenül kaptam föl a balkezem, s háritottam kézzel az ütést, közel ugrottam Pistához, jobb kezemet a jobb vállára tettem, könyökkel felütöttem az állát, mögötte keresztbe tett jobb lábammal pedig megakadályoztam abban, hogy hátraleljen. Semmit nem éreztem, semmilyen erőfeszítésre nem volt szükség, Pista máris ott feküdt hanyatt a pocsoljában. Amikor megszegyenülten felkászálódott, fehér ingéről, piros úttörnyakkendőjéről csöpögött a sáros lé. Azt hittem, nekem ugrik, folytatni

akarja a verekedést, de nem, megszegyenülve kullogott el az igazgatói iroda felé, hogy beáruljon. Igazgatói intőt kaptam. Nem érttem, amikor engem-ütött vert a fél iskola, az rendben volt, szegény anyám hiába panaszkolta el a sérelmeimet minden szülői értekezleten, nem történt semmi, de amikor egyszer én nem hagyom magam, abból egész iskolára szóló botrány kerekedik. A történetek után

„Apám, a kazánkovács”

verekedni nem akart velem senki, de a csúfolást annál dühöttebben folytatták. Amikor pimasz sértegetéseit, köpdösődését nem tűrve a rajtanács elnökének orrát is bevertem, az igazgató és helyettese a kicsapatásom mellett döntött, de elhatározásukat végrehajtani már nem volt érkezésük, mert kitért a forradalom. – A soroksári általános iskola azonban nemcsak a megpróbáltatások, a küzdelmek helyszíne volt, hanem egyetemi szintű intellektuális műhely is. Hébe-hóba néhány kicsapott egyetemi tanár is felbukkant a katedráján. Két tanárról külön is meg kell emlékezni. Puskás Gyula magyart tanított. Irodalmi folyóiratokat hozott az osztályba. A folyóiratok elmarasztaló kritikáiban olvastam először Weöres Sándorról, Illyés Gyuláról, Kassákról és a magyar irodalom akkori nagyjairól. Többnyire azokat a műveket olvastam el, amelyeket szidták a kriti-

kusok. Ez jó rosta volt, mert így a magyar irodalom legjelentősebb műveinek többsége már általános iskolás koromban megfordult a kezem között. Ha nem is érttem mindent belőlük, a hangütés lenyűgözött. Ekkor kezdtem írni magam is. – Kovács tanár úr matematikát tanított. Óriási gyalogtúrán az egész Pilist bebarangoltuk, a napi negyven kilométeres penzumok után a hepehupás turistaházi szalmazsákokon is jobban aludtunk, mint az otthoni megszokott ágyban. Erdélyi származású lévén szüniidőben kopjafát faragtatott velünk. Ezt nagyon szerettem. De nem ezért ő az, akinek a legtöbbet köszönhetem, nem is azért, mert kitűnő matematika-óráin pallérozódva a középiskolában – csak én tudtam, hogy alaptalanul – valóságos matematika-zseninek tartottak, nem, ennél sokkal többet köszönhetek neki, az életemet. Éppen a sarki artézi kútról tartottam hazafelé teli vödört cipelve, amikor óriási robajjal beözönlöttek Soroksárra a Tökölről Budapestre tartó tankok. Talán hogy tekintélyt parancsoljanak, azért verették géppuskasorozatokkal végig a házfalakat. Rohantam haza, éppen Kovács tanár úr háza előtt tartottam, amikor kinyílt a nagy, sárga fakapu, s a tanár úr berántott rajta. A lövöldözés elcsitultával kimerészkedtem az utcára, hitetlenkedve bámultam a lábam előtt heverő átlótt vizesvödört. Rosszullét kerülgetett, nem, egyáltalán nem éreztem örömet. Később a tanár úr feleségét egy ugyanilyen sörtűz terítette le az utcán, félárva sorban hagyva négy lánygyermeküket. – Mivel a nyarakat és minden iskolai szünetet Nagyberkiben töltöttem, Soroksár nevezetes helyeinek bebarangolására kevesebb időm jutott, mint szerettem volna. A Duna és a

Molnár-sziget azért emlékezetes helyek. S a Juta-domb, ahol a soroksári és az erzsébeti gyerekcsapatok estébe nyúló csatákat vívtak egymással egy-egy homokkupac birtoklásáért. Innen, a Juta-dombról tüzeltek aztán a bevonuló szovjet tankokra Mecséri és társai. Amikor valakinek meg akartam mutatni a juta-dombi csata helyszínét, megdöbbenve kellett felfedeznem, hogy a Juta-domb megszünt, Kádárék az utolsó homokszemig elhordták, és a helyére lakótelepet építettek. – Nagyberki annak ellenére, hogy a kommunista terror a beszolgáltatás meg a kolhozosítás rémét szabadtította a falura, számomra

maga volt az idill. Az a parasztvilág, amelyet láttam, amelyben élhettem, ha csak nyári gyerekként is, örökre elveszett. Leginkább, mai látogatót, az lepette meg, hogy eltűntek a faluból az állatok. Gyerekkoromban még bivaly is volt Berkiben. A legjobban azonban talán a lovak hiányoznak. Kietlen lett nélkülük a világ. Anyai nagyapámnak nem voltak lovai, de patkolókovács lévén mindennapos vendég volt házunknál a ló. Szerettem a patafüst orrfacsaró illatát. A ló nemcsak igásállat volt, a szabad gazdalét szimbóluma. Hát ennek vége, a gazdalétnak is, meg a lónak is. Nem hajt ki a csorda se a községi legelőre, nincs csorda, nincs községi legelő. Bótbu vöszik a tejet. – Csapatba verődött egyívású gyerekek naphosszat kóboroltunk erdőn-mezőn, a Határ-árok meg a Kapos partján. Akkoriban még lehetett veszszökosárral csikot fogni. A falutól vagy két kilométer távolságra fekvő régi-temető – miért fekszik ilyen messze, senki sem tudja – ösdzsungelének félhomályában nappal is huhogott a „bagó”, sikló surrant a kövér

fűben a korhadó keresztfák tövén. – De nem csak játékból állt az élet. Szerettem inaskodni, rávertem, ahogy nagyapám mondta, ha kellett az izzó vasdarabra. Szekeret festettem. Csavarokat olajoztam. Különösen

„Nagyanyámmal, Ilonka nagynénémrel és nagyapámmal”

később, amikor már nem volt szabad segédet tartani, volt szükség a munkámra. Kapálni, aratni jártunk. Aratáskor kötelet vetettem. Nagyapám háromnegyedes kaszát készítet külön nekem, és vele mentem a kisküti rétre kaszálni. – Gyuri bátyám – apám három bátyja közül a középső – szőlőhegye, a mosdósi högy, egész kis birodalom volt. A hegy lábánál forrás fakadt, inni lehetett belőle, az akácerdő szélén zsongott a méhes, a derékban gyümölcsfák bólogattak, odafönn pedig a szőlő érett, és a prész ház alatti pincében pihent a bor. A tornácra szalonnázva egyszer csak megállt bátyám kezében a bicska, s lemutatott a völgybe. „Jól nézd mög ezt, gyerekek – mondta –, ez hozott vissza engem a háborúból. Azért tartottam ki akkor is, amikor már azt hittem, nem bírom tovább, hogy ezt mégeccer láthassam.” – Akkoriban a falusi ember a földet még szentnek tartotta, ha elhagyni kényszerült, egy-egy rögét magával vitte háborúba, Amerikába, s holta napjáig őrizgette. Ma már mindenki szabadulni akar tőle. Én visszakértem nagyapám föld-

jét a kárpótlás idején. A szülőház még áll, a műhely is, igaz, a szerszámok java elhordódott belőle. A házat nagynéném, édesanyám húga lakja. A régi Nagyberkiből ő maradt nekem egyedül. – És valóban mindkét helyszín jelen van a prózai írásaimban, a verseimben. Sokszor magam sem tudom szétválasztani, melyik honnan származik. Nemcsak a helyszínek, a szereplők, a történetcsírák is ide köthetők. Sokszor kaptam magamat azon, hogy későbbi, felnőtt életem tapasztalatait vagy a hallott történeteket is csak akkor vagyok képes elbe-

szélni, ha ide, ebbe a régi világba képelem őket. – A novelláknak legtöbbször valós magvuk van. Néha csak egy-egy mondatföredék, mint a *Nincs Isten* esetében például. De minden ekőre rendeződött. Én csak mint egy restaurátor jártam el. Próbáltam a hiányokat színekkel, illatokkal, étellel betölteni, előhívni az egykori mozzanatok, a feledésbe merült részleteket rekonstruálni. A mondat Balázs szomszéd szájából hangzott el, miközben nagyapámmal együtt az Orion rádióból szivárgó Szabad Európa adást hallgatták, amely azt ecsetelte, hogyan veszik el a parasztoktól a kommunista hatóságok a földet, hajtják el az állataikat, így kényszerítve őket a kolhozba. „Nagy úr, ha ezt velem is mögcsinyáják, ha ezt hagyja az Isten, én kivágom a határban a körösztfát!” A mondat húsz évig eszembe se jutott, akkor hallottam meg újra. És mögötte készen ott volt Gajzágó története. Nem Balázs szomszédé, aki nem vágta ki a keresztfát, hanem Gajzágóé, aki igen, aki bele is pusztult a lázadásába. Balázs szomszéd túlélte a kolhozszervezést, végül

is beletörődött abba, amibe azt hitte, nem lehet beletörödni.– *Az intéző háza* is megtörtént eset. Valamelyik környékbeli faluban valóban fölhaso-gatták pengével a makacskodó, a belépési ívet alá nem író gazdának a talpát, hogy ne tudjon lábra állni, kénytelen legyen szégyenszemre négykézláb hazamenni.– Gyermek-ként az események valódi jelentősé-gét nem fogtam fel, de érezni éreztem akkor is, ha a magam világát csaknem hibátlan idillként éltem meg. Lehet, hogy ez a lappangó veszélyérzet, a katasztrófa közeli izgalmi állapot csak még jobban kiszínezte a részle-teket, még izgatottabbá, mohóbbá, habzsolóbbá tette az érzékelést.

– *Nem lehet, hogy a kádári idő-szak iránti nosztalgia azért is oly ele-ven a többségnél, mert az emlékezés-nek ez a kettőssége nem él bennük, azaz ösztönösen a gyermekkori viszonyulásuk él tovább, és elmarad az utólagos, tudatos számvetés?*

– Ez még nem a Kádár-rendszer volt, ez az első tévesztés kora. Kádár már egy megroppant gerincű és egzisztenciájú parasztságot terel-getett a maga kolhozaiba. – Egyéb-ként nem hiszem, hogy a Kádár-nosztalgia olyan széleskörű volna, amilyenek sokan hirdetik. Azt még kevésbé, hogy ez a többséget jelle-mezné. A politikai választások kime-netelét bonyolult erőterek határozzák meg. Választási győzelmet kivívhat a kisebbség is, ha akaratát jobban arti-kulálja, mint a többség. A határon túli magyarok kettős állampolgárságáról szóló népszavazás esetében minden-ki azt emlegeti utólag, hogy a többség nemmel szavazott, pedig ez nem igaz, a többség igent mondott, azt akarta, hogy azok a magyarok, akik-től a trianoni szerződés értelmében elvették magyar állampolgárságukat, visszakaphassák azt, ha kéri. Mégis a nemet mondó kisebbség akarata érvényesült, mert a parlament úgy állapította meg a népszavazás szabá-

lyait, hogy azok a kisebbség akaratát juttassák érvényre. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy a jelenleg uralkodó politikai erők valóban a tár-sadalom többségének akaratából kerültek a hatalomba. A jelenlegi politikai intézményrendszer nem a magyar társadalom akaratát jeleníti meg. Erőterei már-már önállósulnak. Nem vagyok politológus, nem tudom, miért van ez így, és azt se, szükségszerű-e, hogy így legyen. – Mindenesetre a magyar nemzet önvédelmi reflexei nem most mon-dták fel a szolgálatot, már jóval az első világháború, a nagy országvesztő kataklizma előtt.

– *Nagyberkiben volt-e a család-ban valaki, aki olyan volt számodra, mint a bolygók között a Nap? Akihez különösen ragaszkodtál?*

– A kovácsműhely a maga mitikus, ugyanakkor nagyon is földhözragadt világával, és hát benne a nagyapám. A *Közelben* leírtam ezt az élményt. – Nem volt a miénk nagycsalád. Szétszóródva éltünk.– Soroksáron hármásban, a szüleim meg én egyet-len gyerekként. Annyira hiányoztak a meg nem született testvérek, hogy kiskoromban sokszor sírtam utánuk.

A nagyberki szülői házat anyai nagyapám és nagyanyám, valamint Ilonka nagynéném lakták. A néném férjét a háború alatt az oroszok lötték agyon, mert valami miatt elégedetle-nek voltak állomásfőnöki szolgálata-ival. Így ő fiatalon és még gyermekte-lenül özvegyiségre jutva hazaköltözött a szülői házba. A nyarakat náluk töl-töttem.– Apai nagyanyámékhöz csak látogatóba jártam. Ez a nagyanyám, Szabó Veronika az első világháború-ban veszítette el a férjét, aki a dober-dói karsztozók között az olasz fronton lelte halálát. Négy gyermek maradt utána – név szerint István, Gyuri, Jóska, meg az apám, János –, akiket nagyanyám egyedül nevelt fel hihe-tetlen küzdelemben a szegénységgel, a szegények iránti szolidaritást nem-

igen ismerő basaparasztozók meg álla-mi tisztviselők packázásaival dacol-va. Árva gyerek jó katona, gondolták, s mind a négy fiút elsőre sorozták be a faluból katonának a második világ-háború előestéjén. Ez a küzdelem azért is különösen nehéz lehetett szá-mára, mert nagyapám nem volt sze-gény ember, legalábbis falusi viszonyok között nem. Pusztagazda volt valamelyik Nagyberki környéki pusztán, s ez, amíg élt, biztos megélhetést és tekintélyt is biztosított a család-nak.– Öreganyám, mert Szabó Veront így kellett hívnom, léleklátó asszony volt. Keveset beszélt, de sokat tudott. Talán mindent, amit az életről tudni lehet. De a tudását nem kötötte az orrunkra, megtartotta magának. Egyszer meg is gyógyított. A szőlő-hegyről hazajövet szörnyű gyomor-görcs vett rajtam erőt, azt hittem, menten meghalok. Bevitt a félhomá-lyos tisztaszobába, ahova egyébként tilos volt belépni. Lefektetett az ágyra, a hasamra gyertyát állított, meggyújtotta. Az égő gyertya fölé egy befőttes üveget helyezett, azt a hasamba nyomta. A lélegzetem is elállt, annyira megijedtem, de szeren-csére a gyertya hamar elaludt. A hasam ott volt, akár egy fél gumi-labda, felszívódva az üvegben. Öreg-anyám várt egy kicsit, majd gyorsan lecuppantotta a hasamról az üveget, eltette a gyertyát. Leugrottam az ágy-ról, már semmi bajom se volt, futot-tam haza, a másik öreganyámhoz, nagyanyámékhöz vacsorázni. – Nagy-nénémel nemrég próbáltuk számba venni, kire emlékszik a régiek közül, ki maradt a családból, akik ma is élnek, s tudni lehet valamit róluk. Rá kellett jönnöm, rövid a családi emlé-kezet, a dédszülőkről már alig valami maradt, néhány szó, töredékes anek-dota, egy-egy jeltelen sír a régi-teme-tőben, a maiak többsége meg felszívó-dott, eltűnt a nagyvilágban.

– *A Közelben több olyan remek jelenet van, amely valamilyen mes-*

terséget vagy tevékenységet mutat be egészen közletről (ilyen például a borbélyműhelybeli jelenet vagy a fiúk kártyázásának leírása), a folyamatokat, mozdulatokat a végtelékig fölnagyítva. Ez a láttatási módszer, a pillanat kimerevítése, megmutatása több oldalról, több nézőpontból, egészen újszerű volt a magyar irodalomban. Honnan ez a sajátos látásmód? A képzőművészeti tehetséghez, gondolom, van köze.

– Szavakkal festeni? Talán valóban erre törekedtem. Az biztos, hogy nem gépiesen akartam lemásolni, mint egy fénykép, az egykori éneket körülvevő világot, a két-három éves, a tizenéves – a regény ideje pontosan tizennégy éves koromig, az ötvenhatos forradalom leverésének pillanatáig, a már említett vödörátlövéses jelenetig vezet – gyermek világát, hanem inkább a lélekbe hatolva megidézni. Azt technikailag is lehetetlennek gondoltam, hogy a gyermek szemével láttassak mindent. Bizonyos mozzanatok, érzékelési szituációkat meg kellett magyaráznom, bele kellett szólnom a jelenetekbe, mert ha úgy teszek, mintha nem utólag idézném föl őket, mintha mindenre valóban pontosan és egyértelműen emlékeznék, úgy éreztem, hiteltelenné váltak volna a szavaim. A festmény áll, ez az emlékezet-panoráma-kép azonban mozog. Nem én mozdítottam meg, hanem maga a nyelv, az elbeszélés folyamata, amely a térbeli dimenziókra csak emlékezik, egyetlen valós eleme a negyedik dimenzió, az idő. Volt, aki e túlzott festőiséget a könyv hibájául rótta fel. Én észre se vettem, számomra ez volt természetes. Nagy László a gyermeki lélek és az azt felidéző harmincéves felnőtt-tudat egybejátszását furcsállta, de elfogadta a könyvet olyannak, amilyen, és segítette a megjelenését. Ő hívta föl rá Illés Endrének, a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatójának figyelmét, aki aztán teljes mellszélességgel mellé

állt. Az év könyve-díjat is odaadatta érte, pedig erre senki nem kérte. Volt, aki azt írta levélben, igaz, hogy én Veres Péter világát próbáltam újrarajzolni somogyi miliőben, de *Az eltűnt idő nyomában* áthallásai talán szándékom ellenére, más dimenzióba emeltek az ábrázolt világot. Az írásbeli véleményekre visszaemlékezve, azt is elismerve, hogy bár keveset írtak a könyvről, akkor sem olvastam mind egyiket, azt hiszem, Határ Győző volt az egyetlen, aki fenntartások nélkül örült neki, valami olyasmit írt, régen volt alkalmam a magyar nyelv áramában olyan önfeledten megfürödni, mint a *Közel* olvasása közben. A Szabad Európa Rádióban elhangzott kritikát megelőlegező levelében arról ír, annyira megfertőzte az olvasás, hogy még a wimbledoni tejesembernek is magyarul akart fizetni. A pályatársak írásai közül Kodolányi Gyulára emlékszem, méghozzá azért, mert három baráti szerkesztőséget is megjárt egy év alatt, de nem jelent meg. – Nem akarok túl sokat beszélni erről a könyvről, csak annyit, két részletben jelent meg. A második kötetnek kényyszerű címe a *Visszatérés*, de a két kötet egy regény. Ugyanakkor valószínűleg senki sem olvasta egyben az egészet. A korabeli kritikusok közül biztosan nem. Később meg már senki nem foglalkozott vele. Talán ezért sem igen volt érthető mások számára, mit is akartam vele voltaképpen. – A könyv kettévágásának egyszerű oka volt. A kiadó véleménye szerint egy kezdőtől nem adhattak ki ilyen vastag könyvet. Választanom kellett, vagy kettévágom a kéziratot, vagy kidobom a szemébe. Az előbbi választottam.

– *Mikor kezdődött ez az érdeklődés a rajzolás, festészet iránt? Az iskolában?*

– Már előtte, gyerekkoromtól. És ezt valahogyan el is fogadta mindenki, hogy festő akarok lenni. A festés falusi viszonylatban is szakma, fog-

lalkozás volt. Képeket festettek a templom falára, a kazettás mennyezetre, néhány aranykezü szobafestő tájképeket pingált a tornácok falára. Egy-két módosabb gazda a szekerét is kifestette. Ebben is segítettem nagyapámnak. A geometrikus minták mellett jó néven vették, ha egy-két virágmotívum is került a kocsiódalra. Bádogból kivágták a keresztre feszített Jézus sziluettjét, aztán kifestették az ügyes mesteremberek. A népművészetnek ezek a rejtett indítatásai ott lüktettek a hétköznapi életben, s a mesteremberek sajátos egyedi látásmódjába menekülve jelentek meg. – Írói mesterség azonban a falusi ember számára nem létezett. Két írói mesterséget ismertek, az ügyvédét, aki a periratokat írja, meg a jegyzőét, aki a kisbíró számára a kidobolandó hirdetményeket. – Így aztán nem is volt kérdés, merre veszem az utam. Habár, mint említettem, hetedik, nyolcadikos koromban sokat olvastam, az írással is megpróbálkoztam, a Képzőművészeti Középiskolába jelentkeztem. Föl is vettek. Göllner Miklós festőművész és Somogyi József szobrászművész nevét kell elsősorban említenem, akik művészeti, és nem csak képzőművészeti, ízlésem alakulására nagy hatással voltak. – De talán az igazi fertőzést a könyvtár jelentette. Az iskolának csodálatos könyvtára volt. Nemcsak művészeti könyvek sorakoztak a polcokon, hanem irodalmi, művészetelméleti és filozófiai gyűjteménye is figyelemre méltó volt, filozófiai írásokkal – Pascal, Szent Ágoston, Kant, Pázmány Péter, Erdélyi János műveivel például – ekkor találkoztam először. Azonban a könyvek önmagukban mit sem értek volna, ha könyvtárosként nem Varga Magda gondozza őket, és nem ő irányít bennünket a szellemi tájékozódás rögzös útjain.

– *A képzőművészeti középiskolából hogy lesz végül író?*

– Ekkor már írtam verseket, de olyan valaki, aki szakmai véleményt tudott volna mondani róluk, nem látta őket. Nem emlékszem, hogyan kerültek végül is Magdához a verseim, arra sem emlékszem pontosan, megmondta-e nekem előre, hogy megmutatja a verseimet a férjének, Varga Domokosnak, akiről akkor még nem tudtam, hogy az egyik legjobb magyar prózáíró. Igaz, nem is tudhattam, hiszen a *Kutyafülűek* novella-füzére, a magyar irodalom egyik legszerethetőbb remekműve még csak készülőben volt. Azt meg végképp nem tudtam róla, hogy 56-os szerepvállalása miatti börtönbüntetéséből is csak nemrég szab-

dult. – Ha van az embernek a nemzős felnevelő apja mellett szellemi apja is, akkor nekem Dombi volt a szellemi apám. Két-három hetente vagy ritkábban, ahogy sikerült néhány megmutatható kéziratot – szó szerint értve, hiszen kézzel írtam, ahogy Dombi többször bosszúsán meg is jegyezte, bolha betűkkel – összehoznom, rendszeres vendége lettem a családnak. Együtt vacsoráztunk, aztán segítettem ágyba terelni a hat gyereket. Nyolc-kilenc óra tájékán jutott időnk arra, hogy hármásban visszavonuljunk a svábhegyi villalalkás tenyéryi cselédszobájába, és én meghallgassam Dombi véleményét az írásaimról. Mindig készült, gondos jegyzetek alapján veszte ki a verseket. A kritikákat is hálásan fogadtam, ha örömmel nem is. Dombi fenntartotta magának a tévedés jogát, igényelte is, hogy mérlegeljem, jogsak-e a kritikái. Az esetek nyolcvankilencven százalékában igazat kellett adnom neki. Ettől aztán már-már

beteges tisztelet ébredt iránta bennem. Egyre kevesebb hibát talált az írásaimban. Elfogadott már-már barátoknak. A *Kutyafülűek* készülő darabjait is megmutatta nekem. Utólag szégyellem, hogy nem szoltam semmit. A tökéletességük némí-

„Esztergomban Katalival, 1970-ben az önkkioldó fényképezőgép előtt”

tott el. Semmi bravúr nem volt bennük, semmi partfüm, semmi ízfokozó, olyanok voltak, mint a Tátra levegője vagy a pilisi patak forrásvíze. – Az ő tanácsára és közbenjárásával jelent meg első versem nyomtatásban Földesi József üzemi lapjában, a Magyar KÖZÉRT-ben, a *Mint a szél* címmel tizenhat-tizenhét éves koromban. A KÖZÉRT szerkesztőségében, amely a Károlyi-palota földszintjén foglalt helyet, élénk irodalmi élet zajlott. A sok lobogó és a KÖZÉRT újság szintjén ünnevelt tehetség közül egyetlenegyre emlékszem, aki túlélte a magyar irodalmi élet tehetségfaló kataklizmáit, Bella Istvánra. Az *Elérhetetlen föld* című versem megjelenésének útját is Varga Domokos egyengette. Valamikor a hatvanas évek elején jelent meg az Új Írásban. – Igen, ekkor dőlt el, hogy mégis inkább betüvető leszek, s nem, mint gondoltam, festőmester. – Ellenben az érettségi előtti hetekben felmerült egy harmadik kísértés is. Mária néni, mate-

matikatanárunk behívatott magához. Reszkető, csontváz, ősz-öreg asszonynak láttam, akinek ujjai közül sose fogy el a parázsló cigaretta, pedig az arcára, a tekintetére visszaemlékezve, legalábbis mai magamhoz képest fiatal nő volt. Mondta, le akar

beszélni a döntésemről, ne menjek én se bölcsésznek, se festőnek, a Műszaki Egyetem Építész Karán van a helyem. Tanácsát matematika-zseniségem tévhitére alapozta. Azt mondta, tisztességes ember manapság nem léphet irodalmi pályára, festőnek meg annyi, de annyi tehetségtelen ember képzelet magát, hogy velük nem érdemes versengeni, az építé-

szeti pályán azonban olyan ember, aki egyaránt otthon van a matematika, a festészet, a szobrászat és a költészet világában, ritka, mint a fehér holló. Ráadásul mivel az építészet nem fogalmi művészet, művelőjének nem kell okvetlenül megalázkodnia az éppen regnáló politikai rezsim diktátumai előtt. És az értékei az irodalmi értékekkel szemben nemzetközi értékek, bárhol érvényesülhetnek velük. Utólag be kell látnom, nagy hibát követtem el, hogy nem hallgattam Mária néni tanácsaira. Az ő emberi és tanári nagyságára jellemző adatként azonban még meg kell említenem, hogy amikor értesült döntésemről, mégiscsak a bölcsészkart választom, megajándékozott kedvenc költőjének, Vas Istvánnak legújabb kötetével. – Az irodalmi pálya melletti döntés körülményeiről nagyjából mindent elmondtam. Az első irodalmi impulzusok azonban jóval korábban megérintettek. – A nagyszülői házkönyvtárát két kötet képezte, a legfél-

tettebb kincs a gőzgépek képes enciklopédiája volt. A könyv Nagy Ferenc nagyapám ifjúkori álmait őrizte, aki gépészmérnök szeretett volna lenni, de szegénysége okán csak a GANZ-

somogyi őshonos Hadnagyok, Nagyok, Gyurkók, ha igaz, megveszekeedett Koppány-ivadék mind. Az Oláhok a fáma szerint Temesvárról érkeztek Somogyországba, s az Oláh

„Apám az unokákkal sashalmi háza kertjében”

MÁVAG-ban eltöltött kovácssegédi tanulmányokig jutott. A kényszerű pályamódosításba beletörődve első nekifutásra községi kovácsnak készült. Mestere beleegyezésével olyan szerszámkészletet készített munkaidőn túl a saját kezével pályaindításul, hogy az a falusi kovácsmesterségeket bemutató tanulmány díszkollektívája lehetne, ha a készlet nagyobb részének lába nem kelt volna időközben. A falusi kovácsmesterség második, feljebbviteli lépcsője a cséplőgép-tulajdonlás lett volna. Ennek az ábrádnak azonban a kommunizmus beköszönté már a kezdet kezdetén elmetszette a gigáját. Nagyapám jobb híján velem olvastatta kedvenc könyvét azon ábrádozva, hátha nekem sikerül, ami neki nem, s gépészmérnöki pályára lépek. A második könyv nagyanyám révén került a házba, édesapja, dédapám, Eibeck István, ahogy a bejegyzés írja, „tulajtona” volt. (Negyedrészt ennek a Németföldről érkező, de a családi „könyvtár” tanúsága szerint magyarrá lenni igyekvő családnak a sarja vagyok. A másik negyed, a

ragadványnev. E díszkiadású Petőfi Összeszt kisiskolás koromban a sok szóvirágot meg eszmezengetés olvasva nemigen értettem, még a gőzgépek tanát is jobban, de az olyan sorokhoz érkeve, mint például: „Ide fészkel a visító vércse, / A királydinnyés homokba” – fölsajdult a szívem. Nem érttem, hogyan lehet ilyen, a táj lelkébe hatoló szavakra rátalálni. – A második pillanat, amikor rácsodálkozhattam a költészet lényegére, a Kincses Kalendárium egyik, nyelvhegyességi problémákat taglaló cikkének olvasása közben érintett meg Ady példamondatként idézett versrészletével szembesülve: „Jöttem a Gangesz partjairól, / Hol álmodoztam déli verőn, / A szívem egy nagy harangvirág, / S finom remegések: az erőm.” Tíz-tizenkét éves lehettem. A szavak jelentését inkább éreztem, semmint értettem. Nem is a jelentésüket, azt a pezsgő izgalmat, ami részleges érthetlenségükből fakadt. Mert például én is „álmodoztam déli verőn”, a szülőhegyi csöndben azt képzelve, hogy gyöngeségemből erő fakadhat.

A Gangeszel meg a harangvirág-szívvvel ugyan nem tudtam kezdeni semmit, de éreztem, szükség van rájuk ahhoz, hogy az idézett sorok mítikus teljessége kibontakozhassék. Később a vers befejező, eszmei mondanivalót rögzítő részével szembesülve csalódnom kellett, a „gatyás, bamba társak” lenézése, az anyafölddel, a „dudva-muhar”-ral szemben kinyilvánított felsőbbrendűség-érzés bennem visszatetszést keltett. – Nyaranta órákat töltöttem az árokperti számarkórók lila bogáncsvirágai körül bódultan kerengő fecskefarkú lepkék megfigyelésével, esetenként óvatos foglyul ejtésével, s egyáltalán nem gondoltam, hogy ezek az Isten által ajándékozott, a mindenség lelki lükte-téséhez kapcsoló kivételes pillanatok „gatyás, bamba” léttudatlanságként bármiféle kultúrgőg által lenézhetők volnának. – Nem biztos, hogy igazam volt, de akkor, az utóolvasás idején, valamikor középiskolás koromban arra a következtetésre jutottam, az irodalomban, de különösen a költészetben a külső elvárásoknál, céloknál jóval fontosabb a szavak ereje.

– *Akkor nálad annyiban sem maradt meg a készítés, mint Nagy Lászlónál, hogy az írás mellett olykor fessél, rajzolj, faragj?*

– Nekem az írásra sem nagyon maradt időm. Említettem, soha nem adatott meg, hogy az írásaimból éljek, akár csak részlegesen is, az egyetlen év ösztöndíjas időszak kivételével mindig munka mellett írtam. Talán most, ha elhagynám a Naplót... Nem mondom, néha érzek kísértést rá, így, az élet vége felé megbocsátható ez, hogy mindent odahagyva csakis a saját kedvtelésimmal foglalkozzam, de annyi bevégzetlen irodalmi képzet sorjázik előttem, hogy a festésre, rajzolásra valószínűleg akkor sem jutna idő.

– *Térjünk vissza második könyvedhez, a Közelhez. Sok világirodalmi párhuzamot emlegettek a regénnyel kapcsolatban. Én fontos-*

sabbnak láttam a különbséget. Míg például a *nouveau roman* a rideg külvilágot pásztázza szünet nélkül, szinte teljesen kikapcsolva az ábrázolásból az embert, az emberi lelket legalábbis, nálad az emberi lélek áll a középpontban.

– Ezt a könyvet a recsegő gyóntatószék ihlette, így hát nem véletlen, hogy középpontja a lélek. Olvastam Butort, Robbe-Grillet-t, a látásmódjukat érdekesnek találtam, de riasztott, hogy a pásztázó tekintet mögül s annak fókuszából is hiányzik a lélek. Azok a nyelvi mezők, amelyekből hiányzik a lélek, a konfliktus, a jellem, a lelkiismeret, a feszültség, számomra érdektelenek.

– *Voltak, akik Proustot emlegették veled kapcsolatban. Proustól viszont élesen megkülönböztet, hogy nem polgári környezetbe helyezed a történetet. Az önvizsgálat és az emlékezet működésének metafizikáivá emelt kérdése szokatlan téma a paraszti miliőben. Nem lehet ez az egyik oka a hallgatásnak, ami a nagyregényedet övezte?*

– Nem elhelyeztem a történetet, hanem megvallottam a történeteket. És ez lényeges különbség. A hatalmat és az anyagi javakat birtokló kiváltságosok kasztja igazságtalanul azonosítja a szegénységet a tudatlansággal és az érzéketlenséggel. Gőgjük, a kitaszítottak iránti közömbösség és lenézés érthető öngazolási szándék, de számomra semmiképpen sem vállalható magatartás. Régebben legalább az értelmiség törekedett arra, hogy nemcsak a társadalmi szolidaritás jegyében, de önazonosságának tisztázása érdekében is közel kerüljön a népiség szelleméhez. Azóta sok minden megváltozott. Kolumbán Miklós barátom évtizedekkel ezelőtt azt mesélte, Amerikában nem olvassák Steinbecket, mert szegény emberekről írt. Beláttam, a szegénységtől való dühödte elfordulás nem csak a

magyar értelmiség és polgárság áruványa, világ-jelenség. De bármennyire is az, képtelen vagyok azonosulni vele. Sosem voltak, most meg már különösen nincsenek, a lelki békémet veszélyeztető alkuk által megszerezhető karrier-vágyaim. – Minden későbbi kudarc ellenére ennek a könyvnek a születését sikerként elfogadva kell megköszönöm a sorsnak. A sors azonban nem személytelen vákuum. Szereplői vannak. Közülük is legelső a feleségem. Biztatása és megértése nélkül ez, a magyar hallgatás falára írt emlékirat sohasem született volna meg. A kinyomtatása újabb csoda. Ennyi sorskegyelem árnyékában szinte eltörpül a csalódás, hogy szem elöl veszett ez a könyv, azóta sem jelent meg egy kötetben új kiadásban. De hát ennek is jórészt én vagyok az oka. Kiadóként megtehettem volna, hogy kísérletet teszek az újrakiadás érdekében, de másra vártam. Nem kellett volna.

„Nagyapám dédumokáival tyúkokat etet a nagyberki ház udvarán”

– *Mondtad, sosem lehettél szabad író. Miféle munkakényszerek rabságában sínylődtél?*

– Első munkahelyem, ahol számottevő időt töltöttem, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat Andrassy úti

alagsori propagandaosztálya volt. Főnökünk, a verőlegény kinézetű, tengerészgyalogos frizurát viselő Jászberényi elvtárs akkoriban került a vállalathoz a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatói székéből ide is, mi másnak, igazgatónak. Éppen Hidas Antal *Ficzek úr* című trilógiájának tanulmányozásával voltam elfoglalva, s nem vettem észre, hogy belép az irodába. Megállt az asztalom előtt, és rám förmedt: „Maga mért olvas munkaidőben?” „Erről a könyvről kell ismertető írnom” – szabadkoztam. „Hát akkor írjon, és ne olvasson!” – adta ki a megfellebbezhetetlen utasítást. Első pillanatban elképesztő ostobaságnak tartottam a főnöki utasítást, és titokban azért mégiscsak elolvastam a könyvet. És ekkor be kellett látnom, Jászberényi elvtárs parancsában akaratlanul is mély életbölcesség rejtett, mert olvasatlanul valóban könnyebb lett volna egy semleges ismertető írni a könyvről. Ennek elle-

nére kellemes, afféle szocialista módi dagonyázó munkahely volt ez, egy szobában dolgoztam Mosonyi Alizzal, aki akkor Petri György felesége volt, Sumonyi Pap Zoltánnal, Váradi Lászlóval többek között, csak éppen

elképesztően alacsony volt a fizetésem, ezerháromszáz forint, miközben a nyolc osztályt sem végzett takarító-nő több mint kétezer. Kihallgatást kértem a már említett Jászberényi elvtárstól, csodák csodája, fogadott, és szóvá tettem a sérelmemet. Elkerekedett a szeme. Nem erre számított, inkább valamiféle zaftos feljelentésre. „Maga a munkásosztály ellen lázít?” – válaszolt kérdéssel a kérdésemre. Megszégyenülve hátráltam ki az igazgatói szobából. Ezzel a váddal akkoriban könnyen börtönbe lehetett kerülni, jobbnak láttam hát, ha menekülőre fogom a dolgot. – Az *Elérhetetlen föld* körüli küzdelmek a

„A gyerekek, Kati, Jani, Matyi japántyúkunkkal a remetei kertben, 1982-ben”

Művelt Népnél eltöltött időszakra esnek. Azért jutott Angyal Jánosra és rám az antológia ügyeinek intézéséből az oroszánrészt, mert helyben voltam, és munkahelyi kötelességeim folytán a többiekénél könnyebben el tudtam menni bárhova. – Innen kerültem a Csepel Művek Munkásotthonába népművelőnek, ezt ma úgy mondanák, közművelődési menedzsernek. – Előtte azonban történt két csábítás. Az első Pándi Páltól, a Népszabadság kulturális rovatának vezetőjétől jött. Próbaként íratott egy cikket velem a magyar közművelődés helyzetéről. Elolvasta, s a fejét csóválta: „Túl sötét a kép – mondta –, inkább ezt meg ezt kellett volna írni.” „De hát ezek statisztikai adatok – védekeztem –, és amit írtam, logikusan következik belőlük.” „Szóval nem dolgozza át?” – kérdezte csodálkozva, s elbúcsúzott tőlem végleg. Király István volt a második csábító. Korai verseimtől nem idegenkedett, nem én vittem el hozzá, véletlenül kerültek a kezébe. Behívatott magához, hogy megdicsérje őket. Igaz, a

hozzá került kollekcio többnyire tájverseket tartalmazott, egzisztenciális kételyeim elég rejtve tükröződtek bennük. Szemináriumi dolgozatot is írtam hozzá, amely a kettős időkezelés dramaturgiai szerepét taglalta

Illyés Gyula néhány prózai művében. Azt firtatta, kinek az elmélete alapján írtam a dolgozatot. Mondtam neki, a saját megfigyelésem alapján. Kissé csodálkozott rajta, hogy egy egyetemi hallgatónak is eszébe juthat valami csak úgy magától, de elhitte. Egyetem után felajánlotta, bővítsen ki a dolgozatot, s doktoráljak nála, ő mindenben támogatni fog. Kezdttem komolyan venni az ajánlatát, amikor újra behívatott magához. Közölte, hogy a mi kettőnk világnézete nagyon távol áll egymástól. Nem tiltakoztam. – Maradt a Művelt Nép Jászberényi elvtárssal, s aztán Csepel. Itt elfogadható körülményeket és fizetést biztosítottak. Milyen áron, az csak később derült ki.

– És hogy lesz az *ELTE-n magyar-népművelés szakot végzett fiatalemberről, e két kitérő után, dzsúdóedző?*

– Nem edzőként kerültem kapcsolatba a sporttal. Első, kényszer szülte amatőr próbálkozásomról már beszéltem. Ennek sikerén felbuzdulva Páncél Jancsi barátommal együtt

elhatároztuk, keresünk egy egyesületet, ahol a dzsiu-dzsiu hetvenhét fogását nem könyvből, igazi mester irányítása alatt gyakorolhatjuk. Akkoriban, közvetlenül az 56-os forradalom leverése után, a judo, a jó út, félrefordított magyar szakkifejezés szerint a cselgáncs önvédelmi tudományának gyakorlása csak kifejezetten megbízható és ellenőrzött műhelyekben történhetett. Mi két klubot fedeztünk fel, az Újpesti Dózsát, amelyről köztudomású volt, hogy rendőrklub, ami ezért sem, meg topográfiai helyzeténél fogva sem – rettentő messze volt Újpest Soroksártól – jöhetett

számításba. A másik klub az MTK volt, emellett döntöttünk. Az edzések az MTK-pálya tribünje alatti szuterénben zajlottak. A por, az izzadságszag és a disznósőrrel bélelt hagyományos tornaszőnyegek éktelen dübögése sem riasztott el bennünket a jelentkezéstől. Egy koszlalt füzetbe rötta fel a segédedző a nevünket és a címünket, telefonja jószerével akkoriban az elvtársakon kívül senkinek sem volt. Ez azonban nem jelentette azt, hogy részt vehetünk az edzéseken. Heteken át csak a karzatról szemlélhettük, mi zajlik odalenn a „szentélyben”. Amikor mégis sorra kerültünk, egy rövid bukfenckúra után rögtön belöktek bennünket a mélyvízbe pofozó-bábusnak. Páncél Jancsi azonnal meg is szökött, nem bírta a gyűrődést. Én igyekeztem ellenállni. Ettől a menők kedvenc edzőpartnerem lettem. Nem szerették azokat, akikkel, mint a felmosóronggyal, úgy lehetett feltörölni a szőnyeget. Küzdelemben akartak győzni. És győztek is. Elverték rendre, de egyre nehezebben. Innen, ebből

a pofozó-bábu szerepből, ahol a fogáshárításokon kívül alig valamit tanultam, neveztek első versenyemre, az ifjúsági Budapest-bajnokságra, amelyet meg is nyertem. Ez a fegyvertény aztán némi melléktekintélyhez juttatott a klubon belül. Még az edzések utáni sörözésekre is meghívtak hébe-hóba, de nagyon furcsállták, hogy csak Bambit iszom. Többnyire azonban el sem fogadtam a meghívást, mert nem volt pénzem. Ennek ellenére megbecsültek, még egy külföldi túrára is elvittek tizenéves ifistaként a felnőtt csapattal. Érettségi előtt némi könnyebbséget kértem, néhány hónapot, hogy tanulhassak. Az edző, mindenki csak Hanzinak hívta, a teljes nevére már nem emlékszem, választás elé állított: döntsem el, mondta, okos-tojás akarok lenni vagy dzsúdóbajnok. Akkor az okos-tojás mellett döntöttem, s egy időre abbahagytam a versenyszerű sportolást. – Bölcsészként a Közgazdasági Egyetemen tértem vissza hozzá az akkor induló egyetemi klubban. Itt a kevés edzés ellenére a válogatottságig jutottam. Bár szerettem a sportot, a dzsúdót, különösképpen pedig a versenysport mögött megbúvó, Dzsigoro Kano által kanonizált ősiséget, a zen buddhizmus mindenségig sugárzó szellemiségével körülvevő szamuráj virtust, de én inkább a magyar irodalom akkor még mágikusnak hitt, a nemzet lelkéig hatoló szó-légtérében akartam otthonra találni, s valamiképpen az ebben az irányban is szabadkezet biztosító foglalatosságot kerestem. – Sorsomat a dzsúdó irányába a Csepel Művek Munkásotthonában működő, Tamási Lajos vezette Olvasó Munkás Klub egyik rendezvénye terelte vissza. A rendezvényt, amelynek meghívottja

Tamási Lajos jóvoltából Veres Péter volt, én szerveztem. A mintegy száz fő befogadására alkalmas előadóterem zsúfolásig megtelt munkásokkal. Veres Péter fellázító, talán a lázító sem volna túlzó kifejezés, beszéde nyomán záporoztak a felszólalások, mindegyike egy-egy tabori panasz az akkori, '69 körüli kommunista hatalom ellen. Cédula jött a nagyfőnöknőtől, Szabóné szaksz. agit. prop. kult. biz. titk.-tól, mindig így írta alá a nevét, címeihez a körme szakadtáig ragaszkodva, hallgattassam el Veres Pétert. Hallgattassa el maga, írtam vissza meggondolatlanul. Láttam, összetépi, majd dühösen földre dobja a cédulát. – Nem tudom, ennek az incidensnek vagy egyéb renitens megnyilvánulásaimnak a következtében, nevelő célzattal minden héten egyszer meg kellett jelennem a pártbizottság egyik főnöke előtt, hogy beszámoljak neki a Népszabadság

elmúlt heti számairól. Nem tudom, hány ilyen beszélgetés hangzott el, mire betelt a pohár. A hangulatukat megidézendő egyről beszámolnék. Mi a szocialista demokrácia lényege, ezt firtatta a kérdés. Válaszom felháborította a funkcionárius elvtársat. Szabadkoztam, mondván, de hiszen én csak Biszku Béla vezércikkéből idéztem. A funkcionárius elvtárs föl-emelte, s az orrom elé tolta a mutatóujját. „Vegye tudomásul, mondta, amit szabad Biszku Bélának, azt nem szabad magának!” – Nem bírtam tovább a kiképzést, és otthagytam Csepelt. Amikor álláskeresőbe kezdtem, akkor jöttem rá, valami nagy baj történt, de nem tudtam, hogy mi. Sorra utasították vissza az imént még barátságosan invitálók is a jelentkezésemet. Végso elkeseredésemben – a feleségem szerény újságírói fizetéséből elképesztő létbizonytalanságban éltünk, Jani fiunk születésére vártunk, s egész hónapban azért takarékoskodtunk, hogy hó végén a villanyszámlát ki tudjuk fizetni – Ibos Ferenchez, egykori tanáromhoz fordultam, akivel az egyetemen jó viszonyt ápoltam, s aki közben a Központi Bizottság osztályvezetője lett. Protekciója folytán szerkesztői állást kínáltak elsőre a televízióban. A mosolygós, barátságos bemutatkozó beszélgetést két hét múlva durva elutasító levél követte. Végre úgy a tizenvalahányadik próbálkozás után – még kétkezi segédmunkásnak is jelentkeztem, de ott már eleve elutasítottak, mondván, túlképzett vagyok – a budakeszi művelődési ház vezetője, aki civilben Ágh István költő s Ménési úti kollégista társam sógora volt, szánt meg. Nemcsak alkalmazott, meg is mutatta a Csepelről minden-

„Rózsa Bandival Kiss Bence szüretén a Szent György hegyen”

hova utánam küldött káderjelentést, mill-lapot vagy mi az ördögöt. Körülbelül ez állt rajta: Fasiszta nézeteket vall. A rendszer ellensége. Ha az elsövel nem is, a második mondattal mindenképpen egyet kellett értenem. – Itt menedéket találtam. Elhátároztam, meghúszom magam. – Sajnos a sors újabb szirénhangokat küldött felém, az ország egyik legnagyobb cselgáncs szakosztályának vezetőedzője, akinek munkáját önként, barátságból Csepelen segítettem, fölkért, legyenek az egyesület utánpótlás szakágának vezetője, s én nem hallgattam a józan eszemre, sem budakeszi főnököm óvó tanácsára, elfogadtam az invitálást. Ebben nemcsak a sport iránti nosztalgiám, amely azt sugallta, hogy ott azért számít valamit a teljesítmény, hanem a jóval magasabb anyagi megbecsülés is motivált. – Hamar rá kellett jönnöm, rossz vásárt csináltam. Sokszor előfordult, hogy a felnőttek reggel nyolckor kezdődő edzését főnököm egyéb elfoglaltsága miatt nekem kellett megtartanom, s délután a másodikat is, este meg az ifikét. Egy-egy ilyen nap az utazásokkal együtt reggel fél héttől este tízig tartott. A közbeeső időket szinte lehetetlen volt értelmesen kitölteni. Jó, hát akkor legyen a sport, ha az irodalom világa nem akar befogadni, gondoltam. És tényleg, mint minden munkát, ezt is teljes odafigyeléssel végeztem. Az eredmények engem is megleptek. Tanítványom, Tóth Béla lett például a sportág első ifjúsági Európa-bajnoka. Az ifjúsági magyar bajnokságon a hét súlycsoport közül ötben a tanítványaim végeztek az élen. Némi elismerést reméltem, mivelhogy azt gondoltam, legalábbis itt, nem úgy, mint az irodalomban, a teljesítmény mégiscsak számít. Helyette szemrehányást kaptam, mondván, túlzott teljesítményre készítetve kiégetem a fiatalokat, nem lett volna szabad ennyi győzelmet aratnunk. Kábultan villamosoztam

haza az évről értekezletről jutalom helyett elmarasztalással, amelynek nem értettem az indító okait. Pedig érthettem volna. Még a kezdet kezdetén, talán fél éve lehettem a klubnál, amikor megpendítették, ilyen felelős állásban, amilyent én betöltök, illenék jelentkeznem a pártba, hiszen aki az ifjúsággal foglalkozik, annak szilárd ideológiai alapon kell állnia. Én akkor elengedtem a fülem mellett ezt a meghívást. A válasz mégis megérkezett. Egyre több probléma merült fel a munkámmal kapcsolatban. A végén már nem csak a munkámmal. Az egyesületből eltűnt száz négyzetméter tatami (zárójelben jegyzem meg, ez akkor egy lakás ára volt), s valakik a tatami eltűnését az én nyakamba akarták varrni. Egy névtelen levél azonban figyelmeztetett, hogy az általam valóban használt sportfelszerelések mellé rávezettek a kartonomra száz négyzetméter tatamit, és odahamisították az aláírásomat is. Nem volt könnyű kikászálódnom a csapdahelyzetből, de sikerült, s az élsporttal együtt kezdődő gyomorfekélyemtől is megszabadultam. – Állásom, kenyérkereseti lehetőségem azonban továbbra sem volt. Először a Közgazdasági Egyetemen vezettem tanfolyamokat, a tanfolyamos gyerekekkel több magyar bajnokságot is nyertünk. A versenyzetés mákonya beleivódott a sejtjeimbe, nehéz volt megszabadulnom tőle. Néhányszor volt klubomnak is megmutattuk, jobbak vagyunk náluk. – Be kellett látnom lassan, bár milyen eredményeket érünk is el, ez az út nem vezet sehova. Egyesületi, társadalmi támogató háttér nélkül fölösleges erőlködni. Elhátároztam, ésszerűsíttem a tevékenységemet, megélhetési dűszódódzó leszek. – Mivel Máriaremetén laktunk, itt szerveztem tanfolyamokat. Lemondva a versenyzetésről, először is arra próbáltam megtanítani a gyerekeket, hogy ha elesnek, ne törjék el kezüket-lábukat, másodsor, ha megtámadja őket valaki, eredményesen tér-

hessenek ki. A rendszerváltásig a tanfolyamokból meg a feleségem fizetéséből éltünk. Könnyebbség volt, hogy csak este kellett dolgoznom, a délelőtteim felszabadultak. És teljesen a magam ura voltam.

– *Ezeken a szabad délelőttökön írtad a Közel – Visszatérést?*

– Nem egészen, kicsit korábban, 1968-tól 75-ig. Ez az időszak azonban nemcsak a *Közel* megszületése miatt fontos számomra. Ekkor határoztuk el feleségemmel, Mezey Katalinnal, hogy családot alapítunk. Megszülettek a gyerekek, 1971-ben Jani fiunk, 74-ben Kati lányunk és 75-ben Matyi fiunk. Írásra szabad időm akkor se volt, úgy zsaroltam ki, sajnos ekkor már nemcsak magamtól, a családtól is, a célegyenesben már nem ment másként, hajnali öttől dolgoztam rajta.

– *Térjünk egy kicsit vissza a hatvanas évekhez, az Elérhetetlen föld című antológia megjelenéséhez. Miért kovácsolódottak össze nemzedéki csoporttá? Nem volt kockázatosabb csoportba tömörülve indulni? Nem lett volna taktikusabb és könnyebb külön-külön jelentkezni, kerülve az összefogásnak még a látszatát is?*

– Az a népi, nemzeti kuruc-érzéslet, ami bennünket akkoriban egy húrhangolt, csak elvétve adott táptalajt a karrier-megfontolásoknak. Érvényesülési szempontból nem jól döntöttünk, az érzelmi és az erkölcsi szempontok azonban akkor számunkra fontosabbak voltak, és számomra ma is fontosabbak a pusztai karrierépítésnél. Az akkori antológiák – *Tűztánc, Első ének, Költők egymás közt* stb. – a politika által szervezett gyűjtemények voltak. Szereplőik engedelmesen kuporodtak a hatalom lábához, amikor mi, rongyos kurucok a biztos bukás kockázatát vállalva is kirántottuk a kardot igazságérzetünk-től ösztönözve. El kell ismernem, a karrierharcban ők győztek, de nem biztos, hogy a hiteles szavakért vívott harcban is.

– *Foglald össze, kérlek, az Elérhetetlen föld létrejöttének, utóéletének meglehetősen kalandos történetét!*

– Tizenhárom év választotta el az antológia megjelenését az '56-os forradalom leverésétől. A nyilvánosan is emberéleteket követelő megtorlások alig néhány éve csillapodtak el, senki sem tudta, meddig.

A szovjet-orosz gyarmati hatalmat képviselő helytartói kultúrpolitika szolgákat keresett, esetenként beerte a fennhatóságát elismerő csendestársakkal is. A hatvanas évekre már sikerült konszolidálnia az irodalmi közállapotokat. Az ötvenhat utáni passzív rezisztenciát, az „írósztrájkot”, amely már a születése pillanatá-

ban is csak részleges volt, nemcsak az ifjú kommunisták, Györe Imre, Garai Gábor meg a többi tűztáncos törte meg, de a korábban elhallgattatott újholdások is sorra jelentek meg, részben betöltve a hallgató ötvenhatosok helyét. A hatvanas évek végére aztán mindenki belátta, akinek a hatalom – az aczéli kultúrpolitika – kezet nyújt, annak el kell fogadnia ezt a parolát, mert ha nem teszi, vége van, és senki nem ejt érte könnyet. A hatalom diadalünnepet ült. Nos, hát ebbe a diadalünnepbe piszkítottunk mi bele, mint légy a koccintásra emelt pezsgőspohárba. – Az antológia ötlete '65–66 táján, még egyetemista korunkban kezdett kialakulni. Eleinte csak közös felolvasóesteken léptünk fel az Eötvös Kollégiumban, a Ráday Kollégiumban és másutt, mai szemmel nézve óriási érdeklődés közepette. Akkoriban különösen pezsgő volt az egyetemi irodalmi élet, egymást érték az induló, majd betiltott lapok: a Mozdulók, a Napok, az országos botránnyá dagadt Tiszta Szívvel.

Nem volt hát különös óhaj, számunkra legalábbis nem tetszett annak, hogy azt a hangot, azokat a lázadó érzéseket, kétellyel átítatott gondolatokat, amelyekre rátaláltunk, s a múlttal való őszinte szembenézés vágyát a *Tűztánc* patyomkin-fal költészetével szemben felmutassuk. Számunkra

„Kolumbán Miklóssal a remetei teraszon”

mindez természetes törekvés volt, nem úgy a hatalom számára. A bolha ellen, mikor kiderült, hogy nagyon ugrál, egész kulturális hadosztályt mozgósított. A Magvetőnél szervezni kezdték az *Első ének*, a Szépirodalmi-nál a *Költők egymás közt* című antológiákat, hogy a miénket okafo-gyottá tegyék. Néhányunkat külön-külön megkörnyékezte a belső bomlasztás taktikáját is bevetették. – Több mint három évig tartott a harc, amit Angyal János és jómagam a kiadók és a minisztérium hivatala, a Kiadói Főigazgatóság ellenében vívtunk, vállalva az ügyintézés feladatát. Aztán amikor már minden elveszett, amikor a Szépirodalmi Könyvkiadónál Domokos Mátyás egy többtagú lektori bizottság élén, a Magvetőnél egy fennhéjázó titkárnő, a Kiadói Főigazgatóságnál Rádics József feltörölte velünk a padlót, és mi belenyugodva a vereségbe a magánkiadás mód-zatait fontolgattuk, bekövetkezett a váratlan fordulat. Kovács István és Utassy József Kiss Ferenc tanyáján

találkozott Darvas Józseffel, az Írószövetség akkori, nagyhatalmú elnökével, s előadták neki vesszőfutásunk történetét. Darvas elkérte a kéziratot és átolvasása után kiadása mellett döntött. Miért? Erről semmit nem tudok, csak feltételezem, annak ellenére, hogy Darvas a szovjet-kolonia-

lista rezsimet szolgáló keményvonalas káderré lett, az antológia olvasása közben felébredhettek benne ifjúsága lázadó népi-írói emlékei. Számító karrieristaként is fölmerte, itt az alkalom, hogy fityiszit mutasson a népiség eszméjét sárba taposó aczé-li kultúrpolitiká-nak. Bármilyen

indítékok játszottak is közre, a döntés megszületett, az antológia 1969 végén megjelent, ha jól emlékszem, kétezer példányban. És hamarosan el is fogyott. – 1970. március 15-én a Kossuth Klubban került sor a kötet bemutató estjére. Az érdeklődők nem fértek el az előadóteremben, egy részük kiszorult a Múzeum utcába. – A hatalom azonban nem nyugodott bele a vereségbe. Később Király István meg is győnta feleségemnek, hogy az antológia értékelését követően ő fogalmazta meg a párt központi bizottsága számára az 1970-es népi írók elleni határozatot, amely elsőrendű kultúrpolitikai célkitűzésnek tekinti a magyar történelmi folytonos-ságot vállaló irodalmi szereplők – így az *Elérhetetlen föld* – költőinek a hát-terbe szorítását (úgymond, hogy ne ismélldjék meg '56). A határozatot, mint ismert, tettek követték. – Ennek ellenére Juhász Ferenc, Nagy László és Illés Endre segítségével 1972 és 1988 között öt könyvem jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál.

– *Éreztek-e olyasmit később, mondjuk az Elérhetetlen föld megelevenése után tíz évvel, hogy az irodalomtörténet még mindig ez alapján alkot képet rólatok, miközben már mindenki a maga útját járta? Gondolok arra a leegyszerűsítésre, hogy a Kilencek Illyés és Nagy László poétikájából építkeznek. S eközben figyelmen kívül hagyták teljesen egyéni és egyedi útkereséseiteket, az új tárgyiasságtól a neoavantgárdig.*

– Csak a saját nevemben nyilatkozhatok. Rólam, az én írásaimról az irodalomtörténet nem vesz tudomást, sem a Kilencek tagjaként, sem egyébként nem tart számon. Egyetlen irodalomtörténeti felsorolásban sem találkoztam soha a nevemmel. Ettől még persze előfordulhatna valahol, mert be kell vallanom, azért nem én vagyok az irodalomtörténetek legnagyobb bűvárlója. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy a mellőzés nem érdekel, még kevésbé, hogy jólesik, csupán annyit, hogy ha mégis írtam volna valami érdemlegest, akkor ez az eljárás nem az én szégyenem. Az igazat megvallva nem a mellőzés, nem a megbecsülés hiánya, és még csak nem is a megvetés fáj igazán, hanem az, hogy azokat a könyveket, amelyeket képes lettem volna megírni, és a magyar irodalom szempontjából is fontos, mások által megírhatatlan könyvek lehettek volna, az ellenünk, ellenem irányuló ellehetetlenítési hadjárat következtében nem tudtam megírni.

– *Említetted az egyetemi irodalmi élet élénkségét. Gondolom, ez ösztönzött drámaírásra is.*

– Pontosabban az Egyetemi Színpad. Nem voltak sem színészi, sem rendezői ambícióim, de az előadásokon, a próbákön sokszor jelen voltam. Évfolyamtársam volt Mezey Kati, aki akkor még nem volt a feleségem, színészként részt vett a munkában. Az ottani színészek közül Kristóf Tibor és Jordán Tamás voltak

a kedvenceim és később afféle távoli barátaim is. Első párbeszédjátékom, az *Utazás* megelevenítését is nekik köszönhetem. Nem emlékszem pontosan, Tiborék vagy Tamásék könyhájában rögzítettük magnószalagra a hangjátékot kettejük alakításában. A hangeffektusokat Halász Péter szolgáltatta mesterien. Sokszor lejátszottuk a szalagot közönség előtt. Akkoriban még volt becsületük az efféle, földalatti üzeneteknek. A felvétel, úgy éreztem, igazi művé, már-már zeneművé avatta esendő mondataimat. Tíz évvel ezelőtt próbáltam megszerezni a felvételt, a nyomok még megvoltak, de nem sikerült, mint múltunk annyi minden megőrzendő mozzanata, ez is elveszett. – Ez a milió szülte a *Kenyérpusztítókat*. Meg a Ráday Kollégium földszinti szobáinak füledt, lázadástól lüktető légköre. A szabadulás utáni vágyat meg a szabadulásra való képtelenségünket írtam meg abban a többszáz oldalas párbeszéd-folyamban, amely Ruszt József kezébe került. Igazán magam sem gondoltam, hogy ez előadható színmű. Vallomás volt, hidegletlenség létele a nemzeti léttelenség egyéni létebe kódolt döbbenete. Mondhatni zűrzavaros fecsegés, de szándékosan nem akartam formába önteni. Azt hiszem, Kati adta oda Rusztnak, olvassa el. – Meglepetésemre Ruszt ahelyett, hogy a szemétkosárba dobta volna vagy átdolgozásra visszaadta volna a kéziratot, egy lelkesült olvasópróbára hívott, ahol a vázlatosan összeollózott mondatokból egy mások számára is érthető konstrukció bontakozott ki. Természetesen ezek után is sokat kellett dolgoznom rajta, de végül is összeállt a szöveggel meg az előadás is. Az egyetemi Színpad lehetőségeit tekintve sikerrel játszották. – A híre még Londonba is eljutott. Ezt onnan tudom, hogy Illyés Gyula jóvoltából a darab bemutatója után egy háromhetes párizsi-londoni ösztöndíjhoz jutva ott Sipos Gyula,

Szabó Zoltán és Határ Győző is mint reménybeli, a magyar drámát megújító szerzővel beszélt velem. Én már, aki túl voltam a Király Istvánnal történt szakításon, és náluk tisztábban láttam, tudtam, ez a darab nem a sikerek, sokkal inkább a kudarcok felé vezet. – Mit mondjak, nem örültem neki, amikor idő múltával kiderült, nekem lett igazam.

– *A drámáidat, hangjátékaidat közreadó kötetekben, amelyet az Új KÉZirat adott ki, korai műveid közül még Az ember jelent meg.*

– Az ötvenhat utáni depresszió, ha nem volna ez a kifejezés visszatetsző, azt mondanám, a kedvenc témám. Ezt írtam meg a darabban, amelynek végső formába öntése máig várat magára. Tudniillik a darab sokáig kéziratként hányódott a megelevenítés leghalványabb esélye nélkül. A rádiószínház 68-as pályázatára dolgoztam át. Ezt a változatot többször is játszották a rádióban. Az átdolgozott változatot sem tartom idegennek magamtól, de igazi hőfokon a történet csak az 56 leverésének pillanatait megidéző légkörben élne. Például ezt a munkámat is restaurálni kéne.

– *A mi lányunkat, a kötet záró darabját, úgy tudom, be akarta mutatni a debreceni Csokonai Színház, de aztán visszakoztak. Mi volt ennek az oka?*

– Bényei József volt akkor a színház igazgatója, s ő pártfogolta a bemutatót. Már az olvasópróbák is lezajlottak, amikor Siklós Olga, a rádió és a színházi élet nagyhatalmú megmondója Szabó Magdával elutazott Debrecenbe, és leállították a darabot. – Ez a keserű és kiábrándult bohózat *Európai völegény* címmel, átdolgozva, Bucz Hunor rendezésében a Tér Színházban tizenvalahány év elmúltával mégiscsak színre került. Sajnos idő híján ennek a darabnak nem készült el a nyomdakész változata, csupán az előadás szöveggel bújál valamelyik irattartómban...

– *Kodolányi Gyula Harold Pinter, Samuel Beckett világába helyezi a Kenyérpusztítókat. Egyetértés ezzel az értelmezéssel?*

– Ezek a szerzők is hatottak rám, azonban talán náluk is inkább az ír Brendan Behan. Lélektanilag, ha belegondolok, mindegyik színpadi művem, hangjátékom sültrealista. A *Kenyérpusztítók* a Ráday utcai bezártságról szól, meg az akkori egyetemi életről, a minket körülvevő rideg és kíméletlen légkörről.

– *Visszatérve fő műfajaidhoz, találtam egy, a verseidet és a prózát (és a Közelt a későbbi prózakötevekkel) összekötő közös, lényegi pontot. A középpontban mindig a látvány van, egyrészt valamilyen festői látásmóddal megfogott látvány, a láttatás mánora, másrészt ennek analízise, amely nem magyarázat, hanem a látványból eredő metafizikai élménnyé magasodó gondolatfutam. A legegyszerűbb, tárgyias látvány mögött is ott van mindig, amit Kodolányi metafizikai szorongásnak nevez. Csak a verseidből kiragadva két példát: „bámulod a hatszögletű nyár / lépesmész-lobbanását”; „a szöcske / acéldrót-bambán pattan el”. Olyasféle látásmód ez, amelynek talán a filmhez, a kinagyított, kimerevített vagy lassított mozgóképhez is van köze.*

– A festészet, a színház, a film közelébe az alkalom sodort, a nyelv, a szavak s a beléjük rejtjelezett ki tudja hány ezer éves titkok, azaz a költészet iránti vonzódás kiirthatatlanul ivódott bele a sejtjeimbe. Pedig részt kellett vennem néhány költészet-elvonókúrán. Nem segített. Természetesen mindannyian a szavak hangalakja, a szavakat körülzsongó jelentésmezők, a szavakat egymáshoz közelítő, egymástól eltávolító vonzások-taszítások világában élünk, de nem mindenki érzékeli és éli át, kutatja kíváncsian ennek a világnak kockázatokkal terhelt közelségét, a nyelvben rejtőző emlékezetet és lelkeséget. Én ezt sze-

rettem volna. Azokat a szavakat, szókapcsolatokat, mondatokat kerestem, amelyek erre a kifürkészhetetlen, ősidőből üzenő erőterre utalnak. Innen a furcsa szemlélet, a túlzott részletezés, a több időből egyszerre ugyanarra a jelenségre irányuló szinkronlátás, amely főként a *Közel* sajátja, s amelyet sokan kifogásoltak, mondván, modoros különködés.

– *Én ezt nem problémának látom, inkább egyfajta narratív bravúrnak. Pontosan modellezi az emlékezet működését: egyszerre látjuk gyermekönmagunkat a magunk akkori, egykori nézőpontjával, és logikusan hozzátesszük utólagos, mai értelmezésünket. Mondhatni, az egyetlen hézagmentes, hiteles emlékezés-folyamat.*

– Szó volt róla, azt én is hiteltelennek éreztem volna, hogy a harmincéves leírja, a hároméves mit gondolt, de úgy, mintha közben ő nem gondolt volna semmit. A látványhoz sem társíthattam pusztán a gyerek értelmezését, mert harmincévesen nem is emlékezhettem rájuk pontosan. Úgy gondoltam, az emlékezetemben megőrzött értelmezések teljességével kell szembenézni minden pillanatban, de úgy, hogy tudatában vagyok annak is, hogy ez sérült teljesség. – Visszatérve eredeti kérdésedhez: nem a film inspirált erre a látásmódra. Úgy kerültem először a filmkészítés közelébe, hogy a *Közel* megjelenése után Szobolits Béla megkeresett, vegyek részt készülő, tervezett filmje forgatásában. Azért nem mondom, hogy forgatókönyvíróként, mert a *Makacs álmok* nem igazi játékfilm volt. Nem lehetett a hagyományos értelemben vett forgatókönyvet írni hozzá. Egy falusi színjátszó kör élete s rajta keresztül a falu élete jelent meg a vásznon a Szobolits Bélára jellemző fanyar, megbocsátó humor görbe-tükreben. Afféle dramaturgiai, irodalmi tanácsadó voltam, szükségtelen kerékkötője a forgatásnak. Ennek ellenére szerintem a *Makacs álmok* kitűnő film

lett, igazi, hús-vér falusi embereket ábrázol szeretettel. Talán ezért is merült feledésbe. Pedig Béla Japánban még egy fesztivál-díjat is nyert vele.

– *A Közel viszonylagos visszhangtalansága nem lehetett egyetlen oka annak a váltásnak, ami Az örült poétikája felé vezetett. Miközben a különbségek mellett az közös bennük, hogy mindkettőben a főhős vívódó, kíméletlen önanalízise áll a középpontban.*

– Nem, nem hiszem, hogy ez volt az indító ok. A téma és a probléma-felvetés terelt más irányba. A világ változott meg, amelyről írnom kellett. Nem tudtam kikerülni. Pedig talán jobb lett volna. Volt, aki azt mondta róla, kietlen, szerethetetlen könyv, lélek nélküli, visszataszító főszereplővel. Nem tudom. Állandóan az motoszkált a fejemben, mi lenne, ha a *Kenyérpusztítók* tükörszereplői közül az egyik kiléphetne az ajtón? Valahogyan ezt próbáltam modellezni *Az örült* jelenetsoraiban. Hallottam olyan véleményt is, hogy ez nem is regény, ezek a saját élményeim, és hogy a főszereplő is én vagyok. Éppen az ellenkezője igaz. Ebben a regényben sokkal kevésbé vagyok benne személyesen, mint a *Közel*ben. Czine Mihály, aki írt róla a *Jelenkor*ban, jól látta, mit akartam. – Ebben a könyvben találtam rá arra a jelenetelési módszerre, amelynek segítségével az *Örvényes partján* sokáig kallódó történeteit sikerült életre keltenem.

– *Akár Az Örvényes partján formájára gondolok: novellafüzér, akár a Kenyérpusztítók mélyrealista-abszurdoid kísérletére, akár a Közel-Visszatérés narratív technikájára: mindegyik olyan formai kísérletezés, amellyel évekkal megelőzted a hazai divatot. A novellafüzér a kilencvenes években lesz divatos, a Közel Joyce-i, prousti ösztönzésű és értékű narrációja vagy tíz év múlva, Nádas Emlékiratokjában nyer újabb formát.*

Mintha előbb meglátnád – nem a divatot, hanem az irodalmi megújulás lehetséges útjait.

– Én nem tudom a saját könyveimet irodalomtörténeti mozzanatokként megítélni. Hol túl közel vannak hozzám, mintha az életem részei lennének, vagy néha már-már a testrészeim, máskor meg annyira távoliak, annyira idegenek, hogy szinte gyűlölöm őket.

– *Versesköteteid tízéves időközökkel láttak napvilágot. Költészeted kapcsán emlegetik Füst Milánt, Kassákot, Gulyás Pált. Az a gyanúm, hogy irodalmi megosztottságunk is az oka annak, hogy akik nagyra tartják Pilinszkyt, azok sem akarnak tudomást venni rólad. Pedig, úgy érzem, érdekes módon egyik legközelebbi rokona vagy – nem poétikai szempontból elsősorban, hanem inkább a gondolatiság szintjén. Ha nem is oly krisztianizáltan, de nálad is a megfoghatatlanságba, a metafizikaiba siklik gyakran a legreálisabb leírás, a legplasztikusabb látvány is.*

– Pilinszky verseit elég későn olvastam, és lassan barátkoztam meg velük. A bennük rejlő mágneses erő hatása akkor érintett meg először, amikor Mensáros László egy hosszú, monológga szervezett vers-estjét hallgattam, amelyben a versek a szerzők neve nélkül sorjáztak egymás után. Pilinszky verse szinte kivilágított a többi remekmű közül. Talán azért, mert új volt, a többi költő klasszikus vagy a közelmúlt nagyjai, az ő hangjuk már ismerősen csengett a fülemben. Pilinszkyé, hiába olvastam néhány versét korábban is, nem. Akkor, ott egészen a hatalmába kerített. Ma sem tudnám megmondani, hogy mivel. Hatott-e rám? Igen, valószínű hatott. De nemcsak ő. Nagyon sokan. Gulyás Pál

nem. Túl későn ismerkedtem meg a verseivel ahhoz, hogy tanuljak tőle.

– *Költészetedet végigkíséri a formákkal való virtuóz kísérletezés. Honnan tanultad a mesterséget? Mert ma már ez nem olyan magától*

„De ashi barai Madari Pistával egy ki nem adott judo-könyv készítése közben”

éretődő, hogy egy költő a mesterség fogásait is ismerje.

– Már az én időmben sem volt ez iskolai tananyag, még a bölcsészkaron sem. Varga Domokos sem igazított el verstani kérdésekben, hagyta, hadd keresgéljek. Csak a hibákra hívta fel a figyelmemet, meg arra, ha önkéntelenül rátaláltam valamire. Zenei műveltségem is nagyon hiányos volt, innen sem hozhattam ritmikai kultúrát. Verseket olvasva, régi és élő klasszikusokat, kortársakat, s az ő módszereiket ellesve tanultam. Később, már az egyetemen természetesen megismertem Horváth János, Fónagy Iván, Vargyas Lajos, Németh László verstani munkáit is. A vers ritmikai rendszerét, a ritmusban, rímekben, a hanganyag

adta tonalitásban, a képekben rejlő lehetőségeket, a velük való bánásmódot azonban felnőtt fejjel már nemigen lehet tanulni. Tudatosítani a kezdeti hályogkovácsságot, azt igen. Erre törekszem is folyamatosan.

– *Említetted, hogy íróvá válásodban jelentős szerepet játszottak a folyóiratok, amelyekhez tanárod révén jutottál hozzá. Tizenöt éve szerkesztetted a magyar irodalom egyik meghatározó folyóiratát, a Magyar Naplót. Több egyedülálló rovat és kezdeményezés fűződik a lap nevéhez, mint a világirodalmat közlő Európai Figyelő, szociográfiai írások sorát közöltétek, amelyek aztán könyvben is megjelentek, szemléztétek a társfolyóiratokat, jelent meg városbemutató sorozatotok, egy időben felvételi-felkészítő anyag is közöltétek. Hogy látod, mi a szerepe ma a huszadik jubileumát ünneplő Magyar Naplónak a folyóiratok piacán és az irodalom folyama-
taiban?*

– A húszévnnyi időből tizenöt fűződik az én főszerkesztőségemhez, az első öt évben egy sorom sem jelent meg a Magyar Naplóban, és látható volt, hogy itt nincs szükség rám. – A rendszerváltás után a máriaremetei kultúrházat vezettem, s közben saját és a barátaim szórakoztatására kiadtam a hébe-hóba megjelenő Remetei Kéziratok című periodikát. 1994 nyarán Tornai József kérésére, aki akkor az Írószövetség elnöke volt, benyújtottam pályázatomat a csödbe jutott Magyar Napló főszerkesztői állására. Amikor a választmány szavazati eredménye alapján kiderült, én nyertem el a cseppet sem hálás feladat ellátására a megbízást, azonnal tudtam, megértésre és kíméletre az irodalmi terepet uraló szereplők részéről

nem számíthatok. Azonban az a fortyogó gyűlölet, amely levelekben, buta, rágalmozó újságcikkekben, kuratóriumi áskálódásokban ellenem és a lap ellen megnyilvánult, még engem is meglepett. Mondják, ügyesen lavíroztam a ránk zúduló kartácstűzben, azért nem sülyedtünk el. Nem így van. Gyöngeségem ellenére az ügy, a népi irodalom iránti elkötelezettség tartotta meg a Magyar Naplót. Az én érdemem csupán az, hogy kitarítottam. Ha érdem ez egyáltalán, és nem butaság. Ennek a kitarításnak nagy ára volt. Legalább öt-tíz könyv. Személy szerint jobban jártam volna, ha megírom őket, ezért nem érzek a Napló életben tartása miatt túlzott elégedettséget. – Mondják, a sors előbb-utóbb az irodalomban is igazságot szolgáltat. – Bármennyire nem tudok hinni benne, jobb pillanataimban azért abban reménykedem, valóban így lesz. – Mint minden szerkesztő, én is azt mondom, a legfontosabb a jó kézirat, a minőség. Csakhogy mi a minőség? Az éppen aktuális irodalmi divathoz való ügyes alkalmazkodás? Mintha manapság ez a tévhit uralkodna a legtöbb irodalmi műhelyben. Szerintem a divathoz alkalmazkodó simulékony stílus, valamint a politikailag korrektnek tartott témák körüli sündörgés csak álminőséget szül. Ma másra van szükség. Először is jó volna végre mai szemmel, mai érzékenységgel hozzányúlni a nemzeti önismeret hatvan éve tabuként kezelt témáihoz, aztán a maiakhoz is. – Ha harcban áll a Magyar Napló, ezért a célért harcol azokkal szemben, akik továbbra is amnéziában akarják tartani a magyar irodalmi tudatot, s általa az egész nemzetet is.

– *Mindezek mellett vagy ellenére utánpótlást is sikerült a Naplóban kinevelni. Nagyon sok fiatal indul a lapnál, és fontos pillanat volt, amikor kiadót is alapítottak a folyóirat mellé, hogy az igazán tehetségesek könyvvel is jelentkezessenek.*

– Nagyon sok fiatal indult itt, de sokan elpártoltak a könnyebb érvényesülés reményében, különben is, könnyebb semmitmondó ujjgyakorlatokat pötyögtetni, mint a lényegét, a sokszor riasztó, szívszorító lényegét keresve küzdeni a szavakkal. De maradtak elegenden. Legutóbb a regénypályázatunk hozott napvilágra ismeretlen szerzőket. Berta Zsolt a *Jancsiszögben* olyan nézőpontból meséli el hőseinek hányódását a késő Kádár-korban, amely újnak számít irodalmunkban, és erre a fel-frissülésre nagy szükség van. Az a véleményem egyébként, hogy nemcsak a divatos irodalmi jártasságot, de a témafelfedező képességet is meg kell becsülni. Móricz Zsigmond *Hét krajcárját* korábban, mások két változatban is megírták, nyilván olvasta ezeket Móricz, és harmadjára megírta sokkal jobban. Tehát szükség van arra, hogy a téma az irodalmi megfogalmazás közelébe kerüljön, hogy aztán kiforrhassa magát. A mai magyar életből, de még történelmünkben talán éppen a legfontosabb mozzanatok nem találják meg irodalmi formájukat.

– *Többször fölmerült benned, hogy elég volt. Mégis maradtál.*

– Az utóbbi időben annyi adósággal küzdöttünk, hogy becsületbeli ügy volt maradnom. Ez az első év, amit, ha valami katasztrófa közbe nem jön, viszonylagosan kezelhető adósággal zárunk, tehát emelt fővel léphetnék le a színről. Hazudnék, ha azt mondanám, nem fordult meg ez a lehetőség is a fejemben.

– *Hogy látod, van-e, lesz-e folytatása, utánpótlása a népi irodalomnak? Egyetértesz-e azokkal, akik már le is mondanak a népi megjelölésről, s helyette nemzeti irodalomról beszélnek?*

– Létezik olyan nemzet, amely nem a népen alapul? A mai népfogalom nem szűkíthető le a parasztságra. A társadalom szerkezete teljesen

átalakult. Nem akarok botcsinálta szociológusként okoskodni, de azt azért mindannyian érzékeljük, a felső tízezer, és az alattuk hullámzó tömeg között óriási a különbség, talán soha ekkora nem volt. Nem akarok az arctalan, a jogaitól és egzisztenciális biztonságától megfosztott tömeg és a nép közé egyenlőségjelet tenni, pedig talán ezt kellene. A modern társadalom tömeggé gyúrta át a népet. Sajnos azt látom, a mai felső tízezer, tisztelet a kivételnek, tagjaiban alig-alig pislákol a nép iránti felelősségérzet. Talán ezért is nevezik inkább tömegnek, hogy ne lehessen felelősséget érezni iránta. Mert ugyan az arctalan tömeg lenézésen kívül mit érdemel? – Én a népiiséget, egyetértve Czine Mihállyal, érzületnek, a néplélek iránti fogékonyságnak tartom, nem stílusnak, nem irányzatnak, nem divatnak. Amíg a nemzet s benne megtartó erőként a nép létezik, addig a népi irodalomnak is van létjogosultsága. Ha eltűnik, a nép emlékezete tűnik el vele. Az irodalomnak – miközben természetes joggal foglalkozik az egyén, a lélek belső ügyeivel – meg kellene jelenítenie azt a közösséget is, amelyben létezik. A népi irodalom tehát nem csak a parasztokról szóló irodalom. A nép a kis egzisztenciák világa, a nemzet kilencven százalékát ők alkotják, mi alkotjuk. Ha a nemzet nagyobb részének ábrázolásával, gondjainak, panaszainak számbavételével nem foglalkozik senki, s ha a feladatot önként vállaló néhányak eltiltatnak az igazi nyilvánosságtól, összeomlik a nemzet tudat. Ez volna a cél? – A fennhéjázó, magukat a szürkeállomány egyedüli birtokosainak mondó média-értelmiségiek szerint a nép, a kisember szemszögéből azért nem érdemes komolyan szemlélni a világot, mert a szegény ember primitív. Én szegény emberek között nőttem föl, és azt tapasztaltam, hogy nagyon sokszor

bölcsebben és tisztábban formáltak véleményyt, mint azok az elit értelmiségiek, akik elárulták a nemzetet és folyamatos tragédiába sodorták.

– *Az iskolázatlan szegény emberre is igaz, hogy nem feltétlenül primitív...*

– Nagypám hat elemít végzett és intelligens ember volt. Ehhez tudni kell, hogy régen – s ma is efelé haladunk – hiába volt valaki osztályelső, ha nem volt családi háttere, nem tudott továbbtanulni. Aki okosnak születik, az okos marad, akkor is, ha műveletlen lesz. Az okosságot nem lehet az iskolában megtanulni – ott legfeljebb műveltséget lehet szerezni hozzá, mármint olyan iskolában, ahol művelt tanárok ülnek a katedrán, és valóban tanítani és nem túlélni akarnak. A népi gondolkodáshoz az is hozzátartozik, hogy a szegény tehetségeknek is meg kell teremteni a lehetőséget a tanuláshoz már a kezdetektől.

– *Raadásul a szegény parasztember, akármilyen keveset tanult, a faluban egy teljes világnyi közösség részese, és teljes értékű, emberi életet élhet. Ezért is katasztrófa a falvak megszűnése...*

– És tegyük ehhez hozzá, hogy a nemzet utánpótlását soha nem a városi lakosság biztosította, hanem a falvaké. Miért kell megszüntetni a falvakat? Mert így lehet megszüntetni a nemzetet. Azt mondják, milyen gyalázat osztatlan iskolában tanítani a gyerekeket. Miért volna az? Hány tehetség került ki ilyen iskolákból? Miért ne hallhatnák, ösztönözhetnék egymást a különböző korosztályok? Soroksáron több mint negyvenfős osztályokban tanultunk, kezelhetetlen keverék népeséggel – svábok, csángók, betelepülők, mint mi is –, mégis: a kiváló tanárok révén mindegyikünk, aki felsőbb iskolába lépett, megállta a helyét. Az oktatást nem elsősorban a rendszerek teszik hatékonná vagy hatástalanná, hanem azok a tanárszemélyiségek, akik a katedrán állnak.

– *Kíváncsi volnék, milyen gondolatokat kelt benned ma ez a néhány sor korábbi verseidből. Nem a versek magyarozatát kérem persze, csak afféle mai, spontán reflexiót. „Gyermekeket nemztek / s fölneveljem őket a folytatáshoz”, írod a Döblingi múltban. „Ezen a földön nincs csoda, / mindezt ki kell bírunk csupán, / ki többre vágyik, ostoba” – ez pedig a Gramofonból való.*

– A Gramofon a hatvanas években született. Az idézett két sor egy profán, kuplészerű dal summázata, a hatvanas évek fiatalságának kiabrándultságát, amely az enyém is volt, próbáltam bennük kifejezni. A *Döblingi múlt* későbbi, a hetvenes években született, abban az élethelyzetben, amikor a saját kezünkkel próbáltuk rendbe hozni, kibővíteni a házat, hogy a három gyerekkel valahogyan elhelyezkedhessünk benne. Nem Széchenyi-léptékű építkezés volt ez, de a belé fektetett személyes energiák tekintetében talán meg is haladta azt.

– *A vers egy másik rétegét megragadva: ha nem kellettél te, Oláh János a kádári világnak, nemes bosszút álltál, hogy mintegy – három gyermek apjaként, unokák hadával – megsokasítottad magad.*

– Ez nem elvi kérdés volt. A gyerekek, ha meg akarnak születni, örömmel kell fogadni őket. S mi örültünk nekik. Sok baj, sok gond szakadt ránk, de ez megtartó erő is volt. A feleségem, a gyerekek nélkül, bármennyi bosszúságot is okoztak olykor, aligha bírtam volna ki azt a mérhetetlen kilátástalanságot, amely akkor körülvet.

– *Nyilván az sem elszánás eredménye, hogy a gyerekeid mind művészek lettek. Elsősülött fiad, Lackfi János immáron neves, elismert költő, író, két kisebb gyereked viszont a képzőművészeti vénádat örökölték. Nem ódzkodtál, nem próbáltad őket lebeszélni?*

– Janit az édesanyja indította el a költői pályán. Hozzá fordult első próbálkozásaival. Nem csupán azért, mert jobban bízott az ízlésében, mint az enyémben, hanem mert ebben a kérdésben, az irodalmi tehetségek istápolásában ő utolérhetetlen volt és maradt. A sárvári diákirók pályázatának és táborának vezetőjeként a mai, már nem is csak fiatal írók többsége az ő nevelvénye. Így hát természetes volt, hogy ő adta áldását fiunk első verseire is. – Nemcsak én voltam ideig-óráig képzőművész, Kati a tatabányai képzőművészeti kör szorgalmas látogatójaként tovább kitartott a festés-rajzolás mellett, mint én. Tehát képtelenség volt a fertőzés. Matyi fiam kezdetől a képzőművészet iránt érzett s kapott családi biztatást. Kati lányom biológusnak készült, kertésznek anyai nagyszülei nyomdokán. Hamar otthagya azonban a kertészeti egyetemet, keramikus lett, Kun Éva tanítványa. A formák iránti érzékenységét látva ösztönöztük, tanuljon tovább. Pécsen kezdte a képzőművészeti egyetemet, majd Budapesten fejezte be Matyi fiammal együtt Kő Pál tanítványaként.

– *„E konok nyelvet kevesen beszéljük, / ahhoz mégis túl sokan, / hogy értsük egymást.” „Megosztva kell kiállni az együtt is reménytelen” – szól két epigrammád, a Magyarok és az Egyszerűsítés. Hogy látod ezt a kérdést ma?*

– A meg nem értés, az együttműködés hiánya, sokszor így érezzük, magyar átok, magyar betegség, s a vers írása közben így éreztem én is, de – jutott eszembe aztán – ez a nyelv konokságával, létével mégiscsak a megértésre ösztönöz. Rejtve az a remény is benne van a versben, meghallva e megtartó nyelv ősi, konok hívását, egymás felé fordulunk végre. Nemzet csak akkor létezhet, ha van olyan erő, amely összefogja a sok egymással viszálykodó akaratot.

Vallási, politikai intézmények, szimbólumok, a gyarapodás, az erő érzete, a mártíromság tudatosítása, vagy bármi. A magyarság a huszadik században mindent feladott, elvesztett, nem véletlen hát, hogy a nemzeteszme ereje aggasztóan elapadt. Az utolsó mentsvárunk a nyelv maradt. Most ezt is el akarják venni tőlünk, és mi nem ragaszkodunk eléggé hozzá. De megosztva ki lehet-e állni, amit együtt is reménytelen?

– *És ma vigasztal-e, egyáltalán fontossá tud-e válni, hogy átlátsz a „szögesdrót-szítán” (noha ez ma nem szögesdrótból van)?*

– Nem jó átlátni a szítán. Mert amit látok, azt jobban szeretném nem látni. Jobban szeretném illúziókban ringatni magam. Aztán meg ott lapang bennem a kétely, hogy igazán azt látom-e, ami mögötte van, vagy csak elképzelem, és nem valós fenyegetésekkel, csupán a saját rémálmaimmal viaskodom! A szabad szellemet most valóban nem szögesdrót veszi körül, most a hazugság-szítán próbálunk átlátni. Ennek a tisztánlátási kísérletnek is megvannak a maga buktatói, ha mások is, mint azé a

kísérleté volt, amikor a szögesdrót véresre sebezte az arcunkat.

– *„Nem-létre hangolódva / élvezem a ringó lomb-sötét / elvesző ritmusát.” Bár elvesző ez a ritmus, mégis azt érzem hangsúlyosabbnak, amit az ige mond: élvezem. Mi hoz neked megnyugvást, mi pihentet a mindennapokban, kilépve innen a Ferenc körüti szerkesztőségéből, a mindennapok imamalmával?*

– Ha kiülhetek otthon a teraszra, és nézhetem a Remete-szurdokot...

– *Szőlővel, borral is foglalkozol.*

– Majdnem el is felejtettem. Igen, és ha felhozhatok a pincéből egy üveg öreghegyi rizlinget, saját termést a lovasi szőlőből, fellélegzem. A bor, amikor kitöltöm, olyan nehezen moccan meg a pohárban, mint az olaj. Illata fölidézi a Balaton tükkrét. Szeretem a szőlőt. A vele való fárastó bajlódást is. Metszeni is szeretek. Jó barátságban lenni a földdel, amiből vétetünk, mert úgyis ő fogad be végül.

– *Jó, tehát Máriaremete, és pihensz a teraszon...*

– Írhatnék is, amikor hazamegyek. Néha fel is teszem magamnak a kér-

dést, miért ülök a teraszon és nézem mindig semmittevően ugyanazt a látványt. Nem unom még? Miért nem csinálok valamit? A mai civilizáció azt sugallja, ha szükség van rá, ha nincs, örökké cselekedni kell, minden örökké él, a televízió örökké sugároz, a rádió örökké bömböl, tehát sose halunk meg. Pedig dehogynem. Ha van is öröklét, az nem a médiavilág örökké tolakvó jelenléte, valami egészen más, talán a világegyetem isteni nulla pontja, amelyhez lassan-lassan éveink múlásával közelítenünk kell. A mai ember menekül ettől az Isten csöndjét sugárzó nulla ponttól. Megadta magát a modern társadalompszichológia cselének, amely szerint egy pillanatra sem maradhat magára büntetlenül, mert a magányban fölébrednének benne egzisztenciális félelmei, s elnyelné a depresszió kútja. Én éppen a fordítottját érzem. Nekem pihenés, ha békén hagynak, ha csönd vesz körül. A „nem-létre hangolódni”, ahogy írtam, csak úgy lehet, ha az ember átadja magát az elemi létezés ritmusának.

Nagy Gábor

„Nagynénémnél Jani fiam családjával. Balról Kati lányom mellett az öt unoka: Dorottyia, Simon, Ágnes, Johanna és Margit. Háttul menyem, Juli”

ANGYAL JÁNOS
**Az Elérhetetlen föld sorsa
 és fogadtatása**

A múlt évi „arccal a fiatal irodalom felé” kampány – mint ez lenni szokott – lassan elszenderült, az új irodalom eredményei pedig művekben, kötetekben kezdtek beérni. A kampány elvi tisztázódást és gyakorlati eredményt nem sokat hozott. Nyugodtabb idő szükséges az objektív felméréshez, reális értékrend kialakításához, az irodalmi gyakorlatnak az eredményekhez való igazodásához. Úgy vélem, eljött ennek az ideje. Ehhez a feladathoz adalékként érdekes lehet a jellegzetes arcú *Elérhetetlen föld* című antológia több mint hároméves hányatott sorsának és fogadtatásának elemzése. Értéktételre nem vállalkozom, elfogult vagyok ugyanis: kezdettől fogva belülről kísértem végig az antológia munkálatait.

Előljáróban le kell szögezmem: az *Elérhetetlen föld* nem képvisel egységes költői iskolát, irányzatot. Nem valamilyen új izmus meghirdetése, esetleg régi iskola egységes elfogadása hívta életre a Kilencek csoportosulását. Az antológiában ne keressünk egy többé-kevésbé kidolgozott vers-modellt vagy azonos poétikát. Azonos alapokról beszélhetünk csak: ez a magyar költészet folytonosságának tudata, hagyományaink tisztelete. Ebben a közös talajban gyökerezve a kilenc költő egyéniségének és mondandójának megfelelő saját költői módszerét keresi a magyar irodalom újabb eredményeinek vagy akár más irányzatok (például a beat vagy a konkrét költészet) eszközeinek az asszimilálásával is.

Torzítanak a képen azok az ítéletek, amelyek a kilenceket egységesen valamiféle újnépies irány folytatóiként üdvözlik, vagy netán rosszindulatúban „nép-nemzetihonfibus” csoportosulásnak nevezik.

Az *Elérhetetlen föld* esetében teljesen egységes ideológiai koncepcióról nem beszélhetünk. Elégedjünk meg annyival: világnézetük etikai alapjai azonosak, a hasonló költői-erkölcsi tartás rokonítja őket egymással. A társadalmi cselekvés lehetőségének tekintik a költészetet, ítélni akarnak a költészet felelősségével és eszközeivel, és vállalni a megítéltetést – saját lelkiismeretük szerint. Elkötelezték magukat tehát egyfajta költészet és költői magatartás iránt: a cselekvő, közéleti érdeklődésű és érdekű irodalomhoz, megvalósítási törekvésük azonban más és más – az irodalmi teremtés egyszerűségéből következően. Ha mint csoportról beszélünk tehát, költői és embereszményüket ajánlatos

tágabb megközelítéssel fogalmazni; véleményem szerint ez a marxi szabadságfogalomból vezethető le: szabadok akarnak lenni valamire és nem valamitől.

Az antológia vajúdása

Az etikai-költői tartás volt a legjelentősebb tényező a csoportosulás kialakításában. Az antológia terve még a *Tiszta Szívvel* című egyetemi folyóirat körül megszületett, nem véletlen azonban, hogy csak az antológiában szereplő kilenc költő tartott ki végleg a közös bemutatkozás mellett, hogy ők kilencen tudták vállalni egymást. Egyesek a már elért költői rangjukat féltették az „önképző-körörsdi” formától, mások reménytelennek ítélve a vállalkozást, az egyéni érvényesülést célravezetőbbnek látták.

Az „önképzőkörörsdi” végül is az antológia hasznára vált. 1966 őszén a hetenkénti találkozókön mindenki elolvasta a sorra kerülő költő verseit, és szavazott. Ez lényegében tízszeres lektori szűrést eredményezett, olyan szelektálást azonban, amely egymás törekvéseinek pontos ismeretén alapult. Előzetes szempont nem volt az antológia válogatásánál, arra törekedtünk, hogy mindenki a legjobb és legjellemzőbb verseivel szerepeljen. A szerkesztés alapelve az volt, hogy az egyes válogatások kontrasztba helyezésével a költői portrék élesebben rajzolódjanak ki, az azonosságokon túl a költői egyéniségek érvényesüljenek.

Az antológia fél év alatt megszerkesztve, legépelve elkészült, gondozását azonban egyik irodalmi kiadó sem vállalta. Nagy László, Váci Mihály, Juhász Ferenc és Kormos István tanácsait megfogadva újrakeresztettük a kötetet, az ő egyértelmű és egybehangzó lektori ajánlásuk azonban nem volt elegendő a magánkiadási engedély megszerzéséhez. Hosszú huza-vona után végül Darvas Józsefnek, az Írószövetség elnökének közbenjárására az Írószövetség KISZ-szervezete vállalta a gazda szerepét.

A sok segítő szándék mellett kezdettől találkoztak a Kilencek gyanakvással és lekicsinyléssel is fiatalok és nem fiatalok részéről egyaránt. Egyesek eleve gyanús szemmel figyelnek minden csoportosulást és műhelyteremtő kezdeményezést, s a legjobb esetben is klikkezést gyanítanak mögötte. Ez a bizalmatlanság éppen a cselekvő, közéleti érdeklődésű költőket sújtja elsősorban. Az irodalmi gyakorlat bizonyos szintjein mutatkozó ilyen felfogás alapja az az elmélet által rég meghaladott álláspont, amely a szocialista irodalom egységét a meglévő ellentmondások eltussolásával kívánja megteremteni.

A kilencek sohasem vindikálták maguknak a jogot, hogy egyedül ők képviseljék a fiatal irodalmat, távol áll tőlük az a felfogás, hogy költői értéket csak az ő koncepciójuk alapján lehet teremteni. Meggyőződésük, hogy a vélemények differenciálódása, az egymástól elütő pólusok kirajzolódása a feltétele az egészséges irodalmi fejlődésnek. Oláh János írja egy meg nem jelent előszóban: „Irodalmunk fejlődését ellentétes törekvések mozgatják. Ezek közül az ellentétek közül akartunk mi fölmutatni egyet, összetartozásunkat, másoktól való különbözőségünket.”

Az antológia visszhangja

Czine Mihály köszöntötte elsőként az antológiát a rádióban elmondott és a Népszavában megjelent cikkében (*Elérhetetlen föld*, Népszava, 1970. jan. 10.). A kilencek egyik jellemző, közös tulajdonságát emelte ki elsősorban, a magyar költészet hagyományainak tudatos vállalását: a társadalmi és nemzeti lét, a magyarság és az emberiség kérdéseinek egységben látását. Szabolcsi Miklós (*Tűnődés új költőkről*, Új írás, 1970. 3.) az új költészet általános tendenciáit elemzi a közel egyidőben megjelent két antológia, a *Költők egymást közt* és az *Elérhetetlen föld* kapcsán. A jellegzetes költői magatartásformák, a költői irányzatok, iskolák s az emberkép alapján vonja le esztétikai következtetéseit, s felrajzolja az egyéni arcéleket.

A leghatározottabb bírálatot az *Elérhetetlen föld* költőiről saját költői koncepciója, esztétikai rendszere alapján Horgas Béla írta (*Irodalom és lehetőség*, Valóság, 1970. 3.). Rózsa Endre nyilatkozatából kiindulva („Az a nehéz, hogy olyasvalamit szeretnék verseimmel megoldani, ami nem elsősorban a költészet feladata”) az egész antológiát a publicisztika körébe utalja: „az értékek és hibák csak részben tartoznak az esztétikához”. A kötet homogenitását emeli ki, a különbözőséget elhanyagolja, amely pl. Molnár Imre és Utassy József vagy Kiss Benedek és Oláh János költészete között nyilvánvalóan megfigyelhető, így sommás esztétikai ítélete egy körülhatárolt, ezoterikus, elvont igényű költői koncepció előítéletének tűnik egy másfajta, közéleti igényű költői koncepcióval szemben, mert nem elemez, és nem differenciál. „Kritikának elvont, versnek felületes; absztrakt, de nem úgy és olyan mértékben, olyan művészi mélységben, hogy gondolati-filozófiai erejével hasson” – írja az egész antológiára vonatkoztatva. Ítéletére nyilván található példa a kötetben, de a kétfajta költői koncepció között a polémia egészséges folytatása a továbbiakban a művek alaposabb elemzésével, másrészt művekkel történhet.

Almási Miklós (*Keresem a költőt*. Kritika, 1970. 2.) a költői magatartás és koncepció után nyomozva Horgaséhoz hasonló eredményre jut. A „társadalomkritikai attitűd magvatlanságáról”, „gondolati erőter hiányáról”, „ideológiai dezorientációról” ír, s ezzel magyarázza, hogy a kötet „negativitása nem érik át gondolt, cselekvőképessé vagy cselekvésre indító társadalomkritikává”. Érinti ezt a problematikát *Könczöl Csaba* is a Kritika következő számában: „Pontos választ adni a kötet költői nem tudnak – ez »nem elsősorban a költészet feladata«. A bennük feszülő cselekvésvágy is tárgyát keresi még, – de lefojtottságuknak, a kiüttlanság érzésének, az erőiket szétmorzsoló ellentmondásoknak nevet adni valamennyien megpróbálnak.”

Almási Miklós szándéka tiszteletre méltó, a társadalmi lelkiismeret alapján felelősnek tekinti magát a költők következő lépéseiért: „Nem is elsősorban intóinkkal, hanem orientációt nyújtani képes gondolati-társadalmi példánkkal, de társadalmi gyakorlatunkkal is, s hadd írjam le: cselekvő lehetőséget teremtő gesztusunkkal, a »beleszólást« lehetővé tevő segítségünkkel.” És az is a helyzet paradoxonából következik, hogy épp azokat marasztalja el, akik leginkább megpróbálták „társadalomkritikai attitűdjüket” versbe foglalni és tisztázni, – tévedések kockázatával is. Elvégre az téved, aki cselekszik, aki téved, az pedig vállalja a tévedésért járó bírálatot is. Almási Miklós ítélete azért kérdőjelezhető meg, mert figyelmen kívül hagyja a társadalomtudományi és költői tudatforma sajátosságait, és túl ezen: meg sem kísérel elemzéssel felderíteni az egyes költők konkrét ideológiai tévedéseit, koncepciójának torzulását, csak általánosságban ítél. A költői módszerre, fogyatékoságokra vonatkozó bírálata sem elemzőbb és differenciáltabb, inkább csak kinyilatkoztatás: „néhány élmény, sokk, emlék, hangulat valóságelemeiből közvetlenül akarnak általánosítani – jóllehet az általánosításhoz sem költői eszközeik, sem gondolati muníciójuk nem elegendő.” Hadd idézzek egy ellenvéleményt Kiss Dénes szubjektív vallomásából: „Erő van bennük és hit. Teljesebb, mint a mi nemzedékünkben volt, mert több benne a szükséges kételkedés, szavuknak aranyfedezete van,” (*Levél az Elérhetetlen földről*. Jelenkor, 1970. 4.)

Kenyeres Zoltán (*Új költészet elé?* Népszabadság, 1970. I. 11.) és Ilia Mihály (*Új költők sorakoznak*. Tiszatáj, 1970. 4.) célravezetőbb módszerrel közelednek az antológiához. A költőegyéniségek számbavételét tekintik elsősorban feladatuknak, s a költői teljesítmények ismeretének birtokában kísérik meg földeríteni az érintkezési pontokat, közös szimptomákat. Kenyeres Zoltán a két antológiából (*Költők egymást közt* és

Elérhetetlen föld) kirajzolódó nyugtalanság, lázongás, rossz közérzet társadalmi okait kutatja, s a társadalmi fejlődés paradoxonjából vezeti le: „a szocialista hatalom megszilárdulása után bekövetkezett változás a nyugalom volt.” A hamis tudatból eredő ideológiai bizonytalanság mellett a teremtő nyugtalanságot is észreveszi azoknak a költőknek a törekvésében, akik a költői cselekvés lehetőségeit keresik a megváltozott környezetben. „Ezek a költők szolgálatra jelentkeznek, szót kérnek a társadalom harcában” – írja.

Ilia Mihály a Kilencek „folytonosságot hangoztató, közéleti szenvedélyt sugalló tulajdonságuk” irodalmi és társadalmi gyökereinek föltérképezését végzi el. S anélkül, hogy Horgással vitatkozna, a költői teljesítmények alapján ellenkező következtetésre jut: „A kilencek jelentkezése sem egyszerűen egy antológia megjelenése. Olyan költői magatartásforma megújításának kísérlete is, amelyet az utóbbi időben sokan nem tartottak már korszerűnek, eléggé »költőinek«. A közéletének gondjai szövődnek be legjobbjaiknak verseibe, s ez nem csupán a költőösök utánzása, hanem tehetséggel párosuló szenvedély, mely a készen kapottnak hitt haza újabb birtokbavételévé tágul mindannyiuk részére elkerülhetetlen föladatként.”

Az *Elérhetetlen föld* ilyen megközelítésével találkozunk több más cikkben is. *Halász Géza Ferenc (Pályakezdő költőink*. Forrás, Kecskemét, 1970. 2.) társadalmunk demokratizálódási igényével veti össze a kilencek törekvéseit. *Görömbei András (Elérhetetlen föld*. Alföld, 1970. 3.) az antológia legjellemzőbb vonását az erős szociológiai és történelmi érdeklődésben, költői értékeit az értelem és érzelem, a hagyományos és modern szintézisében, formai és eszmei törekvések egységében látja.

„Csak ez a vers találja meg, akit keres!” – Györi László költői kívánsága teljesült. Az *Elérhetetlen föld* napok, hetek alatt elfogyott a könyvesboltokból. De a vers, a versek igazibb értelemben is eljutottak az olvasókhoz. Felolvasó-estek sora bizonyítja, hogy eleven társadalmi igény van a köz gondjait és az egyéni lét eszméléseit egységbe fogó irodalomra. A tágabb irodalmi közvélemény sokkal hamarabb és kevesebb fenntartással fogadta, és elfogadta a Kilencek költészetét, mint a közvéleményt meghatározó fórumok. A népből jövő új értelmiség gondjaiban, vívódásaiban a magáéra ismert.

Mozgó Világ, 1971/1.

VASY GÉZA

Előítéletek helyett újraolvasást!

1969 augusztusának végén Lillafüreden megrendezték a fiatal írók tanácskozását. Ekkor már folyamatban volt a Kilencek antológiájának megjelentetése. A tanácskozáson felszólalt Rózsa Endre, Péntek Imre, Oláh János, Utassy József, Mezey Katalin levelét pedig Kovács István olvasta fel. A vitaindító előadást Jovánovics Miklós, akkor az Új Írás főszerkesztője tartotta. Egy bekezdés erejéig a Kilencekkel is foglalkozott, eléggé felemásan. Nem tartotta őket alkalmasnak egy markáns irányzat elindítására, azért sem, mert néhány kortárs költő vonzaskörében írnak. Láthatóan azt szerette volna, ha a csoport felbomlik: „Ez az antológia – úgy tudom – három évvel ezelőtt készült el, és mostanában fog megjelenni. Tapasztalatom szerint már nem lehet a Kilencek minden tagját egy kalap alá venni, megkezdődött a differenciálódás a tehetség és a szemlélet alapján.” Majd leminősíti a „nagyon tehetséges” Utassyt mint Juhász Ferenc epigonját, s megdicséri Rózsa Endrét, akivel pedig komoly konfliktusa volt. (Utassy verseit Juhász-epigonizmusként olvasni lírai botfűlüléség egyébként.)

Domokos Mátyás, aki a kiadást elutasító Szépirodalmi Kiadó főszerkesztője volt, határozottan kiállt a Kilencek mellett: „nem lehet elutasítani azt az igényt, amely az Utassy-féle csoport – nem tudom másként nevezni, csoport – hozzászólásaiban és vallomásaiban fejeződik ki: a hétköznapoknak akár csendesebb, akár viharosabb állandó, írói, művészi szembesítését a végcélokkal, illetve én eszményeknek vagy gondolatrendszernek nevezném inkább.”

Még egyértelműbben fogalmazott Ratkó József: „...én közösséget itt a jelenlévő írók közül legszívesebben az Utassyék nemzedéki csoportjával tartok, mert emberileg, társadalmilag és művészileg nekik a legérvényesebb jelenleg, az én megítélesem szerint, a szavuk, nincsenek gyanús felhangjaik és azonkívül – hogy mondjam – nem kínálnak, nem, nem... nem csinálnak mutatványokat. És azt hiszem, hogy költőnek vagy írónak nem is szabad bohóckodnia. Ők nem teszik ezt.” (A konferencia jegyzőkönyve: *Fiatal írók tanácskozása, Lillafüred, 1969*. Széphalom Könyvműhely, 1995. Utassy felszólalását nem rögzítette a hangszalag.)

Az Új Írás egyébként 1969 nyarán három hónapon át ankétot közölt fiatal írókkal. A júliusi számban harminckét érintett nyilatkozott. Közülük huszonkettő indult költőként. A Kilencek közül heten kaptak megnyilatkozási lehetőséget, Györi László és Kovács István hiányzott csak. Ez, a Lillafüredre való meghívás, majd hamarosan az antológia megjelenése egyaránt a tudomásulvétel jelzése volt.

Az *Elérhetetlen föld* fogadtatása, különösen az előzmények után, s annak figyelembevételével, hogy a pályá-

kezdőkről élesebb kritikák szoktak megjelenni, egészen jónak mondható. A kritikai visszhanggal korábban részletesen foglalkoztam (Pannon Tükör, 1997. 4. és *A Kilencek*, Miskolc, 2002.), így most csak vázlatosan ismertetem a véleményeket. Az elutasításnak hol ideológiai, hol esztétikai indokai voltak. Legélesebben Almási Miklós fogalmazott, aki kereste, de nem találta a költőket, s magatartásukat szerinte „józanságba, hűvös objektivitásba burkolt elvont, magvatlan ellenzékiesség, gondolati centrumot nélkülöző negativitás” jellemzi. Ideologikus volt Hajdu Ráfis bírálata is. Ő Utassy első kötetét is ledorongolta.

Horgas Béla írása méltatta az ugyanakkor megjelent *Költők egymás közt* című antológiát, majd ehhez képest tömören elintézte a Kilenceket, akiknek csak annyi az érdemük, hogy szövetkeztek egymással, egyébként a kötet „talajtalanul imbolyog a költői általánosítás és a publicisztikus konkrétság között: sem ez, sem az. Kritikának elvont, versnek felületes.” Furcsa, hogy a mindkét antológiában szereplő Kiss Benedeket Horgas előbb megdicsérte, majd a nevét sem említette. Szabolcsi Miklós úgy szolt a két költői antológiáról, hogy a nemzedék egészét vette figyelembe, tehát nem törekedett szembeállításra. Többeket a Kilencek közül is még éretlennek tartott. Legnagyobb tévedése, hogy Utassyt inkább publicisztikus tehetségnek vélte.

Czine Mihály, Kenyeres Zoltán, Görömbei András, Könczöl Csaba, Ilia Mihály, Kiss Dénes, Kabdebó Lóránt, Pomogáts Béla, tehát a kortárs irodalommal hivatásszerűen foglalkozók megértéssel, olykor lelkesedéssel fogadták az antológiát, s elemezték erényeit, bírálták fogyatékoságait. Legtöbben közülük Kiss Benedeket tartották a legérettebb tehetségnek, majd Utassy Józsefet, Oláh Jánost.

Az ideologikus bírálatok a szocialista kórus egyöntetűségét és pártszerűségét féltették, az irodalmi közéletismódok az új tehetségeknek örültek, az aggodalom inkább a várható jövőt illette, másrészt, többnyire virágnyelven szólva az ideologikus bírálatot és elutasítást próbálták elhárítani. Az írott bírálatok alapján az összkép mindenképpen kedvező, s ennek alapján a kilenc költő gyorsan emelkedő pályáivére lehetett volna számítani. A valóságban ennek éppen az ellenkezője történt. Nem sokkal az antológia megjelenése után megkezdődött a Kilencek visszaszorítása. Áruklodó ebből a szempontból az Új Írás megjelenési statisztikája. Ez a folyóirat 1961-ben a fiatalabb írók fórumaként jött létre. 1967-től rendszeresen közölte a Kilencek több költőjét, 1968-ban mindegyiküket. Ebben az évben összesen 24, a következőben hetük 22 verse jelenhetett meg. Ezek után 1970-ben Kiss Benedek, a következő évben Rózsa Endre egyetlen verse. A főszerkesztő valamilyen felső és/vagy belső parancsot teljesített kiiktatásukkal. 1970 és 1975 között összesen 23 verssel szerepeltek, tehát a megelőző évi szám öt évre osztódott. S 1975 után sem javult lényegesen

a helyzetük. Az óvatosság természetesen más folyóiratok szerkesztőseit is jellemezte.

Láttuk, hogy közülük a szerencsésebbeknek 1968 és 1970 között megjelenhetett az első kötete. Ám 1969 után gyanakvóbbá váltak a kiadók, ezért a több éves késlekedés Oláh János, Péntek Imre, Kovács István esetében, az érthetetlen elzárkózás Konczek József kötetterveitől. A második kötet kiadásának elhúzódsát legtöbbször megszenvedte. Átlagosan hét évet kellett várakozniuk a szokásos háromneggyel szemben. Tehát Konczeket nem számítva, az átlagosan huszonnyolc éves kori első kötetet harmincöt éves korban követhette a második.

A gyér megjelenési adatokat értelmezi a *Kísérelt* sorsa is. Ez sokszorosított, belső terjesztésű, évente háromszor megjelenő füzet lett volna, a vajai múzeum e célból is megszervezett baráti körének tagjai számára, Molnár Mátyás igazgató kiadásában. Mezey Katalinék 1970-ben megszerkesztették az első három számot, az első kettő nyomdailag el is készült hatszáz példányban, azonban a megyei engedélyt visszavonták, a rendőrség lefoglalta a példányokat, azok idővel nyomtalanul eltűntek, az igazgatót pedig leváltották. A kiadványt és szerzőit egyértelműen támogató bevezetőt Juhász Ferenc írta.

E sokféle kudarcélmény ellenében erőt és biztatást az idősebb pályatársak segítőkészsége adhatott. A legszebb nyilvános állásfoglalás alighanem Illyés Gyuláé, aki egyébként a Herder-díj mellé járó ösztöndíjat Kovács Istvánnak ítélte meg. Egy interjúban így nyilatkozott: „Ismerem ezt a fiatal nemzedéket, nemcsak ennek a kötetnek a szerzőit, másokat is, bár talán megengedhető elfogultság, ha azt mondom, hozzám ez a kilenc fiatal áll közel. Külön-külön senkiről se szólnék szívesen, mert ez az egész újonnan felrajzott sereg érdemelne egy teljes, együttes méltatást. De valami mégis elmondható róluk. A mai életről is tudnak valami olyat, amit csak fiatal költő, és csak fiatal magyar költő tudhat.” (Magyar Ifjúság, 1970. február 13.)

Az *Elérhetetlen föld* 2000 példánya napok alatt elfogyott. Amikor mód nyílt rá, irodalmi esteken találkozhatott híveivel a csoport is, az egyes alkotók is. Verseiket szavalni kezdték, megzenésítették őket, volt, amelyik a rendkívüli sikerre való tekintettel tilalmassá is vált, mint Utassy József híres *Zug március* című költeménye, amely szinte nemzedéki induló, himnusz lett, annyira hitelesen fejezte ki az alapélményeket és célkitűzéseket.

Az antológiákat, folyóiratokat létrehozó művészek csoportjai néhány hónap vagy év után fel szoktak bomlani. Különleges erő és tehetség kell ahhoz, hogy a szerves kapcsolat megmaradjon. A Nyugat első nemzedékének történelmi szerencséje volt, hogy a folyóirat hosszú távon fennmaradhatott. Még erősebb kohéziót jelentett a népi írók mozgalma, ezt azonban előbb a második világháború, majd a bolsevik diktatúra gátolta a mozgalom kiteljesedésében.

Még az újhaldasoknak is megadatott 1946-ban, hogy nemzedéki csoportként jelentkezzenek, majd jóval idősebb korukban, hogy megőrzött csoporttudatukat kiteljesíthessék. A Kilencek nemzedéki csoportként, irányzatként való jelentkezése eretnységnek számított 1966 táján, s mint bebizonyosodott, később mások próbálkozásait is megakadályozta a kulturális politika.

A kilenc költő összetartozás-tudata azonban erősebbnek bizonyult, s legyőzte mind az irodalompolitikai akadályokat, mind a szokásos életformabeli és érvényesülési különbözőségeket. 1982-ben megjelent a második *Elérhetetlen föld*, ekkor már a Magvető Kiadónál, s ennek fogadtatásában utólag az első antológiát is rehabilitálták többen, érthetetlennek nevezve az elutasítást. 1990-ben napvilágot látott Csontos János interjúkötet a kilenc alkotóval (*Együtt és külön*, Széphalom Könyvműhely). Egy harmadik, reprezentatív antológiát 1994-ben adott ki az Anonymus Kiadó. 2002-ben pedig kötetbe gyűjtve kerültek kiadásra az én róluk írt portréim, kritikáim. Legújabbban G. Komoróczy Emőke írt róluk tanulmányosorozatot.

Előbb-utóbb a József Attila-díjak is elérték őket (Konczek József kivételével). Azért a hivatal nem siette el a dolgot. A díjak időpontja: Utassy József (1978), Kiss Benedek, Rózsa Endre (1979), Kovács István (1984), Győri László (1992), Mezey Katalin (1993), Oláh János, Péntek Imre (1994). Kiss Benedek 1999-ben másodszor is részesült ebben az elismerésben, gyermekkönyveikért. Utassy József 2001-ben Babérkoszorút, 2008-ban Kossuth-díjat kapott.

A Kilencek pályáivének és fogadtatásának nagy gondja, hogy kibontakozásuk természetes időszakában gátolták őket, s írói világképüket, kritikai hangvételüket ellenszenvvel fogadták. A mostoha körülmények ellenére megszületett életművek pedig azóta sem kaptak méltó értékelést. Többször olvasatlanul tolták félre őket a kánonképző körök. A nyolcvanas évek hivatalossága egyre inkább azt támogatta, amit korábban elítélt: amit politikamentesnek, ideológiailag semlegesnek, illetve esztétizálóknak gondolt. A kilencvenes évek ugyan elhozta a többpártrendszer, nem volt már egységes irodalompolitika, a posztmodern viszont félhivatalossá, az irodalomtudományban és a kritikában egyre inkább kizorító-kitaszító jellegűvé vált. Olyan légkörben, amelyben Németh László, Illyés Gyula, Nagy László, Sánta Ferenc s még annyi más klasszikus életművét próbálják kiiktatni a magyar irodalmi hagyományból, sokkal nehezebb azoknak a sorsa, akik nem tagadják ezt a hagyományt. Vigasztaló azonban, hogy a szépirodalomban már lezárult a posztmodern kora. Előbb-utóbb remélhetően az irodalomtudományban is bekövetkezik a lehiggadás, a tárgyilagos számbavétel időszaka. Akkor nem egy-egy elmélet fogja eldönteni szerzők és művek értékét, hanem az elfogulatlan és figyelmes olvasás és újraolvasás.

BAKOS ISTVÁN

Emlékeim a kollégista Kilencekről

I.

Az Eötvös Kollégium, egyetemi éveink számos szellemi élménye, diadalmas izgalma köt hajdani diáktársaimhoz, az *Elérhetetlen föld* alkotógárdájához, a Kilencekhez. A Kollégium „a mi időnkben”, a hatvanas évek elejétől, lépésről-lépésre kezdte visszahódítani hajdani autonómiáját, s a szakkollégium indításával a minőségi képzés rehabilitálását is megcélozta.

Sajnos soha nem vezettem naplót, mint hajdan Fodor András, akinek könyvéből megtudhatjuk pl. a nagyírú Kollégium főszerkesztésének igaz történetét, s azt, hogy abban Kardos (Pándi) Pál és társai milyen gyalázatos szerepet játszottak. Zömük – a diktatúra korifeusaként – még a mi diákkorunkban is uralta a kultúrát, gyötörte a „*Szabaddon szolgál a szellem*” örököseit.

Az Eötvös Kollégium s benne kortárs költőink egymással szolidáris küzdelme jó példa arra, hogy a nemzettagadó Kádár-korszakban is volt élet, irodalom, voltak eszményeink, s az önkényuralommal szembeni ellenállásunk nem lebecsülendő hatással befolyásolta a honi közéletet és közérzetet. Emlékeket idézek, hogy érzékeltessem az *Elérhetetlen föld* világát:

Napló nélkül is, időtlenül, elevenen él bennem s még jó néhány kortársamban a lelkesítő költői estek és a lázító versek emléke. Mindaz, amit a Kilenceknek köszönhetek-köszönhetünk. Ezek a vers-emlék szilánkok akkoriban életünket-sorsunkat befolyásoló élmények hordozói voltak. Ősztönzők, amelyeket baráti évődés közben, szerelmi hódításaink során, a kollégiumi összejöveteleken, sőt még a zuhanyozóban is föl-fölidéztünk.

Gondoljuk csak el, mennyivel könnyebb volt Kiss Bence *Hivogatójával* vagy Mezey Kati *Fordított Kőműves Kelemenjével* megvallani vonzódásunkat, mint az ő vers-támaszuk nélkül! Rózsa Bandi *Balatonszemese*, Utassy „Dzsó” *Illegális nászéjszakája* pedig a közelítő együttlét varázsát sugallta, míg Györi Laci *Különös világa* régi szerelmek emlékét idézte.

Népszerűségnek örvendtek az életérzésünket tükröző, vallomások szegénylegény-versek, amelyek címeit, mindenkitől hármat – talán egy társkollégiumi estre készülődve –, emlékeztetőül leírtam: Rózsa Endre: *Elsüllyedt csatatér, Honfoglalás, Vers ifjúságom értelméről...* Utassy József: *Monológ a pódiumon, A Nagy Szavak körútján, Ember az őszben...* Györi László: *Kiver a láz, földem eltemet, Történelem, Nyitány...* Mezey Katalin: *Nagycsüörtök, nagypéntek, A hontalanság évszaka,*

Kifutópályák... Molnár Imre: *Ifjúságom emlékműve, Hősök, Van-e jogunk?...* Kiss Benedek: *Szóítlan vagyok, Dal, Cavatina, ...* Oláh János: *Elérhetetlen föld, Sziszifusz, Gramofon...* Konc József: *Könyveim cementes zsákban, Mérsékelt égöv, Szieszta...* Kovács István: *Emlék, Évszak-változások, Ágyúöntők földje...*

Akkoriban még versmondó körünk is volt, Görög Mari, Vincze Ildi, Albert Jóska, Doba Laci, Gombocz Jani nagy sikerrel szerepeltek nálunk és mindenfelé. Előszeretettel szavalták a Kilencek verseit is, ám én jobban szerettem, ha azokat maguktól a szerzőktől hallom. Főleg a kitűnő versmondó Utassy Józsefét, akinek egy nevezetes szavalata március idusán, minden ünneplő kollégistát lenyűgözött.

Március 15-re az Eötvös Kollégiumban mindig gondosan, jól megválasztott előadóval, színvonalas, méltó programmal készültünk. Ez a mi ünnepünk (a mindenkor ifjúság) volt! Még inkább azzá vált akkor, amikor kollégista társunk új versével köszönthettük. Emlékeimben úgy él, hogy Szabad György tanár úr veretes beszéde és a 48-as dalok után maga a költő, Utassy lépett a zsúfolt nagytársalgó emelvényére. Zengő hangján egyenesen a szívünkbe dörögte Petőfit idéző riadóját:

Zúg március

*Én szemfedőlapod lerántom:
kelj föl és járj, Petőfi Sándor!*

*Zúg Március, záporos fény ver,
suhog a zászlós tűz a vérben.*

*Hüvelyét veszti, brong a kardlap:
úgy kelj föl, mint forradalmad!*

*Szedd össze csontjaid, barátom:
lopnak a bőség kosarából,*

*a jognak asztalánál lopnak,
népek nevében! S te halott vagy?*

*Holnap a szellem napvilágát
roppantják ránk a hétszer gyávák.*

*Talpra, Petőfi! Sirodat rázom:
szólj még egyszer a Szabadságról!”*

Éreztük, hogy megszületett nemzedékünk márciusi szózata. Hallatán újjáéledtünk! A mi üzenetünk volt ez a – Kádár-korszakon villámként átható – vers, amellyel kollégistatársunk, barátunk Utassy József ajándékozott

meg mindnyájunkat. Az egész nemzetet! Még zúgott a taps, amikor ünnepi szónokunk, Szabad György professzor úr elsőként gratulált a költőnek...

II.

Abban az időben, amikor a tervezett antológia költőivel egy fedél alatt éltem az Eötvös Kollégiumban, barátságosan tanítottuk – az ő verseikkel is – magyarra a külföldi diákokat. Szívesen fogadtuk a környező országokból hozzánk látogató magyar költőket, írókat, diákokat, füllegálisan szállást is adtunk nekik. Ünnepeltük a művész kollégistákat. Irodalmi speciálkollégiumunkat Kiss Ferenc tanár úr vezette. Könyvtárunkban Sánta Ferenc dolgozott. Az egyetemen Czine Mihály előadásait és Koczka Sándor szemináriumát látogattuk. Nem voltak barátok, de értékörzőként – Nagy Lászlóval, Juhász Ferencsel, Váci Mihállyal együtt – mindjünk támogatta az antológia megjelentetését. Hiába. Nem tudták elérni, hogy a derekas válogató-szerkesztő munkával készült, nemzedékünket reprezentáló alkotócsoport munkája kellő időben megjelenjen.

Akkor aztán hirtelen, a Kilencek antológiáját nemrég elutasító könyvkiadó – a Szépirodalmi – számára is fontossá váltak a fiatal költők. Ők szerveztek antológiát számukra! No, nem a Kilenceknek, hanem tizenöt ifjú poétának, akik jeles költő-patronsusok ajánlásával bocsáthaták a közönség elé – fejenként öt-hatszáz sornyi – versüket. Ez *Költők egymás közt* címmel, a Kner Nyomdában készült mives kötetben, négyszáznegyven oldalon, a Kilencek antológiájával majdnem egy időben jelent meg. Szép volt, nagy volt, elég jó is volt...

Mi százszor jobban kedveltük mégis a száznyolcvan oldalas, zsebünkben hordott, kéznél lévő kis *Elérhetetlen földet*, akkor is, amikor az – a gyakori használat miatt – már lapokra hullt szét! A könyvespolcunkra került hivatalos antológia fülszövegének első mondata így szólt: „A kiadó azt reméli, hogy nemcsak a »névjegyüket« helyezik el ezzel az antológiával a mai magyar líra kereszttáblára...”. A Kilencek közül egyedül Kiss Bencének, (s tán bosszantásul, Rózsa Bandi költő-névrokonának, Rózsa Andrásnak) juttattak helyet a kötetben...

Ha lenne naplóm, akkor felidézhetném, hogy kik, milyen indokkal és miképp gátolták annak idején a Kilencek nagy-szerű antológiájának megjelenését, bátorító verseik közkinccsé tételét. Túlélő tanújuk vagyok! Összevethetném akkori és mostani gáncsolókat, köztük azokat, akik a 2007-es Frankfurti Könyvvásárra – a magyar értékek külföldi bemutatása program keretében – készült *Hungarian VisitCard: Magyarország irodalmi névjegye* című CD ROM-ot – őket és értékeiket megtagadva – összeállították.

A Typotex Kiadónál megjelent nagyszabású vállalkozás harmadik darabja hetvenhét magyar alkotó (hat-

vanhat kortárs, tizenegy klasszikus) művein keresztül, huszonnégy nyelven mutatja be a magyar életet és irodalmunkat a világnak. Rendkívül egyoldalúan. Hiszen a szerkesztők kirekesztették az összeállításból a mai magyar irodalom olyan kiválóságait, mint pl. *Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Csurka István, Dobos László, Faludy György, Farkas Árpád, Fekete Gyula, Ferencz István, Gál Sándor, Gion Nándor, Győri László, Gyurkovics Tibor, Jókai Anna, Juhász Ferenc, Kányádi Sándor, Kiss Benedek, Kodolányi Gyula, Koncsol László, Kovács István, Lackfi János, Lászlóffy Aladár, Lázár Ervin, Mezey Katalin, Nagy Gáspár, Nagy Zoltán Mihály, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre, Sánta Ferenc, Sütő András, Szabó Magda, Szilágyi István, Tornai József, Tözsér Árpád, Utassy József, Vasadi Péter, Vári Fábián László, Zalán Tibor*. Nélkülük a legújabb kor irodalmi arcképcsarnoka hiteltelen. Nézzék meg, kiket válogattak be helyettük! Főleg a posztmoderneket, s a népiek táborából Csoóri Sándort, s (tán fricskaként) az Írószövetség elnökét, Kalász Mártont!

Látható, hogy a hivatalos irodalmi névjegyek szempontjai s a módszerek nem sokat változtak. Negyven éve a Kilenceket autonómia-harcukért, most irodalmunk tartóoszlopait azért büntetik, mert őrtálló tagjai maradtak a nemzeti ellenállás fél évszázada élő intézményének. A Magyar Írószövetség ugyanis – akárcsak 1958-ban –, 2006. október 23-án szót emelt a barbár önkény ellen, s nyilatkozata után ismét a támadások célkeresztjébe került.

Hasonló értékrendben – a Kilenceket kihagyva (*nem mandolva!*) – állították össze *A magyar irodalom története I–II–III*. című kiadványt; s annak immár világhálón is terjesztett *Neospenót-Villanyospenót* honlapját. Szomorú, hogy e szűkkeblű irodalomtörténet szerkesztői és szerzői gárdájában, néhány egykori kollégistatársunk is szerepel...

III.

A hatvanas évek második fele, a fennálló rendszerek, a gazdaság reformja, a politikai-hatalmi viszonyok megváltoztatása, megújítása jegyében zajlott Európa-szerte. A nyugat-európai diáklázadások letörése és a prágai tavasz eltiprása utáni ellenállás a szovjet blokkban az önkényuralom monolit szervezetein belüli frakcióharcok álcáiban is folyt.

A megújulás, a lázadás erői főleg a protest művészek, civil mozgalmak stb. sáncai mögé húzódtak. Gondolok a cseh írókra, a cseh új hullám filmeseinek maradékára; a lengyeleknél a katolikus egyház körül alakuló egyesületekre, az amatőr színházakra; Mrožek drámáinak, Wajdák filmjeinek mozgósító erejük volt; utat kerestek, szervezkedtek a vasfüggöny mögött másutt is. Így például a Szovjetunióban, ahol a hozzánk

Hamletként ellátogató Vlagyimir Viszockij dalestjei, illetve Jevtusenko, Vinokurov és társaik KGB-figyelte versbemutatói vonzották a fiatal értelmiség tömegeit.

Ebben a reményvesztett, kiszolgáltatott környezetben adtak halvány életjelet idehaza az egyetemisták és fiatal művészek különböző csoportjai a tiltás-tűrési határán rendezett színdarabokkal, művészeti kiállításokkal, koncertekkel, költői előadóstekkel, klubdélutánokkal... Budapesten e közéleti-kulturális események jó része a Műegyetem és az ELTE vonzáskörében zajlott. Az 1968-as táncdalfesztiválon legnépszerűbb Illés együttes Szörényiékkel, Bródy-

val, Koncz Zsuzsával, illetve az Omega a BME budavári kollégiumába és a Vár-bazár fölötti Ifjúsági Parkba csalta hétféteken az fiatalokat. Ezt a korszakot színesítik a rendszer és az egyház által is üldözött katolikus Bulányi atya Bokor-mozgalma, a Balázs Béla Filmstúdiók filmjei meg a fiatal avantgárd művészek kiállításai, botrányt kavaró performanszai is. Nálunk a bölcsészkaron az Egyetemi Színpad rendezvényei, az amatőr filmesek izgalmas filmsorozatai, az Eötvös Kollégium meg az Egyetemi Klub vitaestjei, a Kilencek – egyetem falain túlnyúló, testvérkollégiumok rendezte – előadó-estjei köré szerveződött nagyszámú lelkes közönség, amelyet gyakran az ügynökök figyelme kísért.

A „szabadság kis köreinek” tágulása, a sokféle kulturális mozgolódás egyik fontos megnyilvánulása volt a „bölcsészkar események”-ként elhíresült kezdeményezés, amelynek során a magyar ifjúság egészét átfogó monolit szervezet, a KISZ demokratizálására, megújítására tettünk kísérletet...

A Kari KISZ 1969. április 28-án kezdődő, tizennégy órán át tartó vezetőségválasztó küldöttgyűlésén a párt jelöltjével szemben – az ideológiailag elmarasztalt kollégium diákbizottsági titkárát –, engem választottak a kar ifjúsági vezetőjének. Ezt sem a KISZ, sem a párt felsőbb vezetésének zöme nem akarta elfogadni. Május végén aztán Kádár János – első és utolsó Eötvös-kollégiumi és ELTE – látogatásán mégis szentesítette a küldöttgyűlés döntését.

A Szárszón rendezett (saját) nyári vezetőképző táborunkban megvitattott program alapján ősszel nekiláttunk a munkának. Alig kezdtünk a szervezet reformjához, hatalmi döntés állta utunkat. Nem csak azért, mert rosszul időztettük a diákönkormányzat új intézményét, a Kari Gyűlést! (Nem vettük figyelembe, hogy október 11-hez közel van október 23!) Az egyetemi párt-

határozat következményeként fegyelmi eljárások sora indult ellenünk. Cenzúrázták népszerű Kari Híradókat, leváltották a főszerkesztőjét, Könczöl Csabát. November közepétől a kari KISZ-szervezet működését is felfüggesztették.

Ezután csoda történt: 1969 decemberében, többszöri kísérlet és három évi halogatás után – az Írószövetség KISZ Szervezete kiadásában, Nagy László előszavával és Angyal János szerkesztésében – végre megjelent az *Elérhetetlen föld*, a Kilencek antológiája. Gettósított időszakunkban határtalan örömmel fogadtuk ezt a KIS(Z)-kiadványt! Erőt merítettünk belőle – az alkotó közösség makacs küzdelméből, a könyv megjelenésével elért győzelmükből, az igazság és a szabadság ígézetében fogant, lázadva lázító verseiből – a gyötretések túléléséhez.

A letaglózott, szervezeti működésében korlátozott Kari Bizottságban úgy döntöttünk, hogy saját szervezésben, illetve közreműködésünkkel *Elérhetetlen föld*-estet rendezünk az Egyetemi Színpadon. Híreltük mindenütt, készültünk rá, majd Berek Kati, Vándorfi László, a diák-versmondók, s főleg a Kilencek, illetve a Halmos-Sebő páros népzenei közreműködésével, Bíró Mari szerkesztői munkája nyomán kitűnő, kétórás, feledhetetlen műsort kaptunk.

A zsúfolásig megtelt színházteremben hosszan dörögött a taps. Nagy siker volt! Ünnepeztünk! Ünnepeztünk most is, hiszen kies hazánkban nincs annál nagyobb csoda, hogy akik negyven éve, „föltreplültek rajban”, képesek voltak – saját tehetségüket gyümölcsöztetve, egymásra ügyelve – úgy szárnyalni, hogy csapatuk épségben maradjon, hazaérjen, ahogy – a példabeszéd szerint –, a V betű formában repülő darvak teszik.

CSONTOS JÁNOS
Együtt és külön

Az első, ami a Kilencekről az eszembe jut, egy vigasztalan kórterem Debrecenben. Lábadozás huszonöt évesen, egy kellemetlen és komplikált műtét után, egy friss és nagy szerelem törékenységről tünődve. A szerelmet – ami kiállta a képtelen próbát – azóta három remek gyermek koronázta, közülük a legnagyobb már a római joggal gyürkőzik. A kórteremről, illetve az ott összesodródott szociológiai mintáról természetesen – ahogy az egy izgága újdondászpálántától elvárható – „életes” riport született a városi hetilapban; a maródi állapotot szívárványos antológiászerkesztésre is ki lehetett használni; s nem utolsósorban irodalmi est távirányításos módszerű szervezésére is mód nyílt: fejembe vettem ugyanis, hogy márpedig én meghívom a komplett Kilenceket a debreceni universitasra. Így is történt.

A Kilencek akkor – 1987 késő telén, kora tavaszán – élő legenda volt a kálvinista Rómában. Furcsa és lázas időszakot éltünk: Ratkó József például a városban lakott, s nem hajtott el gögösen bennünket, amikor poéta barátimmal időről időre beállítottunk hozzá formálódó versgyűjtemény-tervezetünkkel. Az ő *Félkenyér csillaga* vagy Utassy József revelatív könyvei mindennapos olvasmányaink voltak – békés egymás mellett élésben például Petri György Amerikából hazacsempészett kötetével (benne Brezsnjev húgyfoltos sliccével), amely szamizdat csemegét egyetlen órácskára kaptam kölcsön. Utakat, csapásokat kerestünk a politikában és az irodalomban. Az egyetemen a Balközép öntevékeny hallgatói csoporttal törtünk borsot a KISZ-es hatalmak orra alá (programunk mai értelemben jobbközépnek volt mondható); az irodalomban meg a Határ című diákfolyóirat alapításával, amiért száznál is több tárgyalást kellett végigülnünk a kölcsönös kifárasztás jegyében. (Ebben később a Kilencek is felbukkantak.) Az előző évben versíróként átestem az első folyóirat-közléseken, s megkaptam az első atyai pofont is: egy kritikai zsenyém nyomán rögtön a kulturális hetilap címlapján szőnyegbombázott le a későbbi irodalmi pápa a formálódó új kánon jegyében. (Válaszolni nem engedtek, egyes oktatóim pedig a bölcsészkar önkéntes elhagyására biztattak. Tudomra adták, hogy literátori pályámnak ezennel vége, mielőtt még egyáltalán elkezdődhetett volna. A szóban forgó irodalmi pápa később – kényszeresen kötetbe emelve – meghamisította a saját írását. Így kell az embert utólag még a saját megaláztatásától is megfosztani.)

Az infarktust megúsztam, vágtam a bozótot tovább. Felrúgtuk a szocialista újságírói kánont, az Egyetem

Életben megjelent vakmerő cikkeinket olykor a királyi tévében lobogtatták: előbb elrettentő példa gyanánt, majd hivatkozási alapként. Hogy nem vagyunk egyedül mi, forrófejű fiatalok, afelől például a Kilencek költői győztek meg. Korban két évtizeddel előttünk járva, megtépázva, de büszkén tették és mondták, amit kell. Jómagam csak afféle vidéki kültagként, Debrecenből fel-felutazva vettem részt például Mezey Katalin „sárvári” verses szemináriumain az Almássy téren, de az a fél tucat alkalom felért egy szabadegyetemmel. Nem is költői fineszt tanult ott igazából az ember, hanem tartást és látásmódot. Később Kati férjétől, Oláh Jánostól meg azt, hogy nem lehet és nem is kell mindig nyerni: van, amikor dzsúdóedzőként kell átvinni a költészetet a túlsó partra.

Rózsa Endrével a Debreceni Irodalmi Napokon találkoztam, ahová szűrve engedték be a hallgatókat, mert kellett a hely a besúgóknak. Négy-öt vers alapján kötetlehetőséget ajánlott. A futó folyosói beszélgetésből kitartó, öt éves szerkesztési kapcsolat lett: az első, harmatos kötettervetemet gyalulta valami angyali türelemmel. Valóságos zárandokutak voltak ezek Pestre, a Városliget peremére, ahol természetesen nem csupán poézisről esett szó, hanem minden egyébéről, amiért értelmiségiként élni érdemes. Mi tagadás, Bandit egyszerűen megszerettem – úgy, mint mondjuk a nagybátyámat. Közös volt a keserűség, mire a kötet (a rendszerváltozást követő irodalmi érdektelenség közegében) végre megjelent: tőle elvették a szerkesztést, tőlem meg az esélyt, hogy a Kormos István által indított könyvsorozatban debütáljak. A fájdalommal sem voltam egyedül, amikor fiatalon eltávozott.

Abban a debreceni kórteremben mint kollégiumi rendezvényszervező tüsténkedtem. A nagyerdei campust fénymásolt plakátok árasztották el, az antológiaborítókra átemelve – ezen például Péntek még Molnár Imreként, Konczek pedig Konc Józsefként szerepelt. Épp kiengedtek a klinikáról, így várhattam őket a debreceni nagyálmáson. Nem mindenki tudott eljönni (ha jól emlékszem, öten voltak), de erősítésként megérkezett Vasy Géza, a hűséges krónikás. A vészmadarak egy lyukas garast nem adtak az est sikeréért, de felsültek: a kollégium összenyitott alagsori helyiségeiben háromszázan szorongtak, s egy zsebkendőt sem lehetett leejteni. Másoknál is előfordult hasonló érdeklődés (közülük Eörsi István hagyott bennem nyomot), de vitán felül nekik volt a legnagyobb sikerük. Amikor pedig Utassy Joe megzengette baritonját, hogy *Züg március*, egy pillanatra azt is elhittük, hogy pár éven belül fordulhat a világ.

Az elsőpró siker láttán fejembe vettem, hogy márpedig én a Kilencekből fogok szakdolgozni. Próbáltak

lebeszélni róla („ők a múlt emberei, ne foglalkozz velük”), majd felsoroltak a jövő embereiként olyanokat, akiket azóta hovatovább elsodort az idő. Görömbei András akkor a bölcsészkar házi szentjének számított: a lányok szerelmesek voltak belé, a fiúk hasonlítani szerettek volna hozzá. Megannyi szakesten hirdette az evidenciát: van továbbélő népi irodalom, létezik nívós határon túli magyar literatúra. Őt környékeztem meg témavezetőnek. Szabódott, de nem térhetett ki előle: annak idején (nemzedéktársként) ő is végiginterjúzta a Kilencek nagy részét a Forrásban és az Alföldben. Elemzői munkámmal (joggal) nem lehetett elégedett – a számítógép őskorában például több tucat tanulmányol-

dalam szállt el csupán amiatt, mert senki nem mondta, hogy el is kell azt menteni: ha csak kikapcsolom a gépet, nem marad benne a szöveg automatikusan.

A járulékos anyagokat – az interjúkat – azonban Görömbei tanár úr nagyra értékelte, forrásértékűnek nevezte. Ezek a beszélgetések abból a felismerésből születtek, hogy nincs elég szakirodalom: választott alanyaim valahogy nem tartoztak a hivatalosság kedvencei közé. Nyakamba vettem az országot; küzdelmeim az ormótlan szalagos magnóval olykor chaplini jeleneteket eredményeztek. Utassy Józseffel és Rózsa Endrével a zuglói, Győri Lászlóval a kispesti panelrengetegben küzdöttem meg, a Mezey Oláh házaspárral Máriaremetén, Kovács Istvánnal a Rózsadombon, Kiss Benedekkel Budán, Konczek Józseffel Rákospalotán (pár percre mai otthonunktól), Péntek Imrével Fehérváron. Mind megannyi kaland, s megannyi ünnep. Kinyílt a világ, és ez a szövegeken is látszott, mert sorozatban hozta Papp Lajos Miskolcon, az azóta megszűnt Napjainkban. S ebből lett a rendszerváltás évében az első könyvem is: a dialógusokat a rövidke, esszé-szerű szakdolgozat illusztrálta.

Ezek után nehéz volna objektív szöveget várni tőlem a Kilencek-antológia negyvenedik születésnapjához érve, melynek felezőidejében született ama interjúfüzér. Utunk időnként keresztezte egymást. Recenziókat írtam róluk, s újabb interjúk is születtek különféle lapokba. (A Péntek Imrével folytatott beszélgetésünk az egyetlen „normális” publikációm az Élet és Irodalomban.) Mezey

Katalin és Oláh János előbb a Remetei Kéziratokba kért írást tőlem, majd kiadóiknál önálló köteteim is megjelentek. Rengeteget konspiráltunk különféle ügyekben: Katalin még Cicero szülővárosát is megjártuk együtt. Jánoshoz egy évre olvasószerkesztőnek is elszegődtem bojkottdús, már-már lehetetlen időkben, hogy a Magyar Napló új folyamát talpra tudja állítani. Konczek Józseffel firkász kollégákként gyakorta iddögáltunk,

Kovács Istvánnal megjelmezés törökverést folytattunk Salföldön, sőt Ballasi nyomában járva végigforgattuk fél Lengyelországot. De volt közös filmes projektünk Péntek Imrével is: vele a szobrász Zala Györgyöt igyekeztünk visszavezetni a hálátlan kánonba.

Kézenfekvő volt, hogy félszáz építész-portréfilm után a Kilencekkel is megpróbálkozzam. Költőket filmezni nehezebb, mert nem „képezhetők fel” az épületeikkel, csak az arcukkal és a metaforáikkal. Húsz év múlva – ez volt a Dumas (és Vajda János) által sugallt koncepció. Külön pikantériát adott a projektnek, hogy most én vagyok annyi idős, mint ők akkor, az első interjúk idején. Csodaszép nyáron történt a forgatás: Péntekkel és Utassyval Zalában, Kovács Pistával, Kiss Bencével és Mezey Katiékkal pedig a sugárzó Balaton-felvidéken. (Utóbbiakkal egy szigligeti kicsónakázás során majdnem elsüllyedtünk: három költőt plusz egy operatőrt nehezen visel egy ladik. Még mondja valaki, hogy a film nem veszélyes üzem!) Aztán csepergős, melankolikus őszben folytatódott Konczek Jóskaival meg Győri Lacival Nógrádban. (Rózsa Bandit, fájdalom, csak archív szüretelő videóról lehet megidézni.) Ezek a vidékről jött, átmenetileg urbánussá lett lelkek mára visszatértek a vidéki bukolikába.

A kész művet ők is csak a bemutatón látják; ez így helyes. (Mint említettem, a filmezés veszélyes üzem.) Ott, a vásznon – és a képernyőn – majd együtt lesznek; amúgy pedig persze törvényszerűen külön. Úgy, ahogy húsz meg negyven éve. Hiszen Nagy László útra bocsátó szavai mit sem veszítettek érvényükből: költőknek rajban felrepülni lehet ugyan, de a fehér papír fölött mindenki reménytelenül egyedül van. Valahogy úgy, mint a halála óráján. Röviden ezt nevezzük költészetnek.

A Bethlen Gábor-díjasok és laudátoraik névsora – 1986–2009

- 1986 **DOMOKOS PÁL PÉTER** *csángó-néprajzkutató (Budapest)*, laudálta: Andrásfalvy Bertalan
- 1987 **ZBIGNIEW HERBERT** *lengyel költő (Varsó)*, laudálta: Csoóri Sándor
KIRÁLY KÁROLY *erdélyi politikus (Marosvásárhely)*, laudálta: Für Lajos
SZABÓ T. ATTILA *erdélyi nyelvtudós (Kolozsvár; posztumusz)*, laudálta: Vekerti László
- 1988 **DURAY MIKLÓS** *szlovákiai nemzetiségpolitikus (Pozsony)*, laudálta: Csengey Dénes
BOHUMIL HRABAL *cseh író (Prága)*, laudálta: Kiss Gy. Csaba
JANICS KÁLMÁN *szlovákiai magyar újkortörténész (Vágsellye)*, laudálta: Király Péter
UJSZÁSZY KÁLMÁN *református teológus (Sárospatak)*, laudálta: Czine Mihály
- 1989 **DR. SZELI ISTVÁN** *délvidéki irodalomtörténész (Újvidék)*, laudálta: Hornyik Miklós
VENO TAUFER *szlovén költő (Ljubljana)*, laudálta: Domokos Mátyás
TÖKÉS LÁSZLÓ *erdélyi református lelkész (Temesvár)*, laudálta: Vályi Nagy Ervin
TURCZEL LAJOS *irodalomtörténész (Pozsony)*, laudálta: Dobos László
- 1990 **PÜSKI SÁNDOR és PÜSKI SÁNDORNÉ** *könyvkiadó (Budapest–New-York–Budapest)*, laudálta: Fekete Gyula
SÜTŐ ANDRÁS *erdélyi magyar író (Marosvásárhely)*, laudálta: Csoóri Sándor
JURIJ SKROBINECZ *ukrán költő (Ungvár)*, laudálta: Balla Gyula (megosztva) **SZILÁGYI JÚLIA** *erdélyi magyar esztéta és MARIUS TABACU* *román műfordító (Kolozsvár)*, laudálta: Cselényi László
- 1991 **DOBOS LÁSZLÓ** *szlovákiai magyar író (Pozsony)*, laudálta: Tózsér Árpád
DR. HAJÓS FERENC *szlovéniai magyar bíró (Ljubljana)*, laudálta: Király Tibor
MATUSKA MÁRTON *vajdasági magyar újságíró (Szabadka)*, laudálta: Cseres Tibor
MOLNÁR JÓZSEF *magyar könyv- és lapkiadó (Németország)*, laudálta: Czine Mihály
- 1992 **BORBÁNDI GYULA** *író, kritikus (München)*, laudálta: Görömbei András
LÜKŐ GÁBOR *néprajztudós (Budapest)*, laudálta: Halász Péter
LUBOMIR FELDEK *szlovák költő (Bratislava–Pozsony)*, laudálta: Tóth László
KONRAD SUTARSKI *lengyel költő, műfordító (Budapest)*, laudálta: Kiss Gy. Csaba
- 1993 **NEDJELJKO FABRIO** *író, a Horvát Írószövetség elnöke (Zágráb)*, laudálta: Kiss Gy. Csaba
NAGY ÁRPÁDNÉ DR. PAKSY ÁGNES *tanár (Szombathely)*, laudálta: Kósa Ferenc
SZÓCS GÉZA *költő (Kolozsvár)*, laudálta: Kodolányi Gyula
- 1994 **GAZDA JÓZSEF** *író, néprajzkutató (Kovácsna)*, laudálta: Varga Domokos
KATÓ BÉLA *református lelkész (Illyefalva)*, laudálta: Bónis Lajos
KONCSOL LÁSZLÓ *író, irodalomtörténész, kritikus (Pozsony)*, laudálta: Karol Wlachovsky
SULYOK VINCE *költő, műfordító (Osló)*, laudálta: Dobos László
- 1995 **KISS FERENC** *irodalomtörténész, kritikus (Budapest)*, laudálta: Görömbei András
LÁSZLÓFFY ALADÁR *erdélyi költő (Kolozsvár)*, laudálta: Széles Klára
PROF. DR. CHRISTOPH PAN *dél-tiroli jogász-politológus, (Bolzano)*, laudálta: Komlóssy József
- 1996 **ERDÉLYI ZSUZSANNA** *folklorista (Budapest)*, laudálta: Barna Gábor
MARKÓ BÉLA *költő, az RMDSZ elnöke, (Marosvásárhely)*, laudálta: Nagy Gáspár
SZÉPFALUSI ISTVÁN és SZÉPFALUSINÉ WANNER MÁRTA *lelkész, író, műfordító (Bécs)*, laudálta: Lászlóffy Aladár
- 1997 **VOJTECH KONDRÓT** *szlovák költő, műfordító (Pozsony)*, laudálta: Gál Sándor
SZERVÁTIUSZ TIBOR *szobrász (Kolozsvár–Budapest)*, laudálta: Pálffy G. István
FÜLÖP G. DÉNES és FÜLÖPNÉ SUBA ILONA *református lelkész-házaspár (Marosvásárhely)*, laudálta: Bakos István
- 1998 **CZINE MIHÁLY** *irodalomtörténész (Budapest)*, laudálta: Görömbei András
KRZYSZTOF CZYZEWSKI *lengyel kisebbségi-szociológus (Krakkó)*, laudálta: Kovács István
GOMBOS GYULA *író (Amerikai Egyesült Államok–Budapest)*, laudálta: Püski Sándor
- 1999 **TEMPFLI JÓZSEF** *nagyváradai római katolikus megyéspüspök*, laudálta: Tökés László
- 2000 **BENKŐ SAMU** *történész (Kolozsvár)*, laudálta: Vekerti László
HERCZEGH GÉZA *jogtudós (Pécs–Hága)*, laudálta: Kodolányi Gyula
SAVA BABIĆ *szerb tudós, műfordító (Belgrád)*, laudálta: Dudás Károly (megosztva) **KOVÁCS ANDOR** *közgazdász (Bázel)*, laudálta: Szászfalvi László és **SZÖLLÖSSY ÁRPÁD** *közgazdász (Bázel)*, laudálta: Bíró Zoltán
- 2001 **KANYAR JÓZSEF** *népművelő (Kaposvár)*, laudálta: Halász Péter
LEZSÁK SÁNDOR *pedagógus, költő (Lakitelek)*, laudálta: Bíró Zoltán
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ *költő, (Mezővári)*, laudálta: Nagy Gáspár
- 2002 **CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN** *könyvkiadó és író (Amerikai Egyesült Államok–Budapest)*, laudálta: Bakos István
HÓDI SÁNDOR *délvidéki pszichológus, közíró (Ada)*, laudálta: Kiss Gy. Csaba
GENCSO HRISZTOZOV *költő (Szófia)*, laudálta: Fecske András
ABLONCZY LÁSZLÓ *szinkritikus, közíró (Budapest–Párizs)*, laudálta: Cs. Nagy Ibolya
- 2003 **JAKUBINYI GYÖRGY** *római katolikus érsek (Gyulafehérvár)*, laudálta: Erdő Péter bíboros-érsek
VADKERTY KATALIN *történész (Pozsony)*, laudálta: Koncsol László
- 2004 **NAGY KÁROLY** *egy. tanár, az Anyanyelvi Konf. Társelnöke (Amerikai Egyesült Államok)*, laudálta: Görömbei András
ZVONIMIR MRKONJIC *költő, esszéista, műfordító (Zágráb)*, laudálta: Lukács István
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁLTALJAI MAGYAR FŐISKOLA (Beregszász), laudálta: Egyed Albert
- 2005 **ILIA MIHÁLY** *egyetemi tanár, a Tiszatáj egykori főszerkesztője (Szeged)*, laudálta: Monok István
VETÉSI LÁSZLÓ *az erdélyi magyar szórvány lelkésze (Kolozsvár)*, laudálta: Tökés László református püspök
- 2006 **a HÁROMSZÉK** című székelyföldi napilap szerkesztősége, (*Sepsi-szentgyörgy*), laudálta: Kovács István
- 2007 *Nem volt díjtadás*
- 2008 **DR. ERDÉLYI GÉZA** *felvidéki református püspök*, laudálta: Tökés László Királyhágó-melléki református püspök
RÓZSÁS JÁNOS *a GULAG-ot átélő közíró (Nagykanizsa)*, laudálta: Vasy Géza a Magyar Írószövetség elnöke
- 2009 *az Elérhetetlen föld című antológia költői; a KILENCEK (megosztva): GYÓRI LÁSZLÓ, KISS BENEDEK, KONCZEK JÓZSEF, KOVÁCS ISTVÁN, MEZEY KATALIN, OLÁH JÁNOS, PÉNTEK (MOLNÁR) IMRE, †RÓZSA ENDRE (1941–1995), UTASSY JÓZSEF, laudátoruk: Vasy Géza irodalomtörténész, a Magyar Írószövetség elnöke*

Budapest, 2009. november 14.
Összeállította: Bakos István ügyvezető kurátor

Angyal János (1942, Nádassladány) szerkesztő, az ELTE BTK-n végzett. Az Új Írás szerkesztőségében, a Művelődésügyi (Kulturális) Minisztérium Irodalmi Osztályán dolgozott. A Központi Sajtószolgálatnál,

majd az MTI-Press szerkesztőségében dolgozott: a megyei napilapoknak szervezett irodalmat, kulturális cikkeket. Kritikák, napilap-cikkek írása mellett különböző kiadványokat, könyveket szerkesztett, köztük az *Elérhetetlen föld* című antológiát.

Bakos István (1943, Bánfa) pályáját agrónomusként kezdte, majd az ELTE magyar-népművelés szakán tanult, s Eötvös kollégistaként Falukutató Csoportot szervezett. Dolgozott tudományos kutatóként, kutatásszervezőként és köztisztviselőként a MTA-n és a Művelődésügyi Minisztériumban. 1994–99 között a Magyarok Világszövetsége főtiktára volt. Mintegy félezer publikációja és hét könyve jelent meg. 1980-tól egyik szervezője a Bethlen Gábor Alapítványnak, amelynek ma ügyvezető kurátora.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író, publicista. A Magyar Nemzet munkatársa volt, jelenleg a Nagyítás főszerkesztője. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (verssek, 2007), *Száz év magány. Kiegészítések József Attilához* (2008).

Király László (1943, Sóvárad) költő, prózaíró, műfordító. Kolozsvárt él, a Helikon folyóirat főszerkesztő-helyettese. József Attila-díjas (1997). Legutóbbi verseskötete: *Míg gyönyörű késemet fenem* (2007).

Kovács Endre (1947, Budapest) fotóművész, 1966 és 1974 között a magyar neoavantgárd mozgalmak résztvevője, 1974-ben Svájcban, Lausanne-ban telepedik le, a Genfi Képzőművészeti Főiskolán 1980-ban diplomázik. 1993-tól Alsóörsön él. 2004-ben a Ludwig Múzeumban önálló kiállítása volt. Albuma: *Millesimus MM*. A Duna Televízió portréfilmét készített róla. Képeit köz- és magángyűjtemények: University of California, Davies / Special Collection, Magyar Fotográfiai Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum, Vass Collection–Veszprém őrzik.

Nagy Gábor (1972, Körömend) költő, irodalomtörténész. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–német szakán végzett 1996-ban, majd 2000-ben doktorált. Jelenleg a szombathelyi Nyugat-magyarországi Egyetem Kommunikáció és Médiatudományi Tanszékének docense. Legutóbbi kötete: *Ki a konkolyt vetette* (regény, 2009), melynek megírásához 2008-ban elnyerte a Barankovics István Alapítvány ösztöndíját. Bella István-díjas (2009).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író. 1989–96 között a Stádium Fialat Írók Körének tagja, 2000 óta a Magyar Napló szerkesztője. 2006 és 2009 között a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *A másik apa* (2005), *Ulysses helikoptere* (2008).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedéktársai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk **VERSEK** rovatába minden hónap közepén fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A legtöbb szavazatot kapó verset megjelentetjük a Magyar Naplóban! A 2010. januári lapszámhoz **2009. december 14-ig** lehet szavazni.

www.magyarnaplo.hu

A Magyar Írószövetség programjából

A rendezvények helyszíne az Írószövetség Klubja (1062 Budapest, Bajza utca 18., I. emelet). Telefon: 06-1-322-8840

December 15., kedd, 18 óra

Prózaműhely – a *Pósa Zoltán breviáriuma* című kötet bemutatója. A szerző beszélgetőtársa Gáspár Ferenc. Közreműködik Cselenyák Imre és Cselenyák Balázs.

December 16., szerda, 18 óra

A Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa és a Kortárs Kiadó gondozásában megjelent Dobás Kata *„Régi charlatánok lármáiból”* és Koncz Tamás *Vízre írott szavak* című könyve. A köteteket bemutatja és a szerzőkkel beszélget Erős Kinga.

December 17., csütörtök, 18 óra

Költők Karácsonya

Kulturális hírek

A Budavári önkormányzat programjából

Adventi koncertek a Városházán
A Budavári Önkormányzat idén is megrendezi a hagyományos adventi koncertsorozatot a Városházán advent vasárnapjain.

December 6-án 16.00 órától a Purcell Kórus és az Orfeo zenekar ad koncertet Vashegyi György vezényletével. A koncerten Bach-művek csendülnek fel.

December 20-án, advent negyedik vasárnapján 16.00 órától *Feljött immár a csillag* című műsorával Budai Ilona népdalénekes és a Vikár Béla népdalkör lép fel.

A koncertek helyszíne a Budavári Városháza aulája, a belépés ingyenes. Részvételi szándékukat a helyek korlátozott száma miatt előzetesen jelezzék a 458-3007-es telefonszámon, vagy a dudas.dorottya@budavar.hu e-mail címen.

Századunk – A Budai Vár XX. százada című film jelent meg a Budavári Önkormányzat kiadásában, amely archív felvételek segítségével mutatja be a Budai Vár történetének emlékezetes pillanatait 1869-től az 1970-es évekig.

A mintegy másfél órás filmösszeállítást a Magyar Nemzeti Filmarchívum anyagainak felhasználásával az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára és a Magyar Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány (Hanák Gábor vezetésével Ács László, Hanák Luca, Mészáros Balázs) készítették. A film megvásárolható a Litea Könyvesboltban (Budapest I., Hess András tér 4.). További információ: www.budavar.hu.

A MAGYAR NAPLÓ a világhálón!

A Magyar Napló világhálós változatának ingyenes rovatai:

- Irodalmi hírek
- Könyvruház
- A Hónap verse költői vetélkedő
- Fényképes beszámolók
- Határon túli szerkesztőségek adatai
- Irodalmi kvízzjáték

Előfizetőink részére elérhető rovatok:

- a legfrissebb Magyar Napló lapszámok
- a teljes archívum 2000-től
- szerzői lexikon fényképekkel, folyamatosan frissített adatokkal

A Magyar Napló előfizetői ingyenesen regisztrálhatnak az világhálós változatra is!

Csak internetes előfizetőink részére az előfizetési díj 1 évre

- belföldre 3000 forint
- külföldre 12 euró

Az előfizetéssel kapcsolatban kérjen bővebb tájékoztatást, valamint befizetési csekket az elofizetes@magyarnaplo.hu e-mail címen!

www.magyarnaplo.hu

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben rendszeres, közvetlen tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában: <http://www.magyarnaplo.hu/hirlevel.php>

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

EGYEDÜLÁLLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

*Fizessen elő a Magyar Napló irodalmi folyóiratra, és mi egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!
Régi előfizetőink minden karácsonyra könyvajándékot kapnak!*

- Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
- 1/4 évre ~~2010 Ft~~ helyett **1930 Ft-ért** ... .pld.-ban
  - 1/2 évre ~~4020 Ft~~ helyett **3870 Ft-ért** ... .pld.-ban
  - 1 évre ~~8040 Ft~~ helyett **7390 Ft-ért** ... .pld.-ban

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Megrendelés kezdete: .....

Aláírás: .....

Kérjük, az előfizetési szelvényt juttassa el szerkesztőségünkbe postán, faxon vagy személyesen.

Megrendelését leadhatja telefonon és világhálós oldalunkon is.

Magyar Napló Kiadó Kft.
1450 Bp., Pf. 77. Telefon és fax: 413-6672
E-mail: info@magyarnaplo.hu
Honlap: www.magyarnaplo.hu